

ISSN:2687-3117

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
— HÜSBBD —

HACETTEPE UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Yıl / Year: 2023

Cilt / Volume: 5

Sayı / Issue: 1

Dr.Öğr.Üyesi Nesrin GÜL
İlkay KARAKÖSE

Öğrencilerce Sevilen ve Sevilmeyen Öğretmenler Bazında Pozitif Öğretmen Özelliklerinin, Öğrencilerin Akademik Başarısının ve Etkin Katılımlarının İncelenmesi

Dr. Özlem SEFER

Avrupa Birliği'nde Koşulluluk ve Bir Süreç Olarak Avrupalılaşıma: Polonya Örneği

Mahi ASLAN
Prof.Dr. Mehmet Oğuz POLAT

Tüm Boyutlarıyla Akran Zorbalığı

Dr.Öğr.Üyesi Güngör ÇABUK

İnsan Ticareti Süreci: Tacirler ve Yöntemleri

Dr.Öğr.Üyesi Didem KOCA

Is The Digitalisation of Welfare Creating New Social Risks? The Cases of The UK, Finland and Sweden

Derginin Sahibi / Publisher

: Dr. Mehmet Akif Ayarlıođlu
Müdür V. / Manager
H.Ü. Sosyal Bilimler Meslek
Yüksekokulu adına / on behalf of
H.U. Vocational School of Social
Sciences

Yayın Kurulu Başkanı ve Editör / Chief Editor
Yardımcı Editörler / Assistant Editors

: Doç.Dr. Volkan Işık
: Doç.Dr. Demet Çakırođlu
Doç.Dr. Özlem Zerrin Keyvan
: Öğr.Gör. Ali Bertan Savaş

Mizanpaj ve Yazım Denetim Sorumlusu / Layout

Yayın Kurulu / Editorial Board :

Mehmet Akif Ayarlıođlu - Hacettepe Üniversitesi, TR
Volkan Işık - Hacettepe Üniversitesi, TR
Demet Çakırođlu - Hacettepe Üniversitesi, TR
Selen Yılmaz Işıkhan - Hacettepe Üniversitesi, TR
Özlem Zerrin Keyvan - Hacettepe Üniversitesi, TR

H.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki defa online yayımlanan akademik hakemli bir dergidir.

Dergide yayımlanmak üzere gönderilen yazılar <http://dergipark.gov.tr/husbdergi> adresinden yüklenmelidir.

Diğer konularla ilgili yazışmalar aşağıdaki adrese yapılmalıdır:

Adres/Address:

Doç.Dr. Volkan Işık Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Talatpaşa Bulvarı No:5 06100,
Opera, ANKARA e-posta/e-mail: husbd@hacettepe.edu.tr

Dergiye gönderilecek makaleler, Dergi web-sitesinde (<http://dergipark.gov.tr/husbdergi>) yer alan “Yazar Rehberi” ndeki kurallara uygun olmalıdır.

H.U. Journal of Social Sciences is a peer-reviewed online, academic journal, published semi-yearly. Articles sent must conform to the requirements indicated on the Guide for Authors in the web-site (<http://dergipark.gov.tr/husbdergi>).

Yayının Türü/Product Type: İnternet üzerinden yayımlanan açık erişim hakemli dergi, yılda 2 sayı/
Open Access academic online journal, two issues per year.

Derginin Tarandığı Kaynaklar / Indexes:

Yayın Tarihi/Date of Issue: 28 Şubat 2023

Yayının Yönetim Yeri/Editorial Office Contact Information: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler
Meslek Yüksekokulu, Talatpaşa Bulvarı No:5 06100 Opera-ANKARA, Tel: (0312) 311 60 15
Hacettepe University Vocational School of Social Sciences, Opera-ANKARA, Phone: +90312 3116015

DANIŞMA KURULU/ADVISORY BOARD

Prof.Dr. A.Nizamettin AKTAY	Antalya Bilim Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Celal Reha ALPAR	Hacettepe Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Mehmet ALTINÖZ	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Eyüp BEDİR	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Şenay GÖKBAYRAK	Ankara Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Emine Tuncay KAPLAN	Başkent Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Cem KILIÇ	TOBB ETÜ, TR
Prof.Dr. Emine ORHANER	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, TR
Prof.Dr. M.Çağlar ÖZDEMİR	Sakarya Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Necdet SAĞLAM	Hacettepe Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Doğan TUNCER	Başkent Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Erdem CAM	Ankara Üniversitesi, TR
Doç.Dr. Volkan IŞIK	Hacettepe Üniversitesi, TR

HAKEM KURULU/REFEREES

Prof.Dr. A.Nizamettin AKTAY	Antalya Bilim Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Mehmet ALTINÖZ	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Belgin AYDINTAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Enver AYDOĞAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Doğan Yaşar AYHAN	Başkent Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Bülent BAYAT	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Şenay GÖKBAYRAK	Ankara Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Himmet KARADAL	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Cem KILIÇ	TOBB ETÜ, TR
Prof.Dr. Cengiz ÖZBESLER	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, TR
Prof.Dr. M.Çağlar ÖZDEMİR	Sakarya Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Zekai ÖZTÜRK	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Alptekin SÖKMEN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU	Atılım Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Nafiz TOK	Aksaray Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Türker TOPALHAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Hasan TUTAR	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, TR
Prof.Dr. İlker USTA	Hacettepe Üniversitesi, TR
Prof.Dr. Yücel UYANIK	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, TR
Prof.Dr. İsmail ERMAĞAN	İstanbul Medeniyet Üniversitesi, TR
Doç.Dr. Meltem Özkan ALTINÖZ	Ankara Üniversitesi, TR
Doç.Dr. Mohammed ABUBAKAR	Antalya Bilim Üniversitesi, TR
Doç.Dr. Gürol BABA	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, TR
Doç.Dr. Ayşe Esra İşmen GAZİOĞLU	İstanbul Üniversitesi, TR
Doç.Dr. E.Asuman ATILLA	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, TR
Doç.Dr. Erdem CAM	Ankara Üniversitesi, TR
Doç.Dr. Aykut GÖKSEL	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, TR
Doç.Dr. Mahmut HIZIROĞLU	İstanbul Üniversitesi, TR
Doç.Dr. Volkan IŞIK	Hacettepe Üniversitesi, TR
Doç.Dr. Banu METİN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, TR
Doç.Dr. İlhan ORAL	Anadolu Üniversitesi, TR
Doç.Dr. Nurullah UMARUSMAN	Aksaray Üniversitesi, TR
Doç.Dr. Bora YENİHAN	Kocaeli Üniversitesi, TR
Doç.Dr. Menekşe YILDIRIM	Hitit Üniversitesi, TR
Doç.Dr. Bora YILDIZ	İstanbul Üniversitesi, TR
Doç.Dr. Süheyla ERİKLİ	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, TR
Dr.Öğr.Üyesi İhsan Ömer ATAGENC	Kırklareli Üniversitesi, TR
Dr.Öğr.Üyesi Nuran Öztürk BAŞPINAR	Anadolu Üniversitesi, TR
Dr.Öğr.Üyesi Beril BAYKAL	Kocaeli Üniversitesi, TR
Dr.Öğr.Üyesi Nergis DAMA	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, TR
Dr.Öğr.Üyesi Zeki GEVEN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, TR
Dr.Öğr.Üyesi Denizcan KUTLU	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, TR
Dr.Öğr.Üyesi Nurdan ORBAY	Kırıkkale Üniversitesi, TR
Dr.Öğr.Üyesi Kader ÖZLEM	Uludağ Üniversitesi, TR
Dr.Öğr.Üyesi Cemre PEKCAN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, TR
Dr.Öğr.Üyesi Burak SAKAL	Kapadokya Üniversitesi, TR
Dr.Öğr.Üyesi Belal SHNEIKAT	University of Kyrenia, TRNC
Dr.Öğr.Üyesi Leyla ŞANLI	İstanbul Üniversitesi, TR
Dr.Öğr.Üyesi Nail TANRIÖVEN	Erciyes Üniversitesi, TR
Dr.Öğr.Üyesi Ahmet TÜRKMEN	Akdeniz Üniversitesi, TR
Dr.Öğr.Üyesi Kadir TEMİZ	İstanbul Şehir Üniversitesi, TR
Dr.Öğr.Üyesi Nilgün Eliküçük YILDIRIM	Atılım Üniversitesi, TR
Dr.Öğr.Üyesi Mehmet Atilla GÜLER	Karamanoglu Mehmetbey Ünivesitesi, TR

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Arastırma Makalesi

Öğrencilerce Sevilen ve Sevilmeyen Öğretmenler Bazında Pozitif Öğretmen Özelliklerinin, Öğrencilerin Akademik Başarısının ve Etkin Katılımlarının İncelenmesi

Investigation of Positive Teacher Characteristics, Academic Achievement and Effective Participations of Students on The Basis of Teachers Liked and Disliked By Students

Nesrin GÜLÜM ve İlkay KARAKÖSE..... 2-27

Arastırma Makalesi

Avrupa Birliği'nde Koşulluluk ve Bir Süreç Olarak Avrupalılaşıma: Polonya Örneği

Conditionality in the European Union and Europeanization as a Process: The Case of Poland

Özlem SEFER..... 28-42

Arastırma Makalesi

Tüm Boyutlarıyla Akran Zorbalığı

All Aspects of Bullying

Mahi ASLAN ve Mehmet Oğuz POLAT 43-82

Arastırma Makalesi

İnsan Ticareti Süreci: Tacirler ve Yöntemleri

The Effect of Sustainable Fashion Concept on Sustainable Consumption Motivation

Güngör ÇABUK 83-105

Arastırma Makalesi

Is The Digitalisation of Welfare Creating New Social Risks? The Cases of The UK, Finland and Sweden

Refahın Dijitalleşmesi Yeni Sosyal Riskleri mi Ortaya Çıkarıyor? İngiltere, Finlandiya ve İsveç Örnekleri

Didem KOCA..... 106-132

Yazar Rehberi / Guide for Author 134

Araştırma Makalesi

ÖĞRENCİLERCE SEVİLEN VE SEVİLMİYEN ÖĞRETMENLER BAZINDA POZİTİF ÖĞRETMEN ÖZELLİKLERİNİN, ÖĞRENCİLERİN AKADEMİK BAŞARISININ VE ETKİN KATILIMLARININ İNCELENMESİ

Nesrin GÜLÜM¹ ve İlkay KARAKÖSE²

Öz:

Bu araştırmanın amacı, öğrenciler tarafından sevilen ve sevilmeyen öğretmenler bazında öğretmenlerin pozitif öğretmen özelliklerini, öğrencilerin ders başarısını ve derse katılımlarını karşılaştırarak incelemektir. 2019-2020 eğitim-öğretim yılında İstanbul Kadıköy ilçesinde bulunan bir devlet ortaokulunda öğrenim gören 215 ortaokul öğrencisi ile yapılan araştırmada, öğrencilere sevdikleri ve sevmedikleri öğretmenleri bazında pozitif öğretmen ölçeği ve etkin katılım ölçeği uygulanmış ve sevdikleri ve sevmedikleri öğretmenin dersinden aldıkları notlar sorulmuştur. Bağımsız gruplar T-testi, pozitif öğretmen özelliklerinin, öğrencilerin ders başarısının ve öğrencilerin derse etkin katılımlarının sevilen ve sevilmeyen öğretmen grupları açısından farklılaşıp farklılaşmadığını analiz etmek amacıyla kullanılmıştır. Regresyon analizi ile de akademik başarıyı yordayan değişkenler analiz edilmiştir. Çalışmada öğrencilerce sevilen öğretmenlerin pozitif öğretmen özellikleri (her alt boyutta) ile sevilmeyen öğretmenlerin pozitif öğretmen özellikleri arasında anlamlı ölçüde fark bulunmuştur. Aynı şekilde öğrencilerin sevdikleri ve sevmedikleri öğretmenlerin dersinde gösterdikleri öğrencilerin akademik başarı puan ortalaması (ortalama değer=87,13) ile sevilmeyen öğretmenlerin dersine ait öğrencilerin akademik başarı puan ortalaması (ortalama değer=71,01) arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Sevilen öğretmenlerin dersindeki derse katılımın akademik başarıyı yordamasına ilişkin çoklu regresyon analizi incelendiğinde ise oluşan regresyon katsayısı anlamlı bulunmuştur ($R=0.27$; $R^2=0.074$; $F=4.222$; $p<.001$). Derse katılım alt boyutlarından derse kendini duyuşsal olarak vermenin ($\beta=.20$; $p>.05$), öğrencilerin akademik başarısını pozitif yönde anlamlı şekilde açıkladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Pozitif Öğretmen, Akademik Başarı, Etkin Katılım, Hoşnutsuzluk, Kendini Verme.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bahçeşehir Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, İstanbul/Türkiye, nesrin.ozdemir@bau.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2533-8895

² Uzman Psikolojik Danışman, Kozyatağı Şükran Karabelli İlkokulu, İstanbul/Türkiye, ilksel2000@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2533-8895

Makale gönderim tarihi: 21.02.2022

Makale kabul tarihi: 21.02.2023

Künye Bilgisi: Gülüm, N. ve Karaköse, İ. (2023), "Öğrencilerce Sevilen ve Sevilmeyen Öğretmenler Bazında Pozitif Öğretmen Özelliklerinin, Öğrencilerin Akademik Başarısının ve Etkin Katılımlarının İncelenmesi", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 2-27

Investigation of Positive Teacher Characteristics, Academic Achievement and Effective Participations of Students on The Basis of Teachers Liked and Disliked By Students

Abstract

This study is aimed to investigate the effect of positive teacher characteristics, academic achievement and engagement of students on the basis of teachers liked and disliked by students. In 2019-2020 academic year, totally 215 seventh and eighth grade students at a state elementary school were participated in the research. In order to measure the positive teacher characteristics of the teachers whom liked and disliked by the students, Positive Teacher Scale (Eryılmaz, 2017) was used and in order to determine the students' engagement & disaffection to tasks on the courses of the liked and disliked teachers, Engagement & Disaffection Scale (Güvenç, 2015) was used. Moreover, to compare the academic achievement of the students on the bases of the lessons of liked and disliked teacher, the grades were asked. This study was conducted in accordance with relational screening model. The techniques of t-test for independent variables are used to analyze the whether the levels of the engagements, academic achievements of the students and positive teacher characteristics of the teachers who liked or disliked by the students and the techniques of multiple regression analysis used to reveal the extent to which the effective participation predicts academic achievement. According to the results of the study, the characteristics of positive teacher traits differ significantly in terms of liked and disliked teachers. The meaningful difference is seen about academic achievement score averages in the course of teachers liked (mean = 87.13) and disliked teachers (mean = 87.13). As a result of multiple regression analysis, a significant regression coefficient was found between engagement of students in courses of teachers liked and academic achievement ($R = 0.27$; $R^2 = 0.074$; $F = 4.222$; $p < .001$). academic achievement was statistically significantly ($\beta = .20$; $p > .05$) explained by Emotional self-engagement as a sub-dimension of engagement of students.

Key Words: Positive Teacher Characteristics, Academic Achievement, Engagement, Disaffection,; Effective Participation.

GİRİŞ

21.yüzyılda, bilimsel düşünme becerisine sahip, üretken, yaratıcı ve karşılaştığı problemleri çözme becerisi kazanmış bireylere gereksinim duyulmaktadır. Öğrencilerin donanımlı bireyler olarak yetişmelerini sağlamak ve başarı düzeylerini yükseltmek için öncelikli olarak öğrenci başarısını etkileyen değişkenlerin tespit edilmesi ve başarıyı artıran bu değişkenlerin iyileştirilmesi önem taşımaktadır.

Akademik başarının bilişsel faktörlerle (zeka, algılama, öğrenme hızı ve zekâ), duyuşsal faktörlerle (öz yeterlilik, benlik saygısı, kişilik özellikleri, öz-yeterlik, motivasyon, etkili ve planlı ders çalışma alışkanlıkları ve derse etkin katılımları); ebeveyn tutumları, ailenin sosyo-ekonomik durumu ve öğretmenlerin alanlarında yeterliliği ve öğrencilere yönelik tutumu gibi çevresel etkenlerle ilişkili olduğu farklı birçok araştırma ile ortaya konmuştur (Arıcı, 2007; Howie ve Pieteron, 2001; Wang, 2004).

Eğitim ve öğrenme alanlarında yapılan pek çok araştırma, nitelikli öğretmenlerin sınıf ortamında öğrencilerin öğrenme eylemini gerçekleştirebilmeleri ve başarılı olabilmeleri için belirleyici bir faktör olabildiğini göstermektedir. Öğretmenlerini olumlu, yakın ve dostça algılayan öğrenciler, kendilerini sınıf ortamında rahat ve güvenli hissetmekte, daha fazla motive olmakta, okul görevlerini içsel motivasyonları ile yerine getirmekte ve daha yüksek akademik başarıya ulaşmaktadır. Aksine, öğretmenlerle olan ilişkilerini, olumsuz ve çelişkili olarak algılayan öğrencilerin motivasyonu düşmekte ve daha düşük performans sergilemektedirler (Passini, Molinari ve Speltini, 2015).

Türkiye’de yapılan birçok çalışmada araştırmacılar, öğretmenleri sevilen, sevilmeyen olarak sınıflandırıp incelemiştirler (Gurbetoğlu, Tomakin 2011; Eryılmaz, 2014; Çelik, Toraman, Çelik, 2018). Eryılmaz (2017) ise, öğrencilerin iyi oluşlarını ve mutluluklarını yükselten öğretmenleri, pozitif öğretmen olarak tanımlamıştır. Pozitif öğretmenlerin, dışa dönük olma, derste öğrencilere akış yaşatma, öğrencileri derse katma, konuyu somutlaştırarak anlatma ve öğrencilerle pozitif ilişkiler kurma gibi özelliklere sahip oldukları bulunmuştur (Eryılmaz ve Bek, 2018).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amaçları, öğrencilerin sevdikleri ve sevmedikleri öğretmenlerin pozitif öğretmen özelliklerini ne ölçüde taşıdığının tespit edilmesi, öğrencilerin akademik başarısının ve derse etkin katılımlarının sevdikleri ve sevmedikleri öğretmenler bazında incelenmesi ve öğrencilerin derse etkin katılımlarının akademik başarılarını ne ölçüde yordadığını ortaya koymaktır.

Araştırmanın Önemi

Çalışma, öğrenciler tarafından sevilen ve sevilmeyen öğretmenlerin pozitif özelliklerini ne ölçüde taşıdığını ve bu öğretmen özelliklerinin öğrenci başarısını ne ölçüde etkilediğini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

Araştırmanın Varsayımları & Sınırlılıkları

Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin kendilerine sunulan ölçeklere ve sorulara yansız, samimi ve gerçek cevaplar verdikleri varsayılmıştır. Çalışma, İstanbul Kadıköy İlçesinde bulunan bir devlet ortaokulunda eğitim gören öğrenciler ile sınırlıdır.

Derse Etkin Katılım

Öğrenci katılımı, öğrenme eyleminin istendik bir şekilde gerçekleşebilmesi için gerekli önemli unsurlardan biridir. Öğrenci katılımı Bloom (1979) tarafından, öğrencinin hedeflenen davranışı kazanması ve öğrenme durumlarının unsurlarıyla etkileşim içinde olması ve bu etkileşimi davranışı kalıcı olarak edininceye kadar devam ettirmesi şeklinde tanımlanmıştır (Akt. Senemoğlu, 2009).

Eğitim bilimleri alanında yapılan araştırmalarda katılım kavramının öneminin giderek arttığı göze çarpmaktadır. Katılım kavramının öneminin artmasında katılımın okula devamin, öğrenci başarısının ve öğretim faaliyetlerinde karşılaşılabileceği tüm güçlüklerle karşı yılmazlığının üzerinde birçok önemli faktörden (öğrencinin sosyo-ekonomik özellikleri ya da sosyal statüsü) daha etkili olduğunun anlaşılmasıdır (Skinner, Kindermann, Furrer, 2008)

Derse katılım konulu çalışmalar duygu, biliş ve davranış boyutlarında yürütülmüştür (Wang, Bergin ve Bergin, 2014; Fredricks, Blumenfeld ve Paris 2004). Öğrencilerin derse duygusal katılımı, derse ilişkin ilgi, keyif alma ve heyecan duyma gibi olumlu duyguları kapsar.

Öğrencilerin derse bilişsel katılımı, zihinsel süreçlerle oluşan kavrama, anlam oluşturma, öğrenme stratejilerini kullanma, konsantrasyon eylemlerinin derslerde kullanılmasını ifade eder. Derse çalışma, ödev yapma, soru sorma, öğrenme eylemi için aktif olarak çaba gösterme, cevap verme ve aktif şekilde grup çalışmalarında yer alma, dikkatini toplama ve sürdürme gibi gözlenebilen davranışlar ise öğrencilerin davranışsal katılımını ifade eder (Skinner, Kindermann ve Furrer, 2009).

Finn (1993) tarafından yapılan öğrencilerin öğretim etkinliklerine katılımını konulu çalışmada, katılımı hem davranışsal hem de psikolojik bileşenleri olan bir yapı şeklinde kavramsallaştırmıştır. Okula düzenli devam etme, öğretmenle iletişim, öğretmenler tarafından verilen yönergeleri takip etme ve sorulara cevap verme, ödev yapma gibi katılım biçimlerinin dairesel bir yapı gösterdiği belirtilen çalışmada, bu döngü içinde yer alabilen öğrencinin kendisini okulun ve dersin bir parçası gibi hissettiği, öğretim çıktılarına karşı daha titiz ve gönüllü hissederek öğrenme davranış ve tutumlarını kimliğine dâhil ettiği belirtilmiştir. Araştırmacılar, akademik olan ve akademik olmayan aktivitelere dahil olan, eğitim-öğretim kazanımlarına önem veren öğrencilerin duygu ve davranışları için “kendini verme” terimini kullanırlarken, okul ve sınıf ortamına kendini ait hissetmeyen, etkinliklerden kopuk ve belirgin bir şekilde uzak duran öğrencilerin duygu ve davranışları için “hoşnutsuzluk” terimini kullanmaktadırlar (Finn and Rock 1997). Öğrencinin derse etkin katılımının yoğunluğunu ve kalitesini kendini verme ve hoşnutsuzluk durumları belirler. Öğrencinin derse kendini vermeye zorlanması halinde, baskı ve zorlama sonucunda öğrenciler isteksiz ve umursamaz ya da öfkeli bir tutum sergileyebilirler. Bu olumsuz tutumlar öğrencilerin dersin akışını bozacak tarzda davranmakta ve zamanla öğretim faaliyetlerine yabancılaşmaktadırlar. Öğretim faaliyetlerine karşı yabancılaşan öğrencilerin özgüven duygusu giderek azalmakta ve kendini eğitim ortamlarında değersiz hissedebilmektedir (Tripayhy 1986). Ayrıca hoşnutsuzluk, düşük notların ve sonuç olarak kopmanın güçlü bir göstergesidir (Connell 1994, 1995).

Kendini aktif ve etkin bir şekilde derse veren öğrencilerin, eğitim ortamlarında bulunan çeşitli dış uyarııcılardan olumsuz olarak etkilenmediği, bir güçlük karşısında yılmazlık gösterebildiği ve öğrenmeye ilişkin asgari olandan daha fazla çaba sarf ettiği görülmektedir. Tüm bu davranışsal tepkilere birçok olumlu duygu (güven, yetkinlik, ilgi, hoşlanma) da eşlik etmektedir ((Finn, Rock 1997; Furrer ve, Skinner, 2003; Wang ve Holcombe 2010).

Öğrencinin öğretme sürecinde kendine yüklenen sorumlulukları yerine getirmemesi, öğrenme sürecinde yeterli çaba ve yoğunlaşmayı sağlayamaması olarak tanımlanan hoşnutsuzluk, kendini vermenin karşıtı olarak değerlendirilir. Bu durumda öğrenci fiziksel olarak öğrenme ortamlarında bulunmakla beraber öğrenme süreçlerinde pasif bir rol sergiler. Eğitim ortamındaki her tür dış uyaranla dikkati daha da azalan öğrenciler, öğrenme süreçlerinde karşılaştıkları zorluklarda çabucak pes ederler. Bu davranış ve duyguları sonucunda hoşnutsuz olan öğrencinin başarısı azaldıkça üzülmeye, sıkılmaya ve içinde buldukları eğitim ortamına yabancılaşma duygularını yoğun olarak yaşarlar. Etkin bir şekilde derse kendini veren öğrencilerin akademik başarısının yükseldiği ve okula düzenli olarak devam etme ettikleri buna karşın hoşnutsuz öğrencilerin öğretim faaliyetlerini takip etmemeleri sebebiyle ders işlenişini bozacak tarzda davranışlar sergiledikleri ve okula düzenli devam etmeyerek eğitimlerini yarıda bıraktıkları görülmektedir (Finn, Rock 1997; Furrer ve, Skinner, 2003; Wang ve, Holcombe 2010).

Araştırmalar kendini verme ve hoşnutsuzluğun öğrencinin öğretim süreçlerindeki davranışlarını ve akademik başarısını güçlü bir şekilde yordadığını ve öğrenci güdüsü ile öğrencinin öğrenim çıktıları arasında aracı bir değişken rolünü oynadığını ortaya çıkarmıştır (Skinner, vd., 2008).

Akademik başarı seviyesine katkısı bakımından derse katılım konusu eğitim alanında en çok araştırılan konularından biri haline gelmiştir.

Etkili bir öğrenme için öğrenci öğrenme sorumluluğunun kendisine ait olduğunun bilinci ile bu sorumluluğunu üstlenmeli ve öğrenme eyleminde etkin olmalıdır (Yavuz, Gülmez ve Özkara, 2016).

Öğretmenlerin, öğrencilerin başarı göstermeleri için eğitim ortamında derse katılımı sağlayacak koşulları oluşturmaları ve buna yönelik yöntemler geliştirmeleri gerekmektedir. Öğretmenin öğrenci katılımını sağlaması için öğrencinin öğrenme eylemlerini dikkate alması, anlatım ve açıklamalarını öğrencinin seviyesine göre düzenlemesi ve her öğrenciye gereksinim duyduğu kadar katılım fırsatı vermesi önem taşımaktadır (Güvenç, 2015).

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde, öğrencilerin derse katılımı ile akademik başarıları arasında ilişki olduğu görülmektedir (Çelik, Toraman ve Çelik, 2018).

Pozitif Öğretmen

Öğretmen, eğitimin en önemli unsurlarındandır. Öğretmen nitelik ve yeterliliklerinin öğrenci başarısı üzerindeki belirleyici etki, öğretmeni eğitim sisteminin en önemli unsuru yapmaktadır (Önen, 2012).

Robinson (2017), öğrencilerin başarısını artırmanın tek yolunun öğretmen ve öğrenme arasındaki ilişkinin varlığının bilinçli olarak fark edilmesi olduğunu vurgulamış ve öğrencilerin eğitim hayatları süresince kendileri ile ilişki içinde olan ve kendilerine inanan öğretmenlere ihtiyaç duyduklarını ifade etmiştir

Öğrenciyi öğrenmede etkin hale getiren, öğrencilerin kişisel-sosyal gelişimini destekleyen, öğrencilerin başarılarını fark edip öne çıkaran, öğrencilerin olumsuz ya da zayıf yönlerine değil olumlu yönlerine odaklanan, keyifli bir sınıf atmosferi oluşturan, öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayan, öğrenciyi dinleyen, sınıf içi olumlu davranışları pekiştiren öğretmen iyi öğretmendir (Ertuğrul, 2002).

Öğretim sürecinde olumlu tutumlar sergileyen öğretmenler, öğrencileri ile iletişim kurabilmekte dolayısıyla bu tutumlar öğrencilerin sosyal ve akademik performanslarına olumlu yansımaktadır (Skinner ve Furer, 2003).

Sürücü ve Ünal (2018) tarafından yapılan bir çalışmada yedi temel olumlu öğretmen davranışının (öğretmenlerin kişisel ilgi, hazırlık/planlama, yüksek başarı beklentisi, coşku, adalet, tutarlılık, açık sınıf iklimi, alan bilgisi ve dikkat çekme) öğrenci motivasyonunu artırdığı; coşkusuzluk, eşitsizlik, tutarsızlık, kapalı sınıf iklimi, ulaşılmazlık, yetersizlik gibi olumsuz davranışlarının ise öğrenci motivasyonunu azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Eryılmaz, 2014 yılında yaptığı çalışmada öğretmenleri sevilen, sevilmeyen ve nötr olarak sınıflandırıp incelemiştir. Son döneme ait çalışmalarında ise, öğrencilerin iyi oluşlarını ve mutluluklarını (olumlu duygularını artıran, olumsuz duygularını azaltan ve yaşam doyumlarını yükselten) artıran öğretmenleri, pozitif öğretmen olarak tanımlamıştır. Bu öğretmenlerin, dışa dönük olma, derste öğrencilere akış yaşatma, öğrencileri derse katma, konuyu somutlaştırarak anlatma ve öğrencilerle pozitif ilişkiler kurma gibi özelliklere sahip oldukları bulunmuştur (Eryılmaz, 2017; Eryılmaz ve Bek, 2018).

Eryılmaz(2017)'in, öğrencilerin bakış açılarından pozitif öğretmen niteliklerini ölçen bir ölçek geliştirmek amacıyla üniversite öğrencileri ile yaptığı araştırmada öğretmenlerin öğrencinin yetkinlik ihtiyacını doyurmaya, öğrencileri derse katmaya, öğrencilerin derste akış

yaşamalarını sağlamaya, öğrencilerle olumlu ilişkiler kurmaya, konuyu somutlaştırarak anlatmaya yönelik tepkiler vermelerinin ve de dışa dönük kişilik özelliğine sahip olmalarının öğrencilerde pozitif duyguları artırdığını ortaya koymuştur.

Öğretmenler, öğrencilerin yetenek düzeylerine göre uyarlanmış bir şekilde konuyu anlatmaları, öğrencilerin sınıf ortamında akış yaşamalarını sağlamaktadır (Seligman & Csikszentmihalyi, 2002). Bu yöntemlerle ortaya konan akış deneyimi yaşatmak pozitif öğretmenin önemli özelliklerinden biri olarak ortaya çıkmıştır.

Yetkinlik, optimal gelişime sebep olan ve algılanan kontrol, içsel motivasyon, sosyal gelişim ve iyi oluş artışını sağlayan en önemli psikolojik ihtiyaçtır. Ancak öğrencilerin bu ihtiyaçları karşılandığında, öğrenmen “pozitif olma” özelliği kazanır (Eryılmaz, 2017).

Öğretmenlerin, sınıf ortamında öğretim etkinliklerini öğrencinin başarılı performanslar gösterebilmeleri yönünde yürütebilmeleri ve öğrencileri başarılı olmaları yönünde etkin bir biçimde cesaretlendirebilmeleri, öğrencinin yetkinlik ihtiyacını karşılamasını sağlayacaktır. Öğrencilerin yetkinlik ihtiyacı karşılandığında, yaşantılarına yönelik olumlu sonuç beklentileri oluşacak, oluşan olumlu sonuç beklentileri de öğrencinin öğretim faaliyetlerine motivasyonunu ve nihayetinde başarısını artıracaktır. Ayrıca yetkinlik ihtiyacı karşılanan öğrenciler karşılaştıkları öğretim süreçlerine yönelik güçlüklerle karşı daha fazla yılmazlık gösterebileceklerdir.

Skinner ve Belmont’a (1993) göre, öğretmenin sıcak, ilgili, merak uyandırıcı ve mutlu olmasının öğrencilerde duygusal katılım oluşturmaktadır. İfade edilen bu öğretmen özelliklerinin dışa dönüklük özelliği ile uyduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalar, öğretmenlerin kişilik özelliklerinin öğrencilerin akademik başarılarında önemli bir etken olduğunu ortaya koymuştur (Cochran-Smith & Fries, 2005).

Dışa dönüklük, yumuşak başlılık gibi birtakım özelliklere sahip olan öğretmenlerin, öğrencilerin akademik başarıları ve mutlulukları üzerinde olumlu sonuçları bulunmuştur (Eryılmaz, 2014).

Konuyu somutlaştırarak öğretmenin öğrencilerin öğrenmelerine yardımcı olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin Skinner ve Belmont’a (1993) göre, öğretmenin konu hakkında somut açıklamalar yapması öğrencilerin bilişsel ve duygusal katılımlarının yanında özellikle davranışsal katılımlarının artmasını sağlamaktadır

Öğrencilerin sınıf ortamında derse motivasyonlarını artırmanın önemli bir aracı onların derse katılmalarıdır. Katılım, bireyin aktivite ve kendisi arasında bağ kurması olarak

tanımlanmaktadır. Sınıfta davranışsal, bilişsel ve duygusal katılımda bulunmaları onların hem bir konuyu öğrenmelerini kolaylaştırmakta hem de öğrenirken mutlu olmalarına yardımcı olmaktadır (Skinner & Belmont, 1993).

Öğretmen ve öğrencinin olumlu etkileşimleri, eğitimin her kademesinde yer alan öğrencilerin ait olma ihtiyaçlarını doyumalarına yardımcı olur. Bu tarz etkileşimlerin, öğrencilerin hem motivasyonlarını hem de akademik başarılarını artırdığı belirtilmektedir (Eryılmaz, 2018).

Öğretmenler ve öğrenciler arasında oluşan ilişkilerin türü ve kalitesi, öğretme ve öğrenmenin anahtarı olarak tanımlanmaktadır (Aultman ve diğ., 2009). Öğretmenlerin deneyime açık, dışa dönük, duygusal bakımdan dengeli olması gibi olumlu özellikleri, öğrencilerin mutluluklarını ve akademik başarıları arttırmaktadır (Eryılmaz, 2014). Öğretmenin sınıfta daha olumlu bir ortam yaratması, genel olarak toplumda da bir iyileşme sağlamaktadır (Gilpin, 2008).

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Öğrenciler tarafından sevilen ve sevilmeyen öğretmen grupları bazında öğretmenlerin pozitif öğretmen özelliklerinin, öğrencilerin akademik başarısının ve derse etkin katılımlarının ilişkisel tarama modeli esas alınarak incelenmesi amaçlanan bu çalışma, tarama modelinin kullanıldığı betimsel bir araştırmadır. Araştırmada öğrencilerin öğretmenlerine ilişkin algısı öğrenci beyanları üzerinden ve akademik başarıları ise ders notları üzerinden ölçülmüştür.

Çalışma Grubu

Araştırma, 2019-2020 eğitim yılında, İstanbul ili Kadıköy ilçesinde bulunan bir devlet ortaokulunda eğitim gören 215 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Katılımcılara ilişkin cinsiyet, sınıf, kronik hastalık durumu, anne ve baba sağ olmaları ve aile birliğine ilişkin veriler ve dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Çalışma Grubuna Ait Özellikler

Cinsiyet	Öğr. Sayısı (n)	Yüzde (%)
Kız	116	54
Erkek	99	46
Sınıf Seviyesi		
7.sınıf	32	15
8.sınıf	183	85

Veri Toplama Araçları

Çalışmada, Pozitif Öğretmen Ölçeği (Eryılmaz, 2017) ve Etkin Katılım Ölçeği (Güvenç, 2015) kullanılmış ve araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu düzenlenmiştir. Aşağıda veri toplama araçları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili bilgi edinmek amacıyla kişisel bilgi formu oluşturulmuştur. Bu bilgi formunda, öğrencilerin eğitim düzeyi, kronik bir hastalığın varlığı, anne ve babasının sağ-öz-birlikte olma durumlarına ait toplam beş soru yer almaktadır. Araştırmanın amacının belirtildiği formda, öğrencilerin ölçekleri içten ve yansız cevaplamaları için bu formda öğrenci isim bilgisine yer verilmemiştir.

Araştırmada kullanılan pozitif öğretmen ölçeği ve etkin katılım ölçeği öğrencilere sevdikleri ve sevmedikleri öğretmenlerini düşünerek doldurmaları için iki set halinde sunulmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin kendilerine sunulan ölçekleri tamamlamaları 40 dakika (bir ders saati) sürmüştür. 2019-2020 eğitim öğretim yılında yürütülen çalışmanın veri toplama süreci, Kadıköy ilçesinde bulunan bir devlet ortaokulunda okul idaresinin izni ve öğrencilerin gönüllü olmaları doğrultusunda iki gün içerisinde tamamlanmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmada veriler, IBM SPSS 22 programı kullanılarak analiz edilmiş ve analiz yöntemi olarak; Bağımsız Gruplar t-Testi ve Standart Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi kullanılmıştır. Analizlerden önce değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermedikleri incelenmiş ve tüm değişkenlerin normal dağılım gösterdikleri görülmüştür. Araştırmaya toplam 225 öğrenci dahil olsa da 10 öğrenciye ait formların büyük ölçüde tamamlanmadığı gözlemlenmiştir. Bu sebeple 10 öğrenciye ait veriler analize dahil edilmemiştir.

BULGULAR

Bu çalışmada bulgular olarak öncelikle bağımsız gruplar için T-testi sonuçlarına yer verilmiştir. Bağımsız gruplar T-testi sevilen ve sevilmeyen öğretmen grupları bazında öğretmenlerin pozitif öğretmen özelliklerinin, öğrencilerin akademik başarısının ve derse etkin katılımlarının farklılaşıp farklılaşmadığını analiz etmek amacıyla kullanılmıştır. Son olarak ise çoklu regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Regresyon analizinde akademik başarıyı yordayan değişkenler analiz edilmiştir.

Tablo- 2: Sevilen ve Sevilmeyen Öğretmen Gruplarının Pozitif Öğretmen Özelliklerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Betimsel İstatistikler ve Bağımsız Örnekler T Testi Sonuçları

Ölçek Boyutları	Öğretmen	n	Ort	t	df	p
Akış yaşamasına yardımcı olmak	Sevilen	215	12,95	27,080	428	,000*
	Sevilmeyen	215	6,60		402,400	
Yetkinlik ihtiyacını doyumak	Sevilen	214	17,51	25,196	343	,000*
	Sevilmeyen	131	8,63		201,027	
Dışa dönük olmak	Sevilen	215	13,92	24,146	428	,000*
	Sevilmeyen	215	7,44		298,547	
Konuyu somutlaştırmak	Sevilen	215	15,29	17,489	428	,000*
	Sevilmeyen	215	8,53		394,302	
Derse katılımı sağlamak	Sevilen	215	17,79	16,026	428	,000*
	Sevilmeyen	215	12,39		302,458	
Olumlu ilişkiler kurmak	Sevilen	215	21,20	23,690	428	,000*
	Sevilmeyen	215	11,40		364,843	

*P<.01

Öğrenciler tarafından sevilen ve sevilmeyen öğretmenlerin pozitif öğretmen özelliklerini gösterip göstermeme durumlarına göre ölçeğin alt boyutlarından elde edilen puan ortalamaları arasındaki fark analizi için Bağımsız Örneklem T-testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 2’de sunulmuştur.

Sevilen öğretmenlerin derste akış yaşamasına yardımcı olmak alt boyutunun puan ortalaması (ortalama=12,95) ile sevilmeyen öğretmenlerin puan ortalaması (ortalama=6,60) arasında anlamlı fark görülmüştür ($t_{(215)} = 27,080, p < .01$).

Sevilen öğretmenlerin yetkinlik ihtiyacını doyumak alt boyutunun puan ortalaması (ortalama=17,51) ile sevilmeyen öğretmenlerin puan ortalaması (ortalama=8,63) arasında anlamlı fark görülmüştür ($t_{(215)} = 25,196, p < .01$).

Sevilen öğretmenlerin dışa dönük olmak alt boyutunun puan ortalaması (ortalama =13,92) ile sevilmeyen öğretmenlerin puan ortalaması (ortalama=7,44) arasında anlamlı fark görülmüştür ($t_{(215)}= 24,146, p<.01$).

Sevilen öğretmenlerin konuyu somutlaştırmak alt boyutunun puan ortalaması (ortalama=15,29) ile sevilmeyen öğretmenlerin puan ortalaması (ortalama=8,53) arasında anlamlı fark görülmüştür ($t_{(215)}= 17,489, p<.01$).

Sevilen öğretmenlerin derse katılımı sağlamak alt boyutunun puan ortalaması (ortalama=17,79) ile sevilmeyen öğretmenlerin puan ortalaması (ortalama=12,39) arasında anlamlı fark görülmüştür ($t_{(215)}= 16,026, p<.01$).

Sevilen öğretmenlerin olumlu ilişkiler kurmak alt boyutunun puan ortalaması (ortalama=21,20) ile sevilmeyen öğretmenlerin puan ortalaması (ortalama=11,40) açıdan anlamlı fark görülmüştür ($t_{(215)}= 23,690, p<.01$).

Tüm bu bulgular göz önüne alındığı zaman pozitif öğretmen özellikleri ortaya koyan öğretmenlerin öğrenciler tarafından daha fazla sevdiği söylenebilir.

Tablo-3: Sevilen ve Sevilmeyen Öğretmenlerin Derslerine Ait Öğrencilerin Akademik Başarılarının Karşılaştırılmasına İlişkin Betimsel İstatistikler ve Bağımsız Örnekler T Testi Sonuçları

Ölçek Boyutları	Öğretmen	n	Ort	t	df	p
Akademik başarı	Sevilen	215	87,13	11,099	428	,000*
	Sevilmeyen	215	71,01			

*P<.01

Öğrencilerin bakış açısından sevilen ve sevilmeyen öğretmenlerin derslerine ait öğrencilerin elde ettiği akademik başarı değişkeninden elde edilen puan ortalamaları arasındaki fark analizi için Bağımsız Örneklem T-testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 3'te ortaya konmuştur.

Sevilen öğretmenlerin akademik başarı alt boyutunun puan ortalamasıyla (ortalama=87,13) sevilmeyen öğretmenlerin puan ortalaması (ortalama=71,01) arasında anlamlı fark görülmüştür ($t_{(215)}= 11,099, p<.01$).

Tablo-4: Sevilen ve Sevilmeyen Öğretmenlerin Derslerindeki Öğrencilerin Etkin Katılımlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Betimsel İstatistikler ve Bağımsız Örnekler T Testi Sonuçları

Ölçek Boyutları	Öğretmen	n	Ort	t	df	p
Kendini Verme	Sevilen	215	10,67	7,864	428	,000*
Davranışsal	Sevilmeyen	215	8,57		426,720	
Kendini Verme	Sevilen	214	12,96	13,570	428	,000*
Duyuşsal	Sevilmeyen	131	9,26		414,114	
Kendini Verme Toplam	Sevilen	215	30,17	26,564	428	,000*
	Sevilmeyen	215	17,84		423,858	
Hoşnutsuzluk	Sevilen	215	7,51	-5,072	428	,000*
Davranışsal	Sevilmeyen	215	8,77	-	405,196	
Hoşnutsuzluk Duyuşsal	Sevilen	215	6,21	-6,981	428	,000*
	Sevilmeyen	215	8,07		410,625	
Hoşnutsuzluk Toplam	Sevilen	215	13,72	-6,914	428	,000*
	Sevilmeyen	215	16,85		409,958	

*P<.01

Tablo 4'te öğrencilerin bakış açısından sevilen ve sevilmeyen öğretmene göre etkin katılım ölçeği alt boyutlarından elde edilen puan ortalamaları arasındaki fark analizi için Bağımsız Örneklem T-testi kullanılmıştır. Öğrencilerin sevdikleri öğretmenin dersinde Kendini Verme-Davranışsal alt boyutundaki puan ortalaması (ortalama=10,67) ile sevilmeyen öğretmenlerin dersinde Kendini Verme-Davranışsal alt boyutundaki puan ortalaması (ortalama=8,57) arasında anlamlı fark görülmüştür ($t_{(215)}= 7,864, p<.01$).

Sevilen öğretmenlerin dersinde, öğrencilerin Kendini Verme Duyuşsal alt boyutundaki puan ortalaması (ortalama=12,96) ile sevilmeyen öğretmenin dersindeki bu alt boyuta ait puan ortalaması (ortalama =9,26) arasında anlamlı fark görülmüştür ($t_{(215)}= 13,570, p<.01$).

Sevilen öğretmenlerin dersinde, öğrencilerin Kendini Verme alt boyutundaki toplam puan ortalaması (ortalama=30,17) ile sevilmeyen öğretmenlerin dersindeki bu alt boyuta ait toplam puan ortalaması (ortalama=17,84) arasında anlamlı fark görülmüştür ($t_{(215)}= 26,564, p<.01$).

Sevilen öğretmenlerin dersinde, öğrencilerin Hoşnutsuzluk-Davranışsal alt boyutundaki puan ortalaması (ortalama =7,51) ile sevilmeyen öğretmenlerin dersindeki bu alt boyuta ait puan ortalaması (ortalama =8,77) arasında anlamlı fark görülmüştür ($t_{(215)}= -5,072, p<.01$).

Sevilen öğretmenlerin dersinde, öğrencilerin Hoşnutsuzluk-Duyuşsal alt boyutundaki puan ortalaması (ortalama =6,21) ile sevilmeyen öğretmenlerin dersindeki bu alt boyuta ait puan ortalaması (ortalama =8,07) arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark görülmüştür ($t_{(215)}= -6,981, p<.01$).

Sevilen öğretmenlerin dersinde, öğrencilerin Hoşnutsuzluk toplam puan alt boyutundaki puan ortalaması (ortalama=13,72) ile sevilmeyen öğretmenlerin dersindeki bu alt boyuta ait toplam puan ortalaması (ortalama=16,85) arasında anlamlı fark görülmüştür ($t_{(215)}= -6,914, p<.01$).

Tablo 5: Sevilen Öğretmenlerin Dersinde Öğrencilerin Derse Katılımının Akademik Başarıyı Açıklamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	B	Standart Hata	Beta	t	p
Sabit	66,728	6,368		10,478	,000
Kendini Verme Davranışsal	,530	,324	,132	1,639	,103
Kendini Verme Duyuşsal	,873	,348	,207	2,507	,013
Hoşnutsuzluk Davranışsal	,405	,386	,084	1,051	,294
Hoşnutsuzluk Duyuşsal	,060	,388	,014	,154	,878

* $p <.05$ F=4,222 ** R=0,27 R² =0,074

Analiz sonuçları incelendiğinde oluşan regresyon katsayısı anlamlı bulunmuştur ($R=0.27$; $R^2=0.074$; $F=4.222$; $p<.001$). Değişkenlerden derse kendini duyuşsal olarak verme ($\beta= .20$; $p>.05$), öğrencilerin akademik başarısını pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Akademik başarıya etkisi incelenen diğer değişkenler olan derse davranışsal boyutta kendini verme ($\beta= .13$; $p>.05$), derste davranışsal açıdan hoşnutsuzluk duyma ($\beta= .08$; $p>.05$) ve derste duyuşsal açıdan hoşnutsuzluk duyma ($\beta= .01$; $p>.05$) öğrencilerin akademik başarılarını anlamlı olarak açıklayamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6: Sevilmeyen Öğretmenlerin Dersinde Öğrencilerin Derse Katılımının Akademik Başarıyı Açıklamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	B	Standart Hata	Beta	t	p
Sabit	67,604	7,467		9,054	,000
Kendini Verme Davranışsal	,665	,497	,103	1,338	,182
Kendini Verme Duyuşsal	,598	,453	,100	1,321	,188
Hoşnutsuzluk Davranışsal	,082	,498	,013	,165	,869
Hoşnutsuzluk Duyuşsal	-1,059	,506	-,176	-2,091	,038

* $p <.05$ $F=4,789$ ** $R=0,28$ $R^2=0,084$

Tablo 6 incelendiğinde oluşan regresyon katsayısı anlamlı bulunmuştur ($R=0.28$; $R^2=0.084$; $F=4.789$; $p<.001$). Değişkenlerden derste duyuşsal açıdan hoşnutsuzluk duyma ($\beta= .017$; $p>.05$) öğrencilerin akademik başarısını negatif yönde anlamlı bir şekilde açıklamaktadır. Özetle, Pozitif özellikler göstermeyen öğretmen, öğrencileri duyuşsal açıdan olumsuz

etkilemekte ve bu da akademik başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Akademik başarıya etkisi incelenen diğer değişkenler olan derse davranışsal boyutta kendini verme ($\beta = .10$; $p > .05$), derse kendini duyuşsal olarak verme ($\beta = .10$; $p > .05$) ve derste davranışsal açıdan hoşnutsuzluk duyma ($\beta = .081$; $p > .05$) öğrencilerin akademik başarılarını anlamlı olarak açıklayamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

TARTIŞMA

Çalışmada, öğrenciler tarafından sevilen ve sevilmeyen öğretmenlerin pozitif öğretmen özelliklerini gösteren ölçeğin tüm alt boyutlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark ortaya konmuştur.

Gurbetoğlu ve Tomakin (2011) tarafından yapılan sevilen ve sevilmeyen öğretmen davranışlarına ilişkin öğrenci görüşleri konulu çalışmada sevilen öğretmen özelliklerinin öğrencinin dikkatini canlı tutmak için çaba harcamak, öğretmenin sosyal olması ve konuşmayı sevmesi, öğrencilerin derse katılımını ön planda tutması öğrencileri etkinliklere yönelik motive etmesi, öğrencilerin kendisine çekinmeden soru sorabilmesi ve öğretmenlerin kendileri ile iyi ilişkiler kurmak olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı çalışmada, öğrencilerin sevmedikleri öğretmenlerine ilişkin görüşleri incelendiğinde ise sevilmeyen öğretmenlerin derse katılımını teşvik etmemek, az konuşmak ve içine kapanık olmak, öğrenmeye teşvik etmemek, öğrenci sorunlarına yardım olmayı sevmemek özellikleri gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sürücü ve Ünal'ın (2018) öğrenci motivasyonunu artıran ve azaltan öğretmen davranışlarının inceledikleri makalede öğretmenlerin kişisel ilgi, hazırlık/planlama, yüksek başarı beklentisi, coşku, eşitlik-adalet, tutarlılık, açık sınıf iklimi, alan bilgisi ve dikkat çekme davranışlarının öğrenci motivasyonunu artırdığı; coşkusuzluk, gözde öğrenci, tutarsızlık, kapalı sınıf iklimi, şiddet -fiziksel şiddet, psikolojik şiddet ve pasif saldırganlık-, ulaşılmazlık davranışlarının öğrenci motivasyonunu düşürdüğü bulgusuna ulaşılmıştır.

Çalışmalarda yer alan olumlu öğretmen davranışları, pozitif öğretmen özellikleri ile aynı şekilde öğrencileri etkilemekte ve bu etki, öğrencilerin kendilerini sınıf ortamına ait hissetmeleri, öğretim etkinliklerine ait olumlu yetkinlik beklentisi oluşturmaları ve öğretmen ile olumlu ilişkiler kurarak ilişkililik ihtiyaçlarını gidermeleri yolu ile oluşmaktadır.

Sevilen öğretmenler ile sevilmeyen öğretmenler arasında pozitif öğretmen özelliklerinin her alt boyutunda geçerli olmak üzere istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur. Bu sonuçlar, Eryılmaz (2014) tarafından ortaya konan “pozitif öğretmen, öğrencilerin iyi oluş ve mutluluklarını artıran yani iyi hissetmelerini sağlayıp, olumsuz duygularını azaltan ve yaşamdan haz almalarını sağlayan öğretmendir” yaklaşımını desteklemektedir. Öğrencilerin bakış açılarından pozitif öğretmen özelliklerinin değerlendirilmesinin temellendiği 6 boyutunun, sevilen öğretmen ve sevilmeyen öğretmenler özelinde farklılaştığı görülmektedir. Sevilen öğretmenlerin akademik başarı alt boyutundaki puan ortalaması (ortalama=87,13) ile sevilmeyen öğretmenlerin puan ortalaması (ortalama=71,01) arasında anlamlı fark görülmüştür. Sevilen öğretmenlerin dersinde öğrencilerin akademik başarısının %22,5 oranında daha yüksek oluşu, Eryılmaz (2014)’ın 2014 yılında yaptığı algılanan kişilik özelliklerinin ve öğretmen türlerinin ergenlerin iyi oluş ve akademik başarılarına etkileri konulu çalışmanın sonuçları ile oldukça benzerlik göstermektedir. Anılan çalışmada sevilen, sevilmeyen ve nötr öğretmenlerin olarak üç sınıfa ayrılan öğretmenlerin pozitif öğretmen özellikleri öğrenciler tarafından değerlendirilmiş ve sevilen öğretmenlerin dersinde öğrencilerin sevilmeyen ve nötr öğretmenlerin derslerinde olduklarında yaklaşık %25 daha başarılı olduğu ortaya konmuştur.

Çalışmada öğrenciler tarafından sevilen ve sevilmeyen öğretmenlerin derslerine ait akademik başarı farkı, Çelik, Örenoğlu Toraman, Çelik (2018)’in yılında yaptıkları çalışmanın sonucu ile de uyumludur. Çalışkan ve diğerleri (2018) çalışmalarının sonucunda, genel akademik başarı ile hissedilen öğretmen yakınlığı arasında pozitif yönde, yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki belirlemişlerdir.

Çalışmada, öğrencilerin bakış açısından sevilen ve sevilmeyen öğretmene göre etkin katılım ölçeği alt boyutlarından (kendini verme davranışsal, kendini verme duyuşsal, hoşnutsuzluk davranışsal, hoşnutsuzluk duyuşsal) elde edilen puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur.

Gurbetoğlu ve Tomakin (2011)’in sevilen ve sevilmeyen öğretmen davranışlarına ilişkin öğrenci görüşlerinin incelendiği çalışmada öğrencilerin derse katılımını ön planda tutar” maddesi sevilen öğretmen özellikleri arasında en önemli üçüncü madde ve öğrencilerin derse katılımını teşvik etmez maddesi ise sevilmeyen öğretmen özelliklerine ait en belirgin özellik olarak ortaya konmuştur. Bu iki çalışmada öğretmenlerin pozitif öğretmen özellikleri ile

pozitif eğitim ortamları oluşturarak öğrencilerin her boyutta katılımlarını etkilemekte olduklarını göstermektedir.

Çalışmada sevilen öğretmenin dersinde, derse kendini duyuşsal olarak verme, öğrencilerin akademik başarısını pozitif yönde anlamlı bir şekilde açıkladığı bulunmuştur. Bu sonuç, Çelik ve diğerleri (2018)'in, yaptıkları çalışmadan elde ettikleri en sevilen öğretmenin dersindeki akademik başarı ile duyuşsal katılım arasında pozitif yönde, yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki bulgusu ile paralellik göstermektedir. Patrick, Ryan ve Kaplan (2007) da derse katılım ile duyuşsal tutumlar arasında yüksek düzeyde pozitif ilişki saptamıştır.

Literatürde derse katılım ve akademik başarı arasındaki ilişkiyi destekleyen çok sayıda araştırma yer almaktadır (Hijazi ve Naqvi, 2006; Connell, 1990; Finn ve Rock, 1997; Güvenç, 2015; Skinner ve Furrer, 2003; Çelik, Toraman ve Çelik, 2018).

Göçer ve Deryakulu (2004)'ün yaptığı çalışmada ise ilköğretim öğrencilerinde akademik başarı ile öğretmen yakınlığı arasında düşük düzeyde pozitif yönlü bir ilişki olduğu, ortaöğretim ve yüksek öğretim öğrencilerinde ise akademik başarı ile algılanan öğretmen ya da öğretim elemanı yakınlık davranışlarıyla ders basarisi arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ilişki olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır.

Çalışmada, sevilmeyen öğretmenlerin dersinde öğrencilerin derse katılımının akademik başarıyı yordamasına ilişkin yapılan analiz sonucunda değişkenlerden derste duyuşsal açıdan hoşnutsuzluk duyma öğrencilerin akademik başarısını negatif yönde anlamlı bir şekilde açıkladığı tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle pozitif özellikler göstermeyen öğretmen, öğrencileri duyuşsal açıdan olumsuz etkilemekte ve bu da akademik başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Akademik başarıya etkisi incelenen diğer değişkenler olan derse davranışsal boyutta kendini verme derse kendini duyuşsal olarak verme ve derste davranışsal açıdan hoşnutsuzluk duyma öğrencilerin akademik başarılarını anlamlı olarak açıklayamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ

Araştırma sonuçları doğrultusunda ortaya konan modele göre öğretmenlerin “pozitif öğretmen” özellikleri, öğrencilerin öğretmene ilişkin algılarını (sevme-sevmeme)

etkilemektedir. Öğrencinin öğretmenini sevip sevmeme durumu ise derse katılım ve akademik başarılarını artırmaktadır.

2019-2020 eğitim yılında, İstanbul ili Kadıköy ilçesinde bulunan bir devlet ortaokulunda eğitim gören 215 öğrenci üzerinde yapılan araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar;

- Öğretmenlerin sahip olduğu pozitif öğretmen özelliklerinin öğrenciler tarafından sevilen ve sevilmeyen öğretmen olma durumlarına göre anlamlı ve önemli düzeyde farklılık gösterdiği bulunmuştur.
- Öğretmenlerin öğrenciler tarafından sevilen ve sevilmeyen öğretmen olma durumları ile öğrencilerin bu öğretmenlerin derslerindeki başarıları arasında anlamlı ve önemli düzeyde farklılık gösterdiği görülmüştür.
- Aynı şekilde sevilen ve sevilmeyen öğretmen olma durumları ile öğrencilerin bu öğretmenlerin derslerinde gösterdikleri katılım arasında anlamlı ve önemli düzeyde farklılık gösterdiği bulunmuştur.
- Bu çalışmada derse katılım ve akademik başarı arasındaki ilişkide sadece duyuşsal kendini verme ile akademik başarı arasında anlamlı bir ilişki kurulmuş ve diğer boyutlar- davranışsal kendini verme ve hoşnutsuzluk boyutları- ile akademik başarı arasında ilişki görülmemiştir. Bu durum sevilen ve sevilmeyen öğretmenlere ait başarı farklılaşmasını da açıklamaktadır. Öğrenciler sevmedikleri öğretmenlerin derslerine duyuşsal boyutta katılımında güçlük çektikleri için akademik olarak da başarısızlığa neden olmaktadır. Aynı şekilde tam tersi durumda sevilen öğretmen dersinde duyuşsal katılım ve dolayısıyla başarı da yüksek olmaktadır.
- Çalışma bulguları, öğrencilerin akademik başarılarının artırılması, öğrencilerin öğrenme eylemlerini etkin olarak sürdürmeleri için gerekli duyuşsal özelliklerinin geliştirilmesi amaçlarıyla pozitif öğretmen özelliklerinin sınıf ortamına taşınması gerektiğini ortaya koymuştur.

Bu doğrultuda öğretmenlerin formasyon eğitimlerinin içeriğinde pozitif öğretmen özellikleri konusuna yer verilmeli, pozitif öğretmen özelliklerinin öğretim ve öğrenme süreçlerindeki önemi konusunda öğretmen adaylarında farkındalık oluşturulmalıdır. Ek olarak, aday

öğretmenlerin staj dönemlerinde pozitif öğretmen özelliklerini yaşantılarına aktarmalarına, danışman öğretim görevlilerince rehberlik edilmelidir. Aday öğretmen yeterlilikleri arasında pozitif öğretmen özelliklerinin sınıf içinde uygulama becerileri kriteri yer almalıdır. Son olarak, Atanmış öğretmenlerin de pozitif öğretmen becerilerinin geliştirilmesi amacıyla hizmet içi eğitimler verilebilir.

Extended Summary

Introduction

In this era, there is a need for individuals who use scientific methodologies, are productive, creative and can solve the problems they encounter. In order to ensure that students grow up as well-equipped individuals and increase their success levels, it is important to determine the variables that affect student success and to improve these variables that increase success.

Many studies in the fields of education and learning show that qualified teachers can be a determining factor for students to be able to learn and be successful in the classroom environment. Students who perceive their teachers as positive, close, and friendly feel comfortable and safe in the classroom environment, become more motivated, fulfill their school duties with their intrinsic motivation, and achieve higher academic achievements. On the contrary, students who perceive their relationships with teachers as negative and contradictory decrease their motivation and perform lower (Passini, Molinari, & Speltini, 2015).

In Turkish studies, researchers have classified and examined teachers as liked or disliked (Gurbetoğlu, Tomakin 2011; Eryılmaz, 2014; Çelik, Toraman, Çelik, 2018). Eryılmaz (2017), on the other hand, defined teachers who increase students' well-being and happiness as positive teachers. It has been found that positive teachers have characteristics such as being extroverted, making students feel flow in the lesson, involving students in the lesson, explaining the subject by embodying it, and establishing positive relationships with students (Eryılmaz & Bek, 2018).

The importance of participation in the field of educational sciences is increasing gradually because it is understood that participation is more effective than many crucial factors (socio-economic characteristics or social status of the student) on school attendance, student success and resilience against all difficulties that may be encountered in teaching activities (Skinner, Kindermann, Furrer, 2008).

Researchers use the term "engagement" for the feelings and behaviors of students who are involved in academic and non-academic activities at school and give importance to educational gains, they use the term "disaffection" for the emotions and behaviors of students who do not feel themselves in the school and classroom environment, are detached from activities and are clearly distant (Finn and Rock 1997).

Methodology

The aim of this study is to investigate the effect of positive teacher characteristics, academic achievement and engagement of students on the basis of teachers liked and disliked by students.

In 2019-2020 academic year, totally 215 seventh and eighth grade students of a state elementary school were participated in the research.

Positive Teacher Scale (Eryılmaz, 2017) was used to measure the positive teacher characteristics of the teachers whom liked and disliked by the students, and Engagement & Disaffection Scale (Güvenç, 2015) was used to determine the students' engagement & disaffection to tasks on the courses of the liked and disliked teachers. Moreover, to compare the academic achievement of the students on the bases of the lessons of liked and disliked teacher, the grades were asked.

Independent Groups t-Test and Multiple Linear Regression Analysis were used in the data analysis. Before the analysis, it was examined whether the variables showed normality and it was seen that all the variables showed normality. Although a total of 225 students were included in the study, it was observed that the forms of 10 students were largely incomplete. For this reason, the data of 10 students were not included in the analysis.

This descriptive study was conducted in accordance with relational screening model. The techniques of t-test for independent variables is used to analyze the whether the levels of the engagements, academic achievements of the students and positive teacher characteristics of the teachers who liked or disliked by the students and the techniques of multiple linear regression analysis used to reveal the extent to which the effective participation predicts academic achievement.

Results and Discussion

According to the results of the study, the characteristics of positive teacher traits differ significantly in terms of liked and disliked teachers. The results showed that the scores of liked

teachers are significantly higher at six dimensions of the Positive Teacher Scale (having satisfying students' need for competence, building positive relationships with students, concretizing the subject, being extrovert, students' flow experience and class engagement). As a result of these findings, it can be considered that teachers who have positive teacher characteristics are more liked by students. The research on student/teacher relationships, to identify characteristics of liked teachers and examine the impact of liking or disliking the teacher on student learning and motivation showed that students experience motivational and achievement benefits at lessons of liked teacher (Montalvo, Mansfield & Miller, 2007).

The results of the study also showed that there is meaningful difference between academic achievement score averages in the course of teachers liked (mean = 87.13) and disliked teachers (mean = 87.13). In other words, teachers who do not have positive teacher characteristics negatively affects students emotionally and this negatively affects their academic success. The fact that the academic success of the students is higher by 22.5% in the course of the liked teachers is very similar to the results of the study conducted by Eryilmaz (2014) on the effects of perceived personality traits and teacher types on the well-being and academic achievement of adolescents. In his study, the positive teacher characteristics of the teachers, who were divided into three classes as liked, disliked and neutral teachers, were evaluated by the students and it was revealed that the students were approximately 25% more successful in the lessons of the liked teachers when they were in the lessons of the disliked and neutral teachers.

As a result of multiple regression analysis, a significant regression coefficient was found between engagement of students in courses of teachers liked and academic achievement ($R = 0.27$; $R^2 = 0.074$; $F = 4.222$; $p < .001$). Academic achievement was statistically significantly ($\beta = .20$; $p > .05$) explained by emotional self-engagement as a sub-dimension of engagement of students. It was concluded that the other variables whose effects on academic success were examined, which are the behavioral aspect of the lesson, the emotional involvement in the lesson and the behavioral dissatisfaction in the lesson could not explain the academic success of the students in a meaningful way. Engagement has positive effect on students' learning and achievement (Eryilmaz, 2015).

In conclusion, positive teacher characteristics should be included in the content of teachers' educational program in university all teachers should be made aware of the importance of positive teacher characteristics in teaching and learning processes.

KAYNAKÇA

Aultman, L.P., Williams-Johnson, M.R., & Schutz, P.A. (2009). Boundary dilemmas in teacher-student relationships: Struggling with "the line".

Arıcı, İ. (2007). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Öğrenci Başarısını Etkileyen Faktörler (Ankara Örneği). Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Bloom, B. S. (1979). İnsan nitelikleri ve öğrenme. Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

Connell, J. P. (1990). Context, Self, And Action: A Motivational Analysis Of Self-System Processes Across The Life-Span. ChapterİN (D. Cicchetti, Editör), The Self in Transition: Infancy to Childhood Chicago: University of Chicago Press.61-97.

Connell, P. J., Spencer, B. M. & Aber, J. L. (1994). "Educational Risk and resilience in African-American Youth: Context, Self, Action, And Out-Comes in School". Child Development, 65, 493-506.

Csikszentmihalyi, M. (2018). Akış: Mutluluk Bilimi. 3. bs. çev. Barış Satılmış. Ankara: Buzdağı Kitabevi.

Çelik S., Toraman S., Çelik K. (2018). Öğrenci Başarısının Derse Katılım ve Öğretmen Yakınlığıyla İlişkisi Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi Ocak 2018 Cilt:26 Sayı:1.

Eryılmaz A, (2013). Okulda Motivasyon ve Amotivasyon: "Derse Katılmada Öğretmenden Beklentiler Ölçeği'nin" Geliştirilmesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Yıl 13, Sayı 25, 1- 18.

Eryılmaz A., Aypay A.(2011).The Relationship Between Adolescents' Motivation To Class Engagement And Their Level Of Subjective Well-Being -Journal Of Human Sciences.

Eryılmaz, A. (2013). Pozitif psikolojinin psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanında gelişimsel ve önleyici hizmetler bağlamında kullanılması. The Journal of Happiness & Well-Being, 3(1), 1-22.

- Eryılmaz, A. (2016). Herkes İçin Mutluluğun Başucu Kitabı: Teoriden Uygulamaya Pozitif Psikoloji. 2. bs. Ankara: Pegem Yayınları.
- Eryılmaz, A. (2014). Perceived Personality Traits and Types of Teachers and Their Relationship to the Subjective Well-being and Academic Achievements of Adolescents. Educational Sciences: Theory & Practice. c. 14 s. 6: 2049-2062.
- Eryılmaz, A. (2017). Initial Development and Validation of the Positive Teacher Scale. Journal of Positive Psychology & Wellbeing. c. 1. s. 1: 10-21.
- Eryılmaz, A., Bek H. (2018). "Pozitif Öğretmen Ölçeği" Öğretmen Formunun Geliştirilmesi. Kastamonu Education Journal. c. 25 s. 4: 1297-1306.
- Ertuğrul, H. (2002). Öğretmenlikte Yeni Teknikler. 1. bs. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Finn, J. D. (1993). School Engagement & Students at Risk.
- Finn, J. D. & Rock, D. A. (1997). Academic Success Among Students At Risk For School Failure. Journal Of Applied Psychology, 82, 221-234.
- Fredricks, J. A., Blumenfeld, P. C. ve Paris, A. H. (2004). School Engagement: Potential of the concept. State of the Evidence. Review of Educational Research. 7(4), 59-109.
- Furrer, C., & Skinner, E. A. (2003). Sense Of Relatedness As A Factor İn Children's Academic Engagement And Performance. Journal Of Educational Psychology, 95, 148-162.
- Gilpin, J. M. (2008). Teaching happiness: The Role Of Positive Psychology in The Classroom.
- Göçer, D, Deryakulu, Y. (2004). Öğretmen Yakınlığının Öğrencilerin Başarıları, Tutumları ve Güdülenme Düzeyleri Üzerindeki Etkisi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 40 (40), 518-543.
- Gurbetoğlu, A., Tomakin E. (2011), Sevilen ve Sevilmeyen Öğretmen Davranışlarına İlişkin Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 12, Sayı 1, 261- 276.
- Güvenç, H. (2015). Etkin Katılım Ölçeği Geliştirme ve Uyarlama Çalışması. Journal of Kirsehir Education Faculty, 16(1), 255-267.

- Hijazi, S. T. &Naqvi, R. (2006). Factors affecting students' performance. Bangladesh e-Journal of Sociology. 3(1).
- Howie, S. J., &Pietersen, J. J. (2001). Mathematics literacy of final year students: South Africanrealities. Studies in Educational Evaluation, 27, 7-25.
- Montalvo G.P. , Mansfield E. A., Miller R. B. (2007) Liking or Disliking the Teacher: Student Motivation, Engagement and Achievement, Evaluation & Research in Education, 20:3, 144-158
- Önen, A. S. (2012). Öğretmen Adaylarının Kişilik Özellikleri ve Duygusal Zekâ Düzeylerinin Stresle Başa Çıkma Etkisi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. c. 42. s. 42: 310-320
- Passini, S., Molinari, L., Speltini, G. (2015). A Validation Of The Questionnaire on Teacher Interactionin Italian Secondary School Students: The Effectof Positive Relations On Motivation And Academic Achievement. Social Psychology Of Education. 18. 10.1007/s11218-015-9300-3.
- Patrick, H., Ryan, A. ve Kaplan, A. (2007). Early Adolescents' Perceptions Of The ClassroomSocial Environment, MotivationalBeliefs, And Engagement. Journal of Educational Psychology, 99(1), 83-98.
- Robinson, K. (2017). Yaratıcı Öğrenciler: Çocukların Geleceğini Düşünenler İçin Eğitimde Yaratıcılık Devrimi. (D. Boyraz, Çev.) İstanbul: Sola Yayınları.
- Senemoğlu, N. (2009). Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya. Ankara: Nobel Yayınevi
- Skinner. A. E.; Kinderman, A. T.; Furrer J. C. (2009). "A Motivational Perspective on Engagement and Disaffection: conceptualization and Assesment of Children's Behavioral and Emotion Participation in Academic Activities in the Classroom" Educational and Psychological Measurement, 69, 493-525.
- Skinner, E. A., &Belmont, M. J. (1993). Motivation in the classroom: Reciprocal effects of teacher behavior and student engagement across the school year. Journal of EducationalPsychology, 85, 571-581.

Skinner, E.A., Kinderman, A. T.,Connell P. J.Wellborn G. J. (2009). “Engagement and Disaffection as OrganizationalConstruct in the Dynamics of Motivational Development”

Skinner, E., Furrer, C., Marchand, G., &Kindermann, T. (2008). Engagement and disaffection in the classroom: Part of a LargerMotivational Dynamics?.Journal of Educational Psychology, 100(4), 765.

Sürücü, A., Ünal, A. (2018). Öğrenci Motivasyonunu Artıran ve Azaltan Öğretmen Davranışlarının İncelenmesi. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi. c. 8 s. 14: 253-295.

Tripayhy, L. S. (1986). “AdjusmentProblems of CollegeStudents.” Perspectives in Psychological Researchers, 9, 40-41. ERIC:ED246785.

Wang, D.B. (2004). Family background factors and mathematics success:A comparison of Chinese and US students. International Journal of EducationalResearch, 41, 40-54.

Wang, M. T., &Holcombe, R. (2010). Adolescents’ perceptions of schoolenvironment, engagement, and academic achievement in middleschool.AmericanEducationalResearchJournal, 47(3), 633-662.

Wang, Z, Bergin, C. ve Bergin, D. A. (2014). Measuring engagement in fourth to twelfth grade classrooms: The classroom engagement inventory. School Psychology Quarterly, 29(4), 517-535.

Willis, J. (2007).(Psychologytoday.com, Volume 64. Engaging the Whole Child (online only)The Neuroscience of JoyfulEducation Brain researchtells us that when the funstops, learningoftenstopstoo.

Yavuz, M., Gülmez, D. ve Özkartal, T. (2016). Fen lisesi öğrencilerinin akademik başarıları ile ilgili Deneyimlerinin Değerlendirilmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 24(4), 1655-1672.

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE KOŞULLULUK VE BİR SÜREÇ OLARAK AVRUPALILAŞMA: POLONYA ÖRNEĞİ

Özlem SEFER¹

Öz:

Avrupa Birliği'nde (AB), üyelik sürecindeki en temel düzenlemeler koşulluluk ilkesi çerçevesinde yapılmaktadır. Adaylık sürecindeki bütün ülkeler, bu kavram doğrultusunda ülkelerinin AB'ye uyumu yönünde Avrupalılaşıma adımlarını atmaktadır. Ancak Avrupalılaşıma yalnızca bu kriterlere uyum sağlamaktan daha fazlasına, AB'ye katılım sonrasında da kapsaması gereken bir sürece işaret etmektedir. Üyelik sonrasında AB'nin temel değerlerinin korunup korunmadığının kontrolü konusunda koşulluluk yetersiz kalmakta ve kimi üye ülkelerle AB arasında bu değerlerin korunması anlamında uyumsuzluk meydana gelmektedir. Son dönemde AB, yaptırımlarla ilgili önemli bir karar almış ve hukukun üstünlüğü ilkesini ihlal eden ülkelerin fonlarının kesileceğini belirtmiştir. Bu da, üye ülkelerin, AB'ye katılım sonrasında da AB'ye uyumlarının takip edilmesi için yeni bir adım niteliğindedir. Polonya örneği göz önüne alınarak, makalede, AB değerleri çerçevesinde Avrupalılaşıma kavramı bir süreç olarak incelenirken üyelik sürecinde AB'ye sağlanan uyumun üyelik sonrasında ne ölçüde devam ettiği ele alınacak ve hukukun üstünlüğü ile AB bütçesi arasında bağ kuran hukukun üstünlüğü koşulluluğu düzenlemesi üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Avrupalılaşıma, Koşulluluk, Polonya, AB değerleri, Hukukun Üstünlüğü.

---

¹ Dr., Bilkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Ankara/Türkiye, ozlem.sefer@bilkent.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7730-6556

Makale gönderim tarihi: 18.05.2022

Makale kabul tarihi: 07.12.2022

Künye Bilgisi: Sefer, Ö. (2023), "Avrupa Birliği'nde Koşulluluk ve Bir Süreç Olarak Avrupalılaşıma: Polonya Örneği", *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 28-42.

Conditionality in the European Union and Europeanization as a Process: The Case of Poland

Abstract

The main regulations regarding the membership process in the European Union (EU) has been developed within the framework of the principle of conditionality. The candidate countries take their steps towards Europeanization based on this concept to harmonize with the EU. However, Europeanization should not only refer to harmonization with these criteria; it should also refer to a process that includes the post-accession period. This is because, once a country gains membership, conditionality is inadequate to control the protection of the key EU values, thereby introducing inconsistency between the EU and some member states in terms of the protection of these values after gaining membership. Recently, the EU took a significant decision over sanctions, specifically to cut funding for countries that breach the rule of law in the EU. This is a new step to investigate the harmonization of member states in post-accession to the EU. Focusing on the case of Poland, this paper analyzes Europeanization as a process within the framework of the EU values, examines the level of continuity of harmonization in post-accession and considers the regulation of rule of law conditionality that connects the rule of law and EU budget.

Keywords: Europeanization, Conditionality, Poland, EU Values, Rule of Law.

Giriş

Avrupa Birliği (AB) üyelik süreci, aday ülkelerin Birlik üyesi olmak yolunda yaptıkları ekonomik, siyasi, hukuki ve toplumsal düzenlemeler çerçevesinde AB'ye uyumun sağlanmasına işaret etmektedir. Her AB üyesi ülkenin, aday ve potansiyel aday ülkenin birbirlerinden farklı toplumsal normları, ulusal kimliklerinin oluşumunda etkili olan belli başlı değerleri bulunmaktadır. Ülkelerin kültürel değerlerini muhafaza ederek AB'ye uyum sağlamaları ve AB değerlerini benimsemeleri beklenmektedir. AB'de, liberal demokrasi, hukukun üstünlüğü, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, çokkültürlülük ve hoşgörü gibi değerleri benimsemek, bunlara uyum sağlamak Avrupalılaştırmanın önemli aşamalarındandır. Polonya'nın özellikle son dönemde, AB hukukunun üstünlüğü ilkesine ve liberal demokrasiye saygı konularında AB tarafından eleştirildiği görülmektedir. Kadın-erkek eşitliği ve göçmenlere yaklaşım açısından da AB değerleriyle uyumsuzluk anlamında tartışılmalı noktaların varlığı, dikkat çekicidir. AB'ye uyum sürecinde ülkelerin politik kültürel değerlerinin farklılığı daha belirgin bir şekilde görülmekte ve Avrupalılaştırma anlamında da ülkeler arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Burada AB'nin koşulluluk ilkesi ele alınması gereken bir kavram olarak belirlemektedir. Koşulluluk ilkesiyle, AB üyesi olma yolundaki ülkeler pek çok alanda Birlik değerleri çerçevesinde AB'ye uyum sağlamaktadır. Bu uyumlaştırmanın üyelik öncesinde ne ölçüde sağlandığını izlemek için AB, koşulluluk ilkesi çerçevesinde Kopenhag kriterlerini belirlemiştir. Bu kriterlerle, AB'ye üye olacak aday ülkede siyasi, ekonomik ve müktesebata uyum anlamında ulusal düzeyde düzenlemeler yapılması yani uyumlaştırma amaçlanmaktadır. AB değerlerinin benimsenerek Avrupalılaştırma adımlarının atılma sürecinde söz konusu kriterler belirleyici olmaktadır. Ancak üyelik sonrasında, üyelik öncesi süreçteki gibi kapsamlı bir kontrol mekanizmasından söz etmek mümkün görünmemektedir. Oysa, üye olduktan sonra ülkelerin bu uyumlaştırmaya ne ölçüde sadık kaldıkları da en az üyelik öncesi dönem kadar önemlidir. Bu eksiklik zaman içinde daha belirginleşmiş ve Polonya örneğinde olduğu gibi AB'nin, Birlik değerlerini tehdit ettiğini düşündüğü ülkelere yaptırım uygulamasıyla ilgili tartışmaları gündeme taşıyan sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu durumla başa çıkmak adına bir adım olarak, Birlik değerlerinden biri olan AB'de hukukun üstünlüğü ilkesini korumak amacıyla yeni bir düzenleme yapılmıştır. 2018 senesinden beri Birlik gündeminde olan ve 2020 senesinde AB'de Birlik bütçesi ve hukukun üstünlüğü ilkesine saygıyı korumak amacıyla yapılan bu düzenleme, üyelik sonrasında üye

ülkelerin benimsenen ortak kriter ve değerlere sadık kalmaları ile bu değerleri içselleştirmeleri Avrupalılaşıma süreci bakımından son derece anlamlı görünmektedir. AB’de hukukun üstünlüğü ilkesinin AB fonlarından yararlanma konusuyla bağdaştırılması yönünde yapılan düzenleme henüz çok yeni olup, uygulaması ve üye ülkelerin uzun dönemde bu konuya yaklaşımları belirsizliğini korumaktadır. Çalışmada, üyelik öncesi aday ülkelerin uyum adına yaptıkları düzenlemelerden ‘koşulluluk ilkesi’, üyelik sonrasında hukukun üstünlüğü ihlal eden ülkelere karşı uygulanan bütçe yaptırımı düzenlemesinden ise ‘hukukun üstünlüğü koşulluluğu’ olarak söz edilecektir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılmasından sonra ayrı bağımsız bir devlet olarak yoluna devam eden Polonya’nın Avrupalılaşıma süreci, hukukun üstünlüğü, göçmenler ve farklı kültürlere bakış açısı çerçevesinde hoşgörü kavramı, kadın-erkek eşitliği ve demokrasi kavramı çerçevesinde ele alınacak, Avrupalılaşıma’yla birlikte AB değerlerinin benimsenme sürecinin, bu ülkede üyelik öncesindeki koşullulukla paralel olarak, ne ölçüde devam ettiğine değinilecektir. Polonya örneği çerçevesinde, AB’de üyelik sonrası dönemi kapsayan yeni bir düzenleme olan hukukun üstünlüğü koşulluluğu incelenecektir.

1. Avrupa Birliği’nde Koşulluluk İlkesi ve Avrupalılaşıma İlişkisi

Börzel, Avrupalılaşıma kavramını, üye ülkelerin siyasi yapıları ve süreçleri üzerinde etkisi olan Avrupa kurumlarının gelişimini içeren iki yönlü bir süreç olarak tanımlar. (Börzel, 2002: 193). Risse’ye göre Avrupalılaşıma, Avrupa ve Avrupa entegrasyonunun yerel etkisine karşılık gelmektedir. (Risse, 2010: 9). Bir diğer tanıma göre ise, AB’nin temel siyasi aktörler, yönetim ve davranış biçimleri üzerindeki etkisidir. (Jasiecki, 2008: 366). Avrupalılaşıma kavramı geniş, tartışmalı ve ucu açık bir kavram olmakla birlikte, coğrafi, siyasi ve ekonomik pek çok anlamı da içinde barındırmaktadır. Avrupalılaşıma süreci, her ülke için gerek adaylık sürecinde gerek üyelik sonrasında, özellikle zaman ve uyum bakımından farklılık gösterebilmektedir. Birbirlerinden farklı kültürel değerlere, siyasi, ekonomik, hukuki kurumlara sahip olan ülkeler, Birlik üyesi olarak, Avrupalılaşıma çerçevesinde ortak kimi değerler benimsemektedir. Bu noktada uyum süreciyle birlikte gelen koşulluluk ilkesi de bu değerlerin ulusal düzeyde benimsenmesini sağlaması bakımından ele alınması gereken bir kavram olarak öne çıkmaktadır.

Koşulluluk ilkesi, üye ülkelere finansal destek, tam üyelik gibi kimi ‘ödül’lerin sunulmasıyla düzenlenmektedir. (Wozniakowski, Schimmelfennig ve Matlak, 2018: 10) Bu ilke, her ne kadar 1993 Kopenhag Zirvesi’nden önce de uygulanıyor olsa da, söz konusu Zirve’de Doğu Avrupa genişlemesi öngörülerek Kopenhag kriterlerinin belirlenmesiyle birlikte daha belirgin çizgilere sahip olmuştur. AB’ye üye olacak ülkelerin yerine getirmesi gereken koşullar, ulusal anlamda uyumlaştırılması gereken alanlar bu kriterlerle belirlenmiştir. AB’ye üye ülke olarak kabul edilme sürecinde koşulluluk, Avrupalılaşıma için baskın bir kavram olarak belirlemek ve bu süreçte AB politikaları yukarıdan-aşağıya (*top-down*) bir şekilde desteklenmektedir. (Wozniakowski, Schimmelfennig ve Matlak, 2018: 10). Kopenhag kriterleri siyasi, ekonomik ve müktesebata uyum gibi temel başlıklar altında düzenlenmiştir. Siyasi kriterler; demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıkların korunması gibi kavramları esas alırken, ekonomik kriterlerle de temelde serbest piyasa ekonomisine vurgu yapılmaktadır (An Official EU website, t.y.). Kısaca, AB üyesi olmak isteyen ülkeler Kopenhag kriterlerini karşılayabilmelidir. Koşulluluk ilkesi çerçevesinde bu kriterleri karşılayan ülkeler AB üyesi olmakta ve hoşgörü, hukukun üstünlüğü, liberal demokrasi gibi AB’nin temel değerlerini kabul etmektedirler. Daha ayrıntılı söz etmek gerekirse, AB ülkeleri, Avrupa Birliği Antlaşması’nın ikinci maddesinde açıkça belirtilmiş olduğu gibi insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygıyı barındıran ve çoğulculuk, ayrımcılık yapmama, hoşgörü, dayanışma ve kadın-erkek eşitliği gibi değerleri benimsemiş olması gereken ülkelerdir. (Official Journal of the European Union, 2012). Bütün AB üyesi ülkelerin üyelik süreci sonrasında da bu değerleri korumaları ve bu değerlere aykırı davranmamaları beklenmektedir. AB değerlerine aykırı davranan ülkeler için yaptırım araçlarından biri kuşkusuz Maastricht Antlaşması’nın yedinci maddesi olan ‘üyelik haklarının askıya alınması’ maddesidir. (Official Journal of the European Union, 2012). Özellikle son dönemde AB’nin özellikle Polonya ve Macaristan’la yaşadığı hukukun üstünlüğü ilkesinin ihlal edilmesi, liberal demokrasiye aykırı eğilimler gibi başlıklar, Birlik değerlerinin korunması için daha fazla yaptırımın gerekliliğini ortaya koymakta ve AB de bu yönde yeni düzenlemeler yapmaya çalışılmaktadır. Koşulluluk ilkesi ve Avrupalılaşıma sürecinin birbirleriyle olan ilişkisi bu tartışmalarla bir kez daha belirginleşmektedir. Söz konusu ilkenin üyelik sonrası süreci ve mevcut üye ülkeleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi veya üyelik sonrası için yeni bir düzenlemenin yapılması Avrupalılaşıma süreci açısından da Birlik açısından da çok daha etkili olacak bir mekanizmanın varlığı anlamına gelecektir.

AB'ye üyelik için koşulluluk ilkesi en temel şartlardan biri iken, ülkelerin bu statüyü aldıktan sonra bu temel koşulları ne kadar uyguladıklarının etkili bir biçimde izlenmemesi bir sorun olsa da, üyelik sonrasında Birlik'in Romanya ve Bulgaristan için üyelik sonrasındaki uyumu incelemek adına oluşturduğu İşbirliği ve Tetkik Mekanizması (*Cooperation and Verification Mechanism*) bulunmaktadır. Bu mekanizma, Romanya ve Bulgaristan'ın üyelik sürecinde koşulluluk ilkesini üyelik sonrasını da kapsayacak biçimde bir adım daha ileri taşıyarak, kavrama yeni bir özellik getirmiştir (Gateva, 2013: 421). Romanya ve Bulgaristan'ın üyelikleri sonrasındaki uyumlarını gözlemlemek için oluşturulan bu mekanizma, her ne kadar üyelik sonrası süreci kapsıyor olsa da, AB'nin kuşkusuz daha kapsamlı ve kalıcı düzenlemelere ihtiyacı vardır. Özellikle Macaristan ve Polonya'nın son yıllarda AB tarafından eleştirildikleri konular koşulluluk ilkesinden bağımsız görünmemektedir. Polonya ve Macaristan, AB'nin temel değerlerinden biri olan ve AB'ye üye olmanın en temel koşullarından olan hukukun üstünlüğü ilkesini ihlal ettikleri gerekçesiyle, üye ülkelerin üyelik haklarını askıya alma hakkını içeren Maastricht Antlaşması'nın yedinci maddesini uygulamak konusunda Birlik tarafından ikaz edilmektedirler.

İki kutuplu dünya döneminde, birbirine zıt, farklı iki düzenden gelen ülkelerin aynı Birlik içinde bir araya gelmesinin yaşam pratikleri açısından da farklılıklarının olması şaşırtıcı değildir. Avrupalılaşıma yalnızca AB üyesi olmayı değil, aynı zamanda Birlik değerleriyle ulusal değerler arasındaki uyumu da sağlayarak bu durumu sürdürülebilir kılmayı gerektirmektedir. Burada, özellikle üye ülkelerin geçmişlerinden getirdikleri farklılıkların etkisi üzerinde durmak gerekmektedir. Eski bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ülkesi olan Polonya'nın, Avrupalılaşıma sürecinde geçmişten gelen değer ve normlarının etkisi de kuşkusuz belirgindir. Avrupalılaşımanın bir süreç olduğu düşüncesiyle, koşulluluk ilkesinin işaret ettiği değerlerin üyelik sonrasında ne kadar korunduğu izlenmediğinden, üye ülkelerde Birlik değerlerine aykırı kimi davranışlarla karşılaşılabilir. Bu durum da, söz konusu ilkenin revizyonu ya da yaptırım mekanizmalarının çoğaltılması gibi kimi önerileri beraberinde getirmekte ve Avrupalılaşıma anlamında gerçek bir uyumun sağlanması için üyelik sonrasında da etkili bir mekanizmanın gerekliliğine işaret etmektedir.

2. Polonya’da Avrupalılaşıma ve Hukukun Üstünlüğü Koşulluluğu

Avrupalılaşımanın bir süreç olduğu ve AB’ye uyum kriterleri çerçevesinde aday ülkelerin pek çok alanda düzenleme ve uyumlaştırma yaptıkları bilgisi göz önüne alınırsa, özellikle AB’nin 2004 senesindeki genişlemesini ele almak anlamlıdır. 2004 senesinde, AB’nin en büyük genişleme adımıyla birlikte, içinde Doğu Avrupa ülkelerinin de yer aldığı on ülke, AB üyesi olmuştur. Birlik üyesi on ülkeden bir tanesi de eski bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ülkesi olan Polonya’dır. 1989 senesinde iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesiyle birlikte Polonya da söz konusu durumdan etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Bu tarihten sonraki siyasi değişimler ve dış politikada Batı’ya dönülmesiyle birlikte, Polonya’nın kurumlarında ve uluslararası ilişkilerinde de değişimler meydana gelmeye başlamıştır. (Jasiecki, 2008: 364).

Doğu Bloku’nun yıkılmasından sonra, Batı’ya doğru atılan ilk adımlardan bir tanesi Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan ve Slovaky’a’nın kurduğu ortaklık olan *Visegrad* Grubu’dur. 1991 yılında oluşturulan bu grupta, söz konusu dört ülke arasında Avrupa entegrasyonunun desteklendiği ve *Visegrad* Grubu’nun AB’ye üyelik sonrasında da varlığını sürdürdüğü görülmektedir. (European Council and Council of the European Union, 2016). Söz konusu Doğu Avrupa ülkelerinin, AB’ye üyelik adımlarından önce de Avrupalılaşıma yönünde istekli oldukları görülmektedir. Bu ülkeler için, Avrupa bütünleşmesi, Avrupa’ya dönüş anlamına gelmektedir. (Açıkmeşe, 2008: 431). Polonya’nın 1994 senesinde AB’ye yaptığı üyelik başvurusu, ülkenin Avrupalılaşıma isteğinin en belirgin örneklerinden biridir. Polonya’da, AB’ye üye olmadan önce de AB entegrasyonuna verilen desteğin yüksek olmasından yola çıkarak bunun aslında Avrupa’ya doğru atılan bir adım olduğu söylenebilir. (Guerra, 2017: 54). Szczerbiak, 2003 senesindeki AB’ye üyelik referandumunda Polonyalıların en temel motivasyonunun, AB üyeliğinin Batı’ya yeniden bağlanmayı sembolize etmesi olduğunu belirtir. (Szczerbiak, 2017). Ancak, bu yeniden bağlanma isteği her ne kadar Birlik üyesi olmaya dair pozitif bir yaklaşıma işaret etse de, eski bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ülkesi olarak Polonya’da bu dönemin kültürel ve siyasi mirasının etkileri üyelik sonrasında da görülmektedir. Avrupalılaşımanın bir süreç olduğu gerçeği burada bir kez daha belirginleşmektedir. Ülkelerin içinde buldukları durumun ve deneyimledikleri siyasi, ekonomik ve kültürel etkilerin değişmesi ve/veya dönüşmesi kısa zamanda mümkün olmamaktadır. Uzun süre ‘öteki’ kavramı, Doğu-Batı ikiliği üzerinden tanımlanmış, iki kutuplu dünya düzeninin yok olmasıyla birlikte, uzun yıllar birbirlerinin

hafızasına ‘öteki’ olarak kazınan ülke ve toplumlar tek bir Birlik içinde bir araya gelmiştir. Ancak geçmişten gelen politik kültürel değerlerin etkisi, üyelik sürecindeki uyum aşamalarında ve üyelik sonrasında etkisini göstermektedir.

Polonya’da, Kilise’nin resmi olarak olmasa da gerek günlük hayatta gerek siyasette etkisi azımsanamayacak derece yüksektir. Özellikle Sovyet rejimi döneminde, Kilise’nin Polonyalıların ulusal kimliğini güçlendiren bir rolü olduğu düşünülmüştür. (Guerra, 2017: 56). Polonya’nın tarihi geçmişi göz önüne alındığında, Katolikliğin hem sosyal bütünlüğü sağladığı hem de mevcut bir düşmana karşı bir sembol olarak algılandığı görülmektedir. (Guerra, 2017: 56). Siyasi arenada da normların oluşturulması açısından, Kilise’nin yadsınamaz bir rolü vardır. (Heinen ve Portet, 2009). Örneğin, AB için bir anayasa oluşturulma hedefiyle yola çıkıldığında, anayasanın giriş kısmında Hristiyanlık’a dair değerlere vurgu yapılması yönünde son derece tartışmalı olan konuya, Polonya’nın destek verdiği görülmüştür. (Riishoj, 2007: 514). Ulusal kimliklerin oluşturulmasında etkili olan, birleştirici olan kültürel değerlerin çokkültürlü bir Birlik olan AB için aynı birleştirici etkisinden söz etmek mümkün görünmemektedir. Diğer bir deyişle, ulusal kimliklerin ve Avrupa kimliğinin oluşturulmasında, Avrupalılaşıma sürecinde öne çıkarılacak kavramların birbirlerinden farklı olduğu açıktır. Her ne kadar Anayasal Antlaşma yalnızca bir taslak olarak kalmış ve yürürlüğe girmemiş bir Antlaşma olsa da, giriş kısmından bu vurgunun çıkarılması gerektiği yönündeki eleştiriler, AB’nin temel değerlerinden biri olan çokkültürlülük ilkesiyle bağdaşmaması ve bu anlamda bütün Birlik vatandaşlarını kapsayıcı nitelikte olmamasıdır.

Özellikle farklı kültürlere karşı hoşgörü sahibi olmak, kadın-erkek eşitliğini sağlamak hedefiyle ekonomik, hukuki ve siyasi düzenlemeler yapmak, karar-alma süreçlerinin bir aktörü olmak gibi değerler AB’nin değerleriyle paralellik gösterdiğinden, ulusal anlamda bu alanlarda uyumlaştırmanın yapılması Avrupalılaşıma adımlarındandır. Ülkelerin kendi kültürel değerlerinden vazgeçmeleri değil, bunları AB’yle uyumlu hale getirmeleri beklenmektedir. Karar-alma süreçlerinin bir aktörü olma isteği, AB üyesi, liberal demokrasiyi benimsemiş ülkelerin vatandaşları için oldukça önemli olmalıdır. AB, Birlik vatandaşlarının karar-alma sürecinde yer almaları için mekanizmaları güçlendirmekte ve yenilerini oluşturmak için de adımlar atmaktadır. Ancak siyaseti hayattaki önemli konulardan biri olarak görmeyen Polonyalıların oranı %55,2’dir. (World Values Survey, 2017-2022). Diğer bir deyişle, ülkedeki siyasi aktörlerden biri olmaya dair istek yüksek bir yüzdeye karşılık gelmemektedir.

AB'nin benimsediği değerlerden biri de daha önce söz edildiği gibi kadın-erkek eşitliğidir. Birlik, üye ülkeleri bu anlamda eşitliği sağlamaları için desteklemekte, tavsiyelerde bulunmaktadır. 2021 senesine bakıldığında, Polonya'nın bu alandaki performansının pek çok AB ülkesinin gerisinde ve AB ortalamasının altında olduğunu göstermektedir. (European Insititute for Gender Equality, 2021). Polonya, toplumsal cinsiyet eşitliğinde 100 üzerinden 56.6 puanla yirmi yedi AB ülkesi içinde yirmi üçüncü sırada yer almaktadır. (European Insititute for Gender Equality, 2021).

Hoşgörü kavramı, özellikle farklı fikirlerin varlığının kabul edilmesi anlamında, demokrasi için önem arz eden kavramlardan biridir. (Erdenir, 2014: 99). AB'nin temel değerlerinden biri olarak hoşgörü kavramı, Avrupalılaşma sürecinde, liberal demokrasinin uygulanması açısından AB üyesi ülkelerde son derece anlamlı bir kavramdır. Başka bir milliyete sahip olan kişilere güvenmeyeceğini söyleyenler toplamda % 41.6, başka bir dine inanan bireylere güvenemeyeceğini söyleyen Polonyalıların oranı ise % 45.7'dir. (World Values Survey, 2017-2022.). Göçmenlerin ülkenin gelişmesine olumlu etkisinin olduğunu düşünenlerin yüzdesi ise toplamda % 25,1'dir (World Values Survey, 2017-2022.). Buradan yola çıkarak, yalnızca ülkedeki göçmenler açısından bir mesafeden değil aynı zamanda bir AB ülkesi olarak da farklı milliyetlere ve dinlere olan güven anlamında da pek olumlu bir tabloyla karşı karşıya olunmadığı görülmektedir. Polonya'da özellikle 2015 sonrasında yabancılara karşı hoşgörü konusu, son derece tartışmalı bir noktaya gelmiş görünmektedir. AB içinde en çok göç veren ülkelerden biri olan Polonya'nın, ülkelere gelen göçmenlere yani kendi ülkelerindeki 'hareketliliğe' belli bir yere kadar olumlu yaklaşımları görülmektedir. Bu noktada, yine AB üyeliği öncesine bakmak anlamlı olacaktır. Polonya, demografik olarak bakıldığında çokkültürlülük ve ülkede göçmen varlığı gibi konulara aşina olan bir ülke değildir. Özellikle diğer Batı Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında, ülkede kayıtlı olan yabancıların sayısı oldukça düşüktür. (Hodor and Kosinska, 2016: 244). Özellikle 2015 sonrasında mülteci krizi ve sonrasında sığınmacı, mülteci ve göçmen konularına mesafe söz konusudur. 2016 senesinde Polonya'nın ulusal güvenliğini sağlamak için AB'nin planları çerçevesinde göçmen kabulüne ılımlı yaklaşmadığı görülmüştür. (Szczerbiak, 2017). Bu durum doğrudan AB'nin temel kavramlarından biri olan çokkültürlülük konusu ve temel değerlerinden biri olan hoşgörü kavramıyla da yakından ilgili olduğundan, Avrupalılaşma sürecinden bağımsız değildir. Toplumda Avrupalılaşma'yla birlikte uyumlaştırılması beklenen politik kültür ve inşa

edilmesi hedeflenen Avrupa kimliği de söz konusu değerlerden bağımsız değildir. Pek çok farklı din, dil, kültürün bir arada olduğu ve Birlik'e aidiyet oluşturma hedefiyle Avrupa kimliğinin inşa edilmeye çalışıldığı AB'de, söz konusu yüzdeler bu hedefe ulaşılmasının zorluklarına da işaret etmektedir. Özellikle 2015 sonrasında Polonya'nın liberal demokratik ilkelerden ayrılarak, pek çok alanda hukukun üstünlüğü ilkesinin tam tersi uygulamalarla yoluna devam ettiği ileri sürülmektedir. (Kochenov ve Bard, 2018: 76). AB üyeliği öncesinde yerine getirilmesi gereken kurallar, koşulluluk ilkesinin Avrupalılaştırma sürecindeki yeri, önemli ve anlamlıdır. Ancak, üyelik sonrasında Birlik değerlerinin üye ülkelerde ne ölçüde korunduğuna dair kalıcı ve kapsamlı bir kontrol mekanizmasının olmaması, 'Avrupalılaştırma sürecindeki' kimi üye ülkelerin zaman içinde 'AB değerlerinden uzaklaşması'nı açıklamaktadır. Zaman içinde Polonya'nın ve kimi eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ülkelerinin politik kültürleriyle Birlik değerlerinin çelişmeye başlaması ve üyelik sonrası için oluşturulmuş kapsamlı bir kontrol ve yaptırım mekanizmasının bulunmaması, yeni düzenlemelerin yapılmasını gerektirmiştir.

Daha önce de söz edildiği gibi, üye ülkelerin AB'nin temel değerlerine aykırı davranmaları halinde, AB'nin bu ülkelerin üyelik haklarını askıya alma yetkisi bulunmaktadır. Söz konusu madde, Konsey'e, ihlali yapan ülkelere yaptırım uygulama ve en kötü senaryo olarak da oy haklarını askıya alma hakkını vermektedir. (Szczerbiak, 2016). Bir görüşe göre, üyelik öncesindeki uyum sürecinde, AB üye ülkesi olmak bir motivasyon kaynağı iken, üyelik sonrasında AB'ye uyumla ilgili bir karşılığın olmaması, söz konusu uyumu zayıflatmaktadır. (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2018: 26). Aynı zamanda AB'nin, üye ülkelerin ihlalleri karşısındaki yaptırımları konusundaki güvensizlik, diğer bir sebep olarak yorumlanmaktadır. (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2018: 26). Bu durumda, Polonya'da Avrupalılaştırmanın özellikle son yıllarda ne ölçüde sürdüğü de bir soru işaretidir.

Polonya Anayasa Mahkemesi'nin aldığı AB hukukunun ulusal hukuklardan üstün olmadığı yönündeki karar ve Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın kararlarının bağlayıcı olmadığını ileri sürmesi, AB ve Polonya arasındaki ilişkilerde gerginlik yaratmıştır. (European Commission, 2021). AB'ye üye olan bütün ülkeler için geçerli olduğu gibi AB hukukunun ulusal hukuklar üzerinde üstünlüğü bulunmaktadır. Bu anlamda da 2004 yılından beri AB üyesi olan ve üyelik öncesi bütün düzenlemelerini yapan, uyumlaştırma sürecinde AB'nin temel kural ve değerlerini benimseyerek kabul eden bir ülkenin ulusal anayasasına aykırı olduğu

gerekçesiyle, Birlik hukukunun üstünlüğü konusunu tartışmalı biçimde gündeme getirmesi soru işaretidir. Kopenhag kriterlerini karşılayarak AB üyesi olan ülkelerin, üyelik sonrasında Avrupalılaşıma sürecinde, üyeliğin üzerinden uzun zaman geçse bile sorunlar yaşayabildikleri bu örnekten de anlaşılmaktadır. Bu sorunun temel sebeplerinden bir tanesi üyelik sonrasında koşulluluk ilkesinin etkisiz kalmasıdır. 2020 senesinde Avrupa Parlamentosu üyeleri, hukukun üstünlüğü ilkesini yok sayan ülkelerin AB fonlarından faydalanamamaları üzerine bir düzenlemeyi onaylamıştır (European Parliament, 2020). 2020 senesinde kabul edilen Tüzük'ün kabulüne karşı Macaristan'ın açtığı dava, Avrupa Birliği Adalet Divanı tarafından reddedilmiş ve AB hukukun üstünlüğüyle bütçe arasında bir bağ kurulmuştur. (Göçmen, 2022). Bu karara itiraz eden Polonya ve Macaristan'a, Avrupa Birliği Adalet Divanı, AB fonlarından yararlanabilmek için hukukun üstünlüğü ilkesine aykırı davranmamak gerektiğini belirtmiş ve itirazı reddetmiştir. (BBC Türkçe, 2022). Böylece AB fonlarından faydalanma ve hukukun üstünlüğü ilkesini benimseme konusu birbirlerine hukuki anlamda bağlanmıştır. Bu anlamda, hukukun üstünlüğü koşulluluğuyla AB'nin üye ülkeler üzerinde üyelik sonrasında da bir çeşit kontrol sağlaması mümkün olabilecektir. Bu düzenleme, AB'nin en temel ilkelerinden biri olan hukukun üstünlüğü ilkesini sorgulayan ülkelere karşı önemli bir yaptırım adımıdır. Ancak kuşkusuz, bu düzenlemenin uygulamaya geçirilmesi ve AB'nin ilkelerine aykırı davranan her ülkeye bunun kararlı bir biçimde uygulanması en az bu adımın atılması kadar önemlidir. Düzenlemede, AB değerleri arasında herhangi bir şekilde hiyerarşi olmadığı vurgulanmakta ancak diğer değerlerin korunması için hukukun üstünlüğü ilkesinin korunmasının esas olduğunun da altı çizilmektedir. (Official Journal of the European Union, 2020). Son dönemdeki bu düzenleme her ne kadar AB'nin değerlerini korumak adına üye ülkelere bir yaptırım olsa da, Polonya ve Macaristan'ın da bu adım karşısında AB'nin oybirliği gerektiren kimi alanlardaki düzenlemelerine, kararlarına destek vermeyeceğini açıklamaları, üye devletlerle Birlik arasında olası gerginliklere işaret etmektedir. (Güngörmez, 2022). Bu anlamda da, söz konusu yaptırımın ne derece uygulanabilir olduğu zamanla belirginleşecektir. Hukukun üstünlüğü ilkesinin ihlali durumunda söz konusu ülkeye yaptırım uygulanacağı gerçeği 2020'deki düzenlemeyle bütçe konusuna bağlanarak hukuki bir zemin oluşturulmuş olsa da, Avrupalılaşıma sürecinde benimsenen bütün AB değerlerinin ihlali halinde bu düzenlemenin devrede olacağının vurgulanması en az düzenleme kadar önemli olacaktır.

Sonuç

AB üye ülkesi olmak için, aday ülkeler ve potansiyel aday ülkeler, ulusal anlamda pek çok alanda düzenleme yapmaktadır. Üyelik öncesinde, koşulluluk çerçevesinde yapılan hukuki, siyasi ve ekonomik düzenlemelerle beraber ülkelerin Birlik üyesi olmaları mümkün olmaktadır. Ancak koşulluluk ilkesinin üyelik öncesindeki belirleyici etkisi ve rolü, üyelik sonrasında yaşanabilecek sorunlara karşı bir koruma sağlayamamaktadır. Birlik üyesi ülkelerin, AB ülkesi olmak sıfatıyla buna uygun hareket edecekleri ve Birlik'in temel değerlerine aykırı davranmayacakları düşüncesiyle üyelik sonrası ciddi bir yaptırım uygulamaya geçirilmemiştir. Ancak özellikle son yıllarda Macaristan ve Polonya'da tartışmalı bir şekilde süregelen liberal demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi AB'nin temel değerleriyle ilgili sorunlar, koşulluluk konusunun üyelik sonrasını da detaylı biçimde kapması gereken bir süreç olarak tekrar ele alınması gerektiğini ortaya koymuş ve 2020'deki hukukun üstünlüğü koşulluluğu düzenlemesi gibi yeni yaptırım seçeneklerini gündeme getirmiştir.

Birlik'te zaman içinde ortaya çıkan bu tip temel sorunlarla başa çıkabilmek ve Birlik değerlerini korumak için var olan yaptırım mekanizmaların etkili bir biçimde kullanılması ve kimi sorunlar için ise daha etkili düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Avrupalılaştırma süreci kendi kültürel değerlerinden vazgeçmek anlamına gelmemekte, ancak AB'de belirlenen temel evrensel değerlere adaptasyon sağlamanın gerekliliğine işaret etmektedir. Son dönemde hukukun üstünlüğü ilkesine aykırı davranan üye ülkelerin AB fonlarından faydalanmamaları yönünde atılan hukukun üstünlüğü koşulluluğuyla bağlantılı yaptırım adımı son derece anlamlı bir adımdır. Hem üye ülkelerin Avrupalılaştırma sürecinin devamlılığı ve verimliliği açısından hem de Birlik'in üye ülkelerle yaşaması muhtemel sorunlara bir önlem niteliği taşıması açısından önem arz etmektedir. Söz konusu adımın diğer AB değerlerine de vurgu yapılarak düzenlenmiş olması önemli olsa da, bu değerlerin ihlali halinde de aynı yaptırımın uygulanacağı konusunda farkındalık oluşturulması ve son aşamada Maastricht Antlaşması yedinci maddenin devrede olacağının altının çizilmesi de bir o kadar önemlidir.

KAYNAKÇA

Açıkmeşe Akgül, S. (2008). Avrupa Birliği'nde Koşullu Genişleme. B. Akçay, S. Kahraman ve S. Baykal (Eds.), *Avrupa Birliği'nin Güncel Sorunları ve Gelişmeler* (s. 419-450) içinde. Seçkin Yayıncılık.

An Official EU Website (t.y.). *Accession criteria (Copenhagen criteria)* <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html>. Erişim Tarihi: 03.10.2022.

BBC Türkçe. (2022). *Macaristan ve Polonya AB fonları için demokratik kritere yaptıkları itirazı kaybetti*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60401238>. Erişim Tarihi: 17.04.2022.

Börzel, T.A. (2002). Pace-Setting, Foot-Dragging and Fence-Sitting: Member State Responses to Europeanization. *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 193-214.

Erdenir, B. (2014). Europeanization of Value Orientations in Turkey: Continuity or Change in Turkish Political Culture. *Mediterranean Quarterly*, 25(4), 83-106.

European Commission (2021). *Rule of Law: Commission launches infringement procedure against Poland for violations of EU law by its Constitutional Tribunal*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_7070. Erişim Tarihi: 02.10.2022.

European Council and Council of the European Union (2016). *The Visegrad Group (V4)*. <https://www.consilium.europa.eu/fr/documents-publications/library/library-blog/posts/the-visegrad-group-v4/>. Erişim Tarihi: 18.05.2021.

European Institute for Gender Equality (2021). *Comparing scores for the 2021 edition*. <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2021-compare-countries>. Erişim Tarihi: 20 Şubat 2022.

European Parliament (2020). *Parliament approves the “rule of law conditionality” for access to EU funds*. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20201211IPR93622/parliament-approves-the-rule-of-law-conditionality-for-access-to-eu-funds>. Erişim Tarihi: 03 Aralık 2021.

Gateva, E. (2013). Post-accession conditionality – translating benchmarks into political pressure? *East European Politics* 29(4), 420-442.

Göçmen, İ. (2022). Hukukun Üstünlüğü İlkesi Çerçevesindeki Bütçe Koşulluluğu (2020/2092 sayılı Tüzük) AB Hukukuna Uygun Bulundu: Adalet Divanının *Hungary v Parliament and Council* (C-156/21) Kararı. *ATAUM Blog*.<http://ataum.ankara.edu.tr/2022/02/21/blog-yazisi-28/>. Erişim Tarihi: 20 Nisan 2022.

Guerra, S. (2017). Without Losing My Religion: the Dilemmas of EU Integration in Poland. *Culture & Society*, 8(2), .51-68.

Güngörmez, O. (2022). ABAD’ın “Koşulluluk Mekanizması” Kararı ve Yansımaları. *İktisadi Kalkınma Vakfı E-Bülteni*. https://bulten.ikv.org.tr/?ust_id=11414&id=11415. Erişim Tarihi: 25 Nisan 2022.

Heinen, J. & Portet, S. (Güz 2009). Religion, Politics and Gender Equality in Poland. *United Nations Research Institute For Social Development*. [https://unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/DCC39F09493ED178C125765800370C45/\\$file/WebPoland.pdf](https://unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/DCC39F09493ED178C125765800370C45/$file/WebPoland.pdf). Erişim Tarihi: 08 Nisan 2021.

Hodor, K. & Kosinska, A. (2016). Polish Perceptions on the Immigration Influx: a Critical Analysis, *University of Bologna Law Review* 1(2), 242-270.

Jasiecki, K. (2008). The Europeanization of Polish Democracy. *Polish Sociological Review*, 4(164), 359-382.

Kochenov, D. ve Bard, P. (2018). Against Overemphasizing Enforcement in the Current Crisis: EU Law and the Rule of Law in the (New) Member States. M. Matlak, F. Schimmelfennig ve T. P. Wozniakowski (Eds.), *Europeanization Revisited: Central and Eastern Europe in the European Union* (s.72-89) içinde European University Institute Robert Schuman Centre for Advanced Studies.

Official Journal of the European Union (2012). *Consolidated Version of the Treaty on European Union*. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF. Erişim Tarihi: 27.09.2022.

Official Journal of the European Union. (2020). *Regulation (EU, Euratom) 2020/2092 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2020 on a general regime of conditionality for the protection of the Union budget*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R2092&from=EN>. Erişim Tarihi: 27.09.2022.

Riishoj, S. (2007). Europeanization and Euroscepticism: Experiences from Poland and Czech Republic, *Nationalities Papers* 35(3), 503-535.

Risse, T. (2010). *A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres*, Cornell University Press.

Schimmelfennig, F. ve Sedelmeier, U. (2018). The Europeanization of Eastern Europe: the External Incentives Model Revisited. M. Matlak, F. Schimmelfennig ve T. P. Wozniakowski (Eds.), *Europeanization Revisited: Central and Eastern Europe in the European Union*, (s. 19-37) içinde European University Institute Robert Schuman Centre for Advanced Studies.

Szczerbiak, A. (2016). How will the EU's 'rule of law' investigation affect Polish politics? *LSE European Politics and Policy (EUROPP) Blog*. <https://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2016/02/06/how-will-the-eus-rule-of-law-investigation-affect-polish-politics/>. Erişim Tarihi: 03 Nisan 2021.

Szczerbiak, A. (2017). How is the European migration crisis affecting Polish politics? *LSE European Politics and Policy (EUROPP) Blog*. <http://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2017/07/06/european-migration-crisis-affecting-polish-politics/>. Erişim Tarihi: 03 Nisan 2021.

World Values Survey (2017-2022). *Online Data Analysis-World Values Survey Wave 7: 2017-2022*. <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>. Erişim Tarihi: 05 Ekim 2022.

Wozniakowski, T.P., Schimmelfennig, F. ve Matlak, M. (2018). Europeanization Revisited: An Introduction. M. Matlak, F. Schimmelfennig ve T. P. Wozniakowski, (Eds.), *Europeanization Revisited: Central and Eastern Europe in the European Union*, (s. 6-18) içinde European University Institute Robert Schuman Centre for Advanced Studies,

TÜM BOYUTLARIYLA AKRAN ZORBALIĞI

Mahi ASLAN¹ ve Mehmet Oğuz POLAT²

Öz:

Akran zorbalığı toplumumuzda yaygınlaşarak kritik bir halk sağlığı sorununa dönüşmektedir. Akran zorbalığı, birine duygusal veya fiziksel olarak zarar vermek olarak tanımlanır. Tanımlamak için önemli kriterleri vardır; sistematik olarak devam etmesi, güç dengesizliğine sahip olması, kastlı olması. Zorbalığı deneyimlemek, ciddi sağlık etkileri olan yıkıcı bir ilişki sorunudur. Zorbalığın zorba ve kurban üzerindeki etkileri kapsamlı olabilir. Zorbalığı deneyimleyen hem mağdurun hem zorbanın okul başarısı, sosyal ilişkileri, psikolojik sağlığı ve fiziksel sağlığı olumsuz etkilenmektedir. Çocukluk ve ergenlik döneminde yaşanan travmanın ötesinde, zorbalığın etkileri yetişkinlikte de devam edebilir. Bu makalede zorbalık tanımı yapılarak zorba ve mağdur üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: zorbalık, zorbalık türleri, zorbalığın etkileri

JEL Kodu: J13, I12, I31

¹ Uzman Psikolog, Acıbadem Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adli Bilimler Programı, İstanbul/Türkiye, mmahiaslan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7373-9725

² Prof.Dr., Acıbadem Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Dahili Tıp Bilimleri Bölümü, İstanbul/Türkiye, Oguz.Polat@acibadem.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5775-5736

Makale gönderim tarihi: 18.08.2022

Makale kabul tarihi: 24.04.2023

Künye Bilgisi: Aslan, M. ve Polat, M.O. (2023), "Tüm Boyutlarıyla Akran Zorbalığı", *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 43-82.

All Aspects of Bullying

Abstract

Bullying is common in our society and has turned into a critical public-health problem. Bullying is defined as hurting someone emotionally or physically. Persisting repeatedly, having an imbalance of power, and attacking deliberately are important factors for characterizing bullying. Experiencing bullying is a devastating relationship issue with serious health implications. The effects of bullying on the bully and the victim can be extensive. School success can affect social relationships, psychological well-being, and physical health. Beyond the trauma experienced during childhood and adolescence, the effects of bullying can continue into adulthood. In this article, bullying is defined and its effects on the bully and the victim are evaluated.

Key words: bullying, types of bullying, effects of bullying

JEL Kod: J13, I12, I31

1.Giriş

Zorbalık eskiden beri var olan yaygın bir toplumsal problemdir. Şiddetin yaygınlığının artışı mı zorbalığı arttırmaktadır yoksa küçük yaşlardaki zorbalığın yaşanması mı şiddeti körüklemektedir sorusunun cevabı günümüze kadar halen verilememiştir.

Zorbalığın genel karakteristik özelliği aynı ortamda bulunan kişilerden daha güçlü kişilerin daha zayıf kişilere şiddet uygulamasıdır. Bunun en yoğun görüldüğü yerler okullar ve işyerleridir.

2.Tanım

Günümüzde zorbalık kavramına ilişkin en yaygın kullanılan tanım Dan Olweus tarafından yapılmıştır. (Qiu, 2021)

Olweus'a göre zorbalık, bir grup veya birey tarafından rahatsızlık vermek amacıyla gerçekleştirilen, tekrarlayan saldırgan olumsuz davranışlar olarak tanımlanır. Kasıtlılık, tekrarlama ve güç dengesizliği ile karakterize edilir. (Borgen ve ark. 2021) Bu olumsuz davranışlar, bireye kasıtlı bir şekilde acı çektirmek şeklinde açıklanmaktadır. (Olweus & Limber, 2010; Açıkgöz, 2007) Zorbalık tanımında vurgulanan diğer boyut ise zorbalığa maruz kalan mağdurun zorbadan yaşça daha küçük veya fiziksel olarak daha zayıf olduğundan kendini savunamayacağıdır. (Yöndem & Totan, 2007)

Akranlar arası şiddetin temel karakteristiğinin; adolesan dönemde akranlar arasında gruplaşmalar meydana gelmesinin normal olmasından dolayı akranlar arası şiddetin de en sık olarak bu akran grupların bir mağdura odaklanarak sistematik olarak şiddet uygulamaları şeklinde olduğu görülmektedir. (Polat, 2021)

Zorbalık, güç dengesizliğinin fiziksel veya psikolojik boyutta olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. (Ayas & Pişkin, 2011) Zorbalık, kendini savunamayacak durumda olan bireyin uzun dönemde sistematik bir şekilde fiziksel ve/veya psikolojik şiddete maruz kalması olarak tanımlanmıştır. (Roland & Munthe, 1989)

Zorbalık 'insanlara zarar verme isteği duyan bir bireyin, bu isteğini doyumak için kendisinden fiziksel, psikolojik veya zekâ düzeyi bakımından daha aşağı durumda bulunan bireyleri tekrarlayıcı bir biçimde rahatsız etmesidir. (Rigby, 1999)

Sullivan'a göre zorbalık bir bireyin veya grubun başka bir bireye veya gruba sürekli olarak saldırganlık ve manipülasyon içeren eylemlerde bulunmasıdır. (Sullivan, 2011)

Zorbalık ‘bireyin fiziksel veya psikolojik olarak kendisinden daha güçlü bir birey tarafından baskıya maruz bırakılması’ şeklinde tanımlanmıştır. (Farrington,1993)

Polat’a göre zorbalık “bir kişi ya da grup tarafından kendini savunamayacak bir kişiye karşı yapılan mental ya da fiziksel şiddet’ uygulamasıdır.” Polat zorbanın sözel, fiziksel şiddet uygulayarak bireyi yıldırmak ve ona eziyet etmeyi amaçladığını ekleyerek zorba profilini tanımlamıştır. Ayrıca bireyin bulunduğu gelişim çağında sosyal bilincinin de hızla gelişmesiyle akranlar arasında gruplaşmalar meydana gelmesinin normal kabul edildiğini belirtirken akranlar arası şiddetin en sık görülme şeklinin de bu akran grupların bir mağdur seçmesi şeklinde olduğunu altını çizmektedir. (Polat, 2021)

APA’ya göre zorbalık, birinin kasıtlı olarak ve tekrar tekrar başka bir kişinin yaralanmasına veya rahatsız olmasına neden olduğu bir saldırgan davranış biçimidir. Zorbalık, fiziksel temasla gerçekleşebileceği gibi temasın olmadığı eylemlerle de gerçekleşebilir. (APA, 2022)

2.1.Kriterler

Zorbalık şu kriterleri kapsamalıdır (Polat, 2021; Farrington,1993; Sullivan, 2011; Rigby, 1999; Roland & Munthe, 1989; Ayas & Pişkin, 2011; Borgen ve ark. 2021).

- Bireye kasıtlı bir şekilde zarar vermek amaçlanmaktadır.
- Eylemler sistematik bir şekilde devam etmektedir.
- Zorba ve mağdur arasında fiziksel ve/veya psikolojik güç dengesizliği bulunmaktadır.
- Zorba fiziksel ve psikolojik açıdan mağdurdan kendini daha güçlü hissederek onun üzerinde baskı kurabileceği inancına sahiptir. Mağdur ise kendini zorbadan daha zayıf algılayarak kendini savunamayacağı düşüncesi içerisinde.

Zorbalığı tanımlamak için yaygın olarak kabul edilen faktörler; (Polat, 2021; Farrington,1993; Sullivan, 2011; Rigby, 1999; Roland & Munthe, 1989; Ayas & Pişkin, 2011; Borgen ve ark. 2021)

- Zorbalık eyleminin veya zorbalığa maruz kalma kaygısının uzun süre boyunca devam etmesi.
- Zorbalıkta zorba ile mağdur arasında güç dengesizliği bulunması (Psikolojik ve fiziksel olarak eşit güçteki akranların çatışması bu kapsam dışındadır.)
- Zorbalık fiziksel, sözel ve psikolojik boyuttaki tüm şiddet davranışlarını kapsar

- Zorbalık sadece direkt eylemler ile değil aynı şekilde indirekt manipülatif eylemler ile de meydana gelebilir.

3.Süre

Akranlar arası şiddet olgularındaki temel karakteristik özellik tek seferlik bir davranış olmayıp süreklilik göstermesidir. Bu sürenin ne olduğu konusunda üzerinde anlaşılmış net bir tanım yoktur.

Olweus ve Roland'a göre bir tutum veya davranışın zorbalık olarak kabul edilebilmesi için en az bir ay süresince haftada en az bir defa olması gerekmektedir. (Roland & Munthe, 1989; Olweus, 2013; Yaman, 2011) Lowenstein ise bir davranışı zorbalık olarak tanımlamak için en az altı ay boyunca devam etmesi gerektiğini belirtmekte ve en az iki akranı ile öğretmenin bireyin maruz kaldığı zorbalığı doğrulaması gerektiğini söylemektedir. (Lowenstein L.F., 1978)

Polat ise her bir vakanın süre açısından da farklılık gösterebileceğini belirtmiştir. Zorbalık kısa veya çok uzun zaman dilimlerinde gerçekleşebilir. Tek seferlik bir davranışın akranlar arası şiddet tanımlamasına sokulamayacağı ve vakaların süresi değişkenlik gösterse de belli bir süre devam etmesi gerektiğidir. (Polat, 2022a)

4.Zorbalık Tipleri

Akranlar arası şiddette olguları önce 2 grupta sınıflamak gerekmektedir. (Gülay Ogelman, 2022; Wachs ve ark., 2018; Boel-Studt ve Renner , 2014; Van ve ark., 2003)

Dolaylı yöntemler

Doğrudan yöntemler

Uygulama şekillerine baktığımızda ise temel olarak 4 temel grupta sınıflandırılmaktadır. (Gülay Ogelman, 2022; Esteban ve ark., 2020; Bowser, 2018; Gan, 2014; Dane ve ark, 2017)

4.1.Fiziksel zorbalık,

4.2.Sözel zorbalık,

4.3.Sosyal zorbalık,

4.4.Siber zorbalık

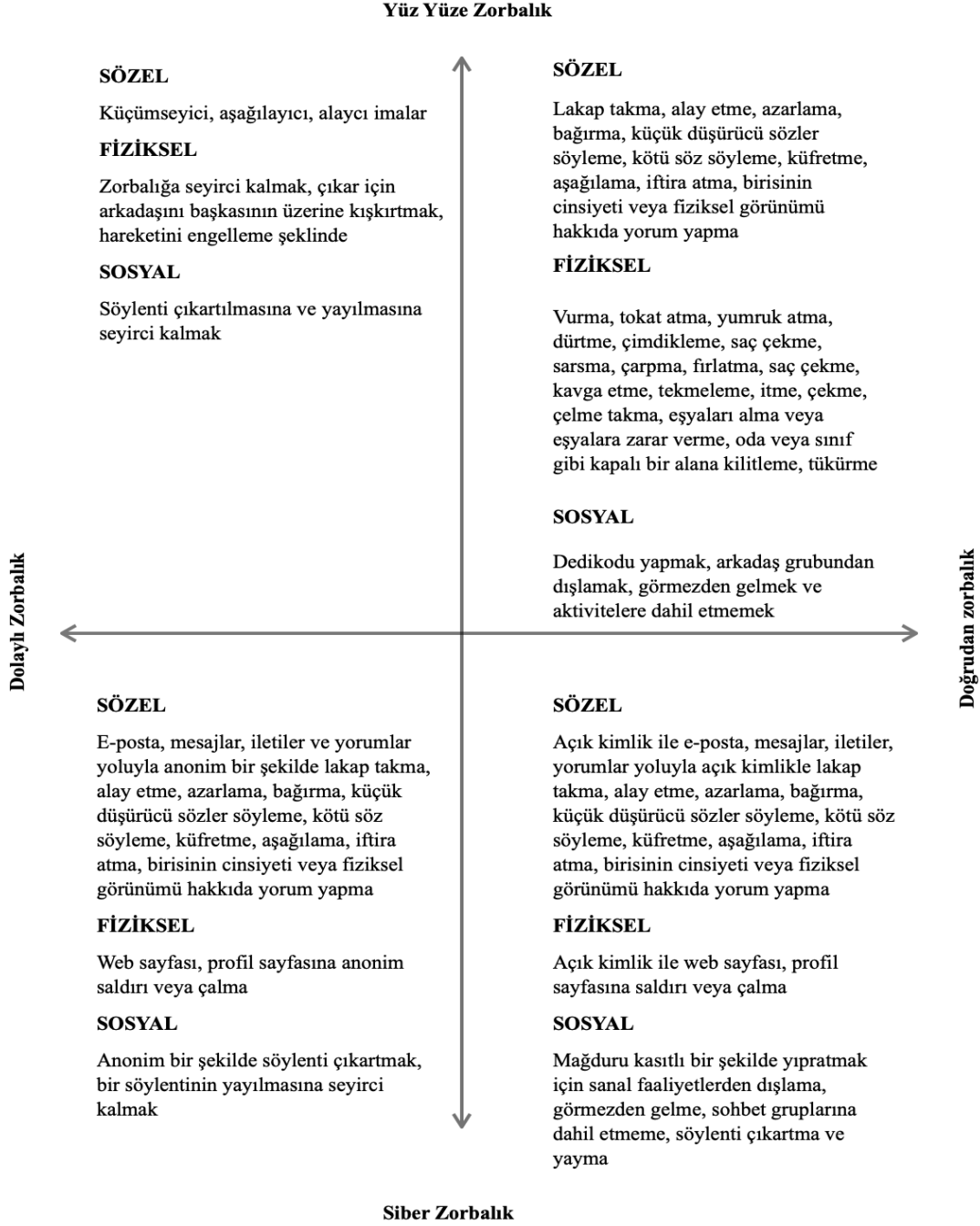
Akran zorbalığı eylemleri dolaylı ve doğrudan olarak sınıflandırılırken, uygulanan şiddet tipleri olarak ise fiziksel, sözel, sosyal ve siber boyutta meydana gelmektedir. Dolaylı ve doğrudan eylemler fiziksel, sözel, sosyal yolla fiziki ortamda gerçekleşebileceği gibi siber zorbalık ile sanal ortamda da gerçekleşebilmektedir. (Gülay Ogelman, 2022; Wachs ve ark., 2018; Boel-Studt ve Renner, 2014; Van ve ark., 2003; Esteban ve ark., 2020; Bowser, 2018; Gan, 2014; Dane ve ark, 2017)

Dolaylı zorbalık, doğrudan saldırıda bulunmadan mağdura yönelik gerçekleştirilen örtük davranışları içermektedir. Mağdurun sosyal olarak yalnızlaştırılması, hakkında dedikodu yayılması, söylenti çıkartılması ve yayılması, sosyal çevresinin manipüle edilmesi ve gruptan dışlanması gibi eylemleri içermektedir. (Monks ve Coyne, 2011) Mağdurun kusurlarıyla dalga geçilmesi, duygularının incitilmesi, olumsuz eylemlere maruz bırakılması, eğlence aracı görülmesiyle kurbanın rahatsız edilmesi yaygın görülen dolaylı zorbalık davranışlarıdır. (Yöndem ve Totan, 2007).

Doğrudan zorbalık, mağdura yönelik gerçekleştirilen zorbalık tiplerinin doğrudan saldırganlık olarak uygulanmasıdır. Zorbanın gücünü, statüsünü ve hakimiyetini mağdur üzerinde doğrudan ve açık olarak göstermesidir. Doğrudan zorbalıkta mağdur zorbanın kim olduğunu bilmektedir. Kurban ve zorba karşı karşıyadır. (Arslan ve Savaşer, 2009)

Tablo 1’de görüldüğü üzere zorbalık, hem fiziksel ortamda hem de sanal ortamda gerçekleşebilmektedir. Zorbalığın fark edilebilmesi için önemli ayrımlar vardır. Sözel, sosyal ve fiziksel şiddet tipleri sanal ve fiziki ortamda dolaylı ve doğrudan tutumlarla farklı şekilde meydana gelmektedir.

Tablo 1: Zorbalık Tipleri ve Yöntemi Arasındaki Ayrımı Anlatan Diyagram (Polat&Aslan)

4.1.Fiziksel Zorbalık:

Fiziksel zorbalık, kişiyi incitmek, korkutmak veya kontrol etmek için vurmak gibi agresif fiziksel eylemlerdir. Birinin parasını çalmak, tuvalete veya dolaba kilitlemek ya da sadece birinin hareketini engellemeye kadar çok geniş bir spektrumda incelenmektedir. (Polat, 2022b).

4.2.Sözel Zorbalık:

Sözel zorbalıkta zorbalar doğrudan söyledikleriyle ve kullandıkları sözcüklerle kurbanları incitmeyi hedeflemektedir. Lakap takma, alay etme, azarlama, bağırma, küçük düşürücü sözler söyleme, kötü söz söyleme, küfretme, aşağılama, iftira atma, birisinin cinsiyeti veya fiziksel görünümü hakkında yorum yapma gibi davranışlar sözel zorbalığı kapsamaktadır. (Lamb vd., 2009; Naidoo vd, 2016; Attar-Schwartz ve Khoury-Kassabri, 2015)

4.3.Sosyal Zorbalık:

Sosyal saldırganlık, kurbanın benlik saygısına ve sosyal statüsüne kasıtlı olarak zarar veren davranışlardır. (Fitzpatrick ve Bussey, 2010) Sosyal zorbalıkta dedikodu yapmak, arkadaş grubundan dışlamak, görmezden gelmek ve aktivitelere dahil etmemek gibi kişilerin sosyal ilişkilerine zarar vermeyi amaçlayan davranışlar ve eylemler, arkadaşlığı bitirmeye yönelik tehditler bu grupta değerlendirilmektedir. (Underwood, 2003)

4.4.Siber Zorbalık:

Siber zorbalık, dijital teknolojiler kullanılarak gerçekleştirilen, hedef seçilen kişileri korkutmaya, kızdırmaya ya da utandırmaya yönelik olarak tekrarlanan bir davranıştır. Siber zorbalık sosyal medyada, mesajlaşma platformlarında, oyun platformlarında ve cep telefonlarında görülmektedir. (Erden, 2015; Remond ve ark, 2015)

Siber zorbalık, bilgi ve iletişim teknolojilerinin özelliklerinden (anonimlik, sınırsız izleyici, sınırlı yetişkin denetimi vb.) yararlandığından daha kolay maruz kalınan bir saldırganlık türü olarak görülmüştür. (Calvete ve ark., 2010)

Yapılan çalışmalarla 14 farklı siber zorbalık türü tanımlanmıştır. Bu siber zorbalık tipleri şunlardır: (Peled, 2019; Watts vd., 2017; Sung, 2018; Nadali vd 2013; Maher, 2008; Patchin, ve Hinduja, 2006; Willard, 2007; Pearson ve Williams, 2016)

- 1.Dışlama:** Dışlama, birinin kasıtlı olarak dışarıda bırakılması eylemidir.
- 2.Taciz:** Sürekli incitici veya tehdit edici çevrimiçi mesajlar yollanması olarak tanımlanmaktadır.
- 3.İfşa:** Birisinin kişisel bilgilerini, utandırmak veya küçük düşürmek amacıyla kullanılmasıdır.
- 4.Hile:** Zorba hedefleriyle güven duygusu yaratarak bunu kötüye kullanmasıdır.
- 5.Siber Takip:** Takip etme, yanlış suçlamalar ve tehditlerle sürekli rahatsız etmektir.
- 6.Frapping:** Kişinin sosyal ağ hesaplarını uygunsuz içerik yayınlamak için kullanmasıdır.
- 7.Maskeleme:** Sahte bir e-posta hesabı oluşturmayı, sahte sosyal medya profili oluşturmaktır.
- 9.Trolleme:** Trolleme, internette kışkırtıcı yorumlarla kasıtlı zarar verme işlemidir.
- 10.Flaming:** Hedefleri hakkında paylaşımda bulunmayı, hakaret etme eylemidir.
- 11.Catfishing:** Zorba, sosyal ağ profili oluşturmak için mağdurun kimliğini çalar.
- 12.Şantaj:** Kişinin kişisel bilgilerini, belgelerinin paylaşılmasına yönelik tehditlerdir.
- 13.Sexting:** Zorbanın müstehcen fotoğraflar veya mesajlar göndermesidir.
- 14.Karalama:** Kurban hakkında dedikodu veya gerçek dışı ifadeler paylaşmasıdır.

Doğrudan siber zorbalık, fiziksel (örneğin, virüs bulaşmış bir dosyayı bilerek göndermek, web veya profil sayfasına saldırı), sözlü (örneğin, hakaret veya tehdit etmek için internet veya cep telefonunu kullanmak) ve sosyal (örneğin, çevrimiçi bir gruba kişiyi dahil etmeme) zorbalığı içerir. Dolaylı siber zorbalıkta tüm şiddet tiplerinde görülen siber zorbalık tipi maskeleyemedir. Başka kimlikle veya anonim olarak birini aldatma, hakaret veya tehdit içerikli ileti yollamak emanet edilen bilgilerin dışarı çıkarılması, medya aracılığıyla dedikodu yayma ve diğer benzer eylemleri içermektedir. (Vandebosch ve Van Cleemput, 2008)

5.Cinsiyete Göre Zorbalık

Zorbalık katılımında cinsiyet değişkenine ilişkin bulgular çeşitlilik göstermektedir. Kızların dolaylı ve sosyal zorbalık uygulaması, erkeklerin ise fiziksel saldırganlık içeren zorbalığı tercih ettiği görülmektedir. (Radford vd., 2011) Bunun nedeni kızlar akran grubu oluşturmada grup üyelerinin birbirleri ile yakın ilişki kurmasına önem gösterirken, erkekler fiziksel üstünlük kurabilmek için akran grubu oluşturmada ve grup üyelerine zorbalık yapmak, baskı kurmak başta olmak üzere agonistik stratejiler planlaması şeklinde açıklanmıştır. (Güven ve Aslan 2010; Çalık vd., 2009; Hong ve Espelage, 2012; Navarro vd., 2011)

Zorba erkekler diğer erkeklerle ve kızlara karşı doğrudan zorbalık davranışı uygulamakta ve saldırganca tutumlar sergilemektedir. Ancak aynı zamanda zorbalığın doğrudan mağduru olabilmektedir. Kızlar ise, daha çok dolaylı zorbalık davranışı göstermekte veya dolaylı zorbalığın mağduru olmaktadır. (Rigby, 2002; Sevinç ve Kayaoğlu, 2015) Bazı çalışmalar, zorbalığın erkeklerle ilgili bir davranış olduğunu belirtirken, Berger'e göre kızlar erkeklerden daha küçük yaşlarda dolaylı zorbalık yapmaya eğilimli olmaktadır. (Berger, 2007)

Sosyal zorbalığa maruz kalan ergenlerde, kızların erkeklerle göre intihar girişimi daha yüksek düzeydedir. Bazı çalışmalar, zorbalık mağduriyetinin ergenlerin üzerindeki olumsuz etkisini göstermekte ve zorbalık mağduriyetine yönelik müdahale stratejilerinin geliştirilmesinde cinsiyet farkının dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. (Yang, 2021) Ayrıca, siber zorbalık mağduru olduğunu bildiren kızların, erkek yaşlılarına oranla daha yüksek oranda depresyon ve intihar davranışı bildirilmiştir. (Reed vd., 2015)

6.Yaşa Göre Zorbalık

Zorbalık üzerine yapılan çalışmalarda bireyler zorbalık statüleri (zorba ve mağdur) ve yaşa göre incelenerek çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır.

Rapor edilen zorbalık vakalarının yaş gruplarına bakıldığında en çok 10–14 yaşları aralığında zorbalıktan şikayet ettiklerini, ikinci sırada 5–9 yaş aralığının geldiğini ve bunu 15–19 yaş grubunun takip ettiği belirtilmiştir. (Çayırdag, 2006). Zorbalık, 9 ila 13 yaşındaki çocuklar arasında 14 ila 16 yaşındaki çocuklara oranla iki kat daha yaygın görülmüştür. (Bowes, 2009) Yaş faktörü akran zorbalığı türleri açısından incelenmesi sonucunda, yaşın artmasıyla birlikte doğrudan akran zorbalığında düşüş meydana gelirken, dolaylı akran zorbalığında yükselme olduğu saptanmıştır. (Topçu ve Dönemez, 2015).

Araştırmalar, ilkokulda zorbalığa maruz kalan çocukların yarısına yakınının ortaokulda zorbalığa maruz kalmaya devam ettiğini gösterirken (Bowes, 2009) fiziksel zorbalığın yaşla birlikte azaldığının doğrulandığı ancak diğer şiddet biçimlerinin yaşla birlikte şekil değiştirerek arttığını ortaya koyan araştırmalarda mevcuttur. (Berger, 2007) Yetişkinlik döneminde iş yerinde iş arkadaşlarına mobbing yapma, aile içinde eşine ve çocuklara şiddet uygulama, sosyal yaşamda taciz edici eylemlerde bulunma gibi davranışlar görülebilir. (Craig vd, 2003;)

7.Dünyadaki Durum

Zorbalık, dünyada çocukların yaklaşık üçte birini etkilemektedir. (Unesco, 2022) Ergenler arasında kurban olma oranları %2-32, zorba olma oranları %1-36 arasındadır. (HBSC, 2012) Çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalarda genel olarak okullarda %8-75 oranında zorbalık yaygınlığı saptanmıştır. 12-18 yaş aralığındaki 335.519 genç örneklemeyle zorbalık yaygınlığına ilişkin meta-analizde yüz yüze zorbalık için ortalama %35 yaygınlık olduğu görülmektedir. (Modecki vd., 2014)

96 ülke ve bölgeden elde edilen veriler, son altı ay içinde yaklaşık beş öğrenciden birinin (%19.4) bir veya iki gün, 20 kişiden birinin (%5.6) üç ila beş gün ve 13 kişiden birinin her gün zorbalığa uğradığını göstermektedir (%7.3). 50 ülke ve bölgenin incelenmesi sonucunda 9-10 yaşındaki çocukların %29'unun her ay ve %14'ünün her hafta zorbalığa maruz kaldığını göstermektedir. (Unesco, 2019)

Birleşik Krallıkta 9.000'den fazla 12-20 yaş aralığındaki bireylere yapılan anket sonucunda katılımcıların yaklaşık %20'si son bir yılda zorbalığa maruz kaldığını bildirirken, %52'si ayda en az bir defa, %34'ü haftada en az bir defa, %10'u ise her gün zorbalığa maruz kaldığını bildirmiştir. Ayrıca katılımcıların %11'i son bir yılda zorbalık yaptığını bildirirken, %45'i ayda en az bir defa, %32'si haftada en az bir defa, %11'i ise her gün zorbalık yaptığını bildirmiştir. Katılımcıların %18'i son bir yılda zorbalığa şahitlik ederken, %50'si ayda en az bir defa, %26'sı haftada en az bir defa, %4'ü ise her gün şahitlik ettiğini bildirmiştir. Mağdurların kim tarafından zorbalığa uğradığına bakıldığında, %59'unun sınıf arkadaşları tarafından, %33'ünün yine okul ortamında tanımadığı kişiler tarafından, %33'ünün eski sevgilisi tarafından, %29'unun ise yakın arkadaşı tarafından zorbalığa uğradığını bildirmiştir. (Ditch the Label Survey, 2020)

Siber zorbalık mağdurlarının %88'i yüz yüze zorbalığa da maruz kalmaktadır. (Olweus D., 2012) Avrupa'daki yedi ülkeden elde edilen veriler ışığında, interneti kullanan ve siber zorbalık yaşayan 11-16 yaşındaki çocukların oranının 2010'da %7'den 2014'te %12'ye yükseldiğini göstermektedir. (Unesco Türkiye Milli Komisyonu, 2020) Bu oranın her geçen gün yükselmesi dikkat çekmektedir.

Okul Çağındaki Çocuklarda Sağlık Davranışı (HBSC) ve DSÖ'nün uluslararası iş birliğine dayalı her dört yılda bir toplanan veriler ile (2001/2002, 2005/2006, 2009/2010, 2013/2014 ve 2017/2018) dünyada ki akran zorbalığının güncel durumu sunulmuştur. WHO, 2020; HBSC, 2016; Currie vd., 2012; HBSC, 2019a; Currie vd., 2004; HBSC, 2019b; HBSC 2020)

HBSC (2019) ve HBSC (2020)'nin 2017/2018 tarihli son raporunda 45 ülkeden her yaş grubundan ortalama 1500 olmak üzere 227.441 katılımcı değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler ışığında, en son yayınlanan 2014 raporundan bu yana, ülkelerin/bölgelerin yarısında erkekler için ve kızlar için üçte birinde zorbalık suçunda bir düşüş olmasına rağmen zorbalığa uğrama yaygınlığının aynı olduğu görülmektedir. Erkeklerin hem fiziksel hem de çevrimiçi şiddetin faili olma olasılığı daha yüksekken, kızların siber zorbalığın kurbanı olma olasılığı daha yüksek görülmüştür. (HBSC, 2019a)

8.Türkiye'deki Durum

Dünyada yapılan çalışmalarda olduğu gibi ülkemizde yapılmış çalışmalarda da zorbalığın okullarda önemli bir problem olduğu saptanmıştır.

Tanrıkulu vd., (2021) tarafından gerçekleştirilen okul öncesi dönemde ortaya çıkan fiziksel, sosyal ve sözlü zorbalık davranışlarının incelendiği araştırmaya göre yaşla birlikte sözlü zorbalık davranışlarının da artış gösterdiği sonucuna varılmıştır.

Karakuş Şahbaz (2019), tarafından 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencileri ile yapılan çalışmada, öğrencilerin %36.7'sinin zorba, %57.5'nin kurban, %32.7'sinin zorba-kurban olduğu belirlenmiştir. Cinsiyetler açısından incelendiğinde erkek öğrencilerin %61'i, kız öğrencilerin ise %54.5'i zorba olduğu bulunmuştur. Zorba olan grupta fiziksel ve sözel zorbalık oranları genel anlamda sınıf yükseldikçe artmaktadır.

Polat ve Sohbet (2020) tarafından 1743 öğrenci ile yapılan araştırmaya göre katılımcılar %40.4'ü zorbalığın okulda sık rastlanılan bir durum olduğunu bildirmişlerdir. Zorbalık türünün %47.9'unun sözel ve %26.7'si fiziksel şiddet; %41.9'u zorba ile baş etmede çözüm önerisinin zorbalık olduğunu ifade etmişlerdir.

Sipahi (2019)'nin 383 ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık ve akran zorbalığı eğilimlerinin örgütsel yabancılaşma ve örgütsel güven algılarına olan etkileri incelenmiştir. Araştırmada, öğrencilerin akran zorbalığı eğilimleri ile siber zorbalık eğilimleri ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre erkek öğrencilerin siber zorbalık düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Karataş ve Ünalmiş (2019) ilköğretim 6, 7 ve 8.sınıf öğrencileri arasında yaşanan zorbalığa sebep olan faktörleri tespit etmek amacıyla 602 öğrenci ile gerçekleştirilen çalışmada öğrencilerin zorbalık türleri içerisinde en fazla sözel ve fiziksel en az ise psikolojik zorbalığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin %9.96'sının zorba, % 25.08'inin kurban, % 33.38'inin zorba-kurban olduğu bildirmiştir. Bu bulgulara göre çoğu araştırmanın aksine kızların da neredeyse erkekler kadar zorba olma konumuna ulaştığı görülmektedir.

Kılıç (2017) tarafından 763 öğrencide yapılan araştırmada öğrencilerin akran zorbalığı tutumları incelenmiştir. Bulgular incelendiğinde, zorbalığın %76.86'nın okul içinde, % 23.14'nin okul dışı alanlarda meydana geldiği görülmüştür.

Gökkaya ve Sütçü (2017)'nin 1740 öğrenci ile gerçekleştirdiği araştırmaya göre öğrencilerin % 2.8'i zorba (n=49), % 34.9'u (n=608) kurban, % 27.0'i (n=469) zorba-kurban ve % 35.3'ü (n= 614) izleyici statüsünde bulunmaktadır. Kız öğrencilerin sözel yolla (küfür etme, kötü sözler söyleme, hoşça gitmeyen isim/lakap takma, dış görünüşüyle alay etme), erkek öğrencilerin söylenti yayarak (oyuna almama, top oynarken pas atmama, konuşmama, sorularına cevap vermeme) zorbalık uyguladığı anlaşılmıştır.

Ayas & Pişkin (2011) 600 öğrencinin katılımıyla farklı ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrencilerin akran zorbalığına uğrama ve zorbalık yapma düzeylerinin cinsiyet, sınıf ve okul türüne göre farklılık gösterip göstermediğinin incelendiği araştırmanın sonuçlarına göre cinsiyet değişkenleri açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların olduğu görülmüştür.

Başaran ve Polat (2017) Rize ilindeki liselerde 917 öğrencinin katılımıyla yapılan araştırmanın sonuçlarına göre fiziksel zorbalık %67.1, sözel zorbalık %55.3, cinsel zorbalık %17.2, toplam zorbalık %72.6 oranlarında bulunmuştur. En fazla yapılan fiziksel zorbalık %42.2 oranıyla el kol şakası yaparak rahatsız etme, sözel zorbalık %28 oranıyla küfür etme, kaba ve çirkin sözler söyleme, cinsel zorbalık ise %8.9 ile yavru, fıstık, yakışıklı diye laf atarak rahatsız etme şeklinde bildirilmiştir.

Ciminli ve Kagan (2016) tarafından Erzincan İlinde bulunan beş farklı ortaöğretim kurumunda 489 öğrenci ile yapılan araştırmadan elde edilen bulgular erkeklerin kızlardan daha fazla sanal

zorbalık yaptığını ortaya koymuştur. Aynı zamanda bulgular erkeklerin kızlardan daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldığını göstermektedir.

Özdemir ve Akar (2011)'ın İstanbul ve Ankara illerindeki 336 lise öğrencisi ile yaptığı araştırmada, katılımcıların %14'ünün son bir ay içerisinde siber zorbalığa maruz kaldığı, %10'unun ise başkalarına siber zorbalık yaptıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca günlük internet kullanım süresi beş saati aşan katılımcıların diğer gruplara göre daha fazla siber zorbalık yaptıkları saptanmıştır.

Gür vd (2020) Bursa'da yaşları 11-16 arasında olan, ilköğretim 5. 6. 7. ve 8. Sınıflarından 856 öğrenci ile araştırma yürütmüştür. Akran zorbalığına uğrayan ve/veya uygulayan ergenlerin psikiyatrik durumları incelendiğinde, duygusal-davranışsal ve akran sorunlarının, akran zorbalığına uğramayan/uygulamayanlara göre daha fazla olduğu bulunmuştur.

Çelenk ve Yıldızlar (2019) Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan bir ilçenin pansiyonları ile aynı kampüs içinde bulunan fen ve meslek lisesindeki 478 öğrenci ile araştırma yürütmüştür. Bu çalışma lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve mağduriyetinin sıklığını, zorbalık türlerinin sosyo-demografik özelliklere göre değişimini incelemeyi amaçlamıştır. 9.sınıf öğrencilerinin diğer sınıf düzeylerine göre daha fazla zorbalık yaptığı ve mağdur olduğu bulunmuştur.

Ergün (2015) tarafından İstanbul'da ilköğretime devam eden 9-14 yaş aralığındaki 550 çocuğun katılımı ile gerçekleştirilen araştırmada aile içinde şiddete tanık olma ve aile içinde şiddete maruz kalma ile akran zorbalığına karışma durumları anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Öğretim hayatı boyutunda hem akran zorbalık yapma hem de akran zorbalığına maruz kalmada okulu sevmeyen öğrencilerin oranı diğerlerinden daha yüksek görülmüştür.

9.Zorbalığın Psikolojik, Sosyal, Fiziksel ve Öğrenim başarısına Etkileri

Akran zorbalığı kısa ve uzun vadede birçok olumsuz sonuca neden olmaktadır. (Olweus & Limber, 2010) Mağdurlar fiziksel ve duygusal açıdan yüksek risk altındadır. Zorbalık çok sayıda çocuğu etkileyerek psikolojik, fiziksel ve psikosomatik sonuçlar için kısa ve uzun vadeli riskler için zemin hazırlamaktadır. (Vanderbilt ve Augustyn, 2010; Zhang, 2019; Due vd, 2011; Ward ve Linke, 2011) UNESCO raporu, dünyadaki öğrencilerin %30'undan fazlasının, akademik başarı, okulu bırakma ve fiziksel ve zihinsel sağlık üzerinde olumsuz sonuçları olan zorbalığın kurbanı olduğunu ortaya koymaktadır. (UNESCO, 2022)

9.1.Sosyal ve Psikolojik Etkileri

Ergenlerin kimliklerinin oluştuğu gelişim döneminde sosyal etkileşimlerinin kalitesi sağlıklı bir gelişim süreci için çok önemlidir. (Sun ve Cao, 2021) Zorbalık, ergenlerin genel sağlık durumunun en önemli sosyal belirleyicilerinden biridir. (Oberst vd., 2017)

Ergenlik döneminde deneyimlenen zorbalık, mağdurda kaygı, sosyal geri çekilme, depresyon ve psikosomatik semptomlarına yol açan içselleştirilme bozukluklarına ve hiperaktivite, mala zarar verme, fiziksel ve sözlü saldırganlık ve suça yönelme gibi dışsallaştırma bozukluklarına neden olmaktadır. (Chrysanthou ve Vasilakis, 2020)

Zorbalığa uğrayan çocukların, zorbalığa uğramayan çocuklara göre beş kat daha fazla depresyona girme olasılıkları olduğu desteklenmektedir. (Gruber ve Fineran, 2008) Ayrıca, çocuklukta zorbalığa uğramanın hem sınırdaki kişilik bozukluğu belirtilerini ortaya çıkardığı, hem de halüsinasyonlar veya sanrılar gibi psikotik deneyimleri tetiklediği görülmüştür. (Schreier vd., 2009)

Zorbalığa uğrayan gençler yaşlarına oranla daha yüksek düzeyde güvensizlik, içselleştirme, kaygı, depresyon, yalnızlık, mutsuzluk, fiziksel ve mental belirtiler ve düşük benlik saygısı göstermektedir. Bu durumlardan kaynaklanan arkadaş edinmede zorluk yaşama, sınıf arkadaşlarıyla daha zayıf ilişkilerin kurulmasıyla izole ve yalnız yaşama durumları ortaya çıkmaktadır. (Xue vd., 2020) Bu durum yetişkinlik döneminde de devam edebilmektedir. Yetişkinlikte bu travmayı yaşamış kişilerin özellikle anksiyete bozukluğu ve depresyon tanıları başta olmak üzere, içselleştirme sorunları açısından sürekli olarak daha yüksek risk altında oldukları bulunmuştur. (Copeland vd., 2014; Stapinski vd., 2014; Takizawa vd., 2014) Zorbalığı deneyimlemek yetişkinlik döneminde de psikososyal uyumsuzluk ve daha zayıf duygusal bağ kurmaya neden olmaktadır. (Vanderbilt & Augustyn, 2010)

Sadece mağdur olanların ve hem zorba hem mağdur olanların incelenmesinin sonucunda hem zorba hem de mağdur olanların kaygı, depresyon, psikotik deneyimler, intihar girişimleri ve genel sağlık durumunun kötü olması açısından sadece mağdur olanlara göre daha yüksek riske sahip olduğu saptanmıştır. (Copeland vd., 2013) Hatta somatik problemler hem zorba hem de mağdur olanlarda sadece zorba olanlara göre daha yaygın görülmüştür. (Wolke ve Lereya, 2015)

Zorbalık davranışları sergileyenlerin zorbaca davranmayı alışkanlık haline getirdikleri, iletişim biçimi olarak benimsedikleri ve bu eylemlerin çocukluk ve ergenlik yıllarına özgü olmadığı görülmektedir. Ergenlik döneminde flört şiddeti uygulama olasılıkları zorbalık

yapmaları ile ilişkili görülmüştür. (Foshee vd., 2014) Yetişkinlik döneminde de benzer davranışlar sergilendiği (örneğin iş yerinde iş arkadaşlarına mobbing yapma, aile içinde eşine ve çocuklara şiddet uygulama, sosyal yaşamda taciz edici eylemlerde bulunma) ve bu kişilerin çocuklarının da zorba davranışlar sergilediği bildirilmiştir. (Craig ve Pepler, 2003) Sadece zorbalarda çocukluk ve ergenlik döneminde görülmeye başlanan anti-sosyal davranışların yetişkinlikte devam etme olasılığının yüksek olduğunu ve suç işleme risklerinin arttığı görülmüştür. (Sigurdson vd., 2014; Sourander vd., 2011; Bender ve Lösel, 2011; Niemela vd., 2011)

Zorbalığı deneyimlemek gençler arasında madde kullanımı ve suç işleme oranlarını yükseltmektedir. Zorbaların uyuşturucu, tütün kullanma ve aşırı alkol tüketimi olasılığı daha yüksektir. (Wolke ve Lereya, 2015; Bender ve Lösel, 2011; Sigurdson vd., 2014; Niemela vd., 2011) Siber zorbalık yapan gençlerde ise kuralları çiğneme, saldırganlık gibi davranış problemlerine daha yatkın olduğu görülmüştür. (Aksaray, 2011; Nansel vd., 2001)

9.2.Fiziksel Etkileri

Ergenlerin devamlı alarm halinde olması kaygı düzeylerini olumsuz etkiler ve bu da uzun dönemde kronik strese neden olabilir. (Roland E., 2002). Kronik stres, bağışıklık sistemini zayıflatır ve fiziksel sağlık sorunlarının meydana gelmesine neden olabilir. (Dhabhar, 2014; Straub ve Cutolo, 2018). Zorbalığa maruz kalan ergenlerde en sık rastlanan somatik semptomlar, uyku bozuklukları, mide bulantısı, migren ve baş dönmesidir. Zorbalığı deneyimleyen mağdurların mağdur olmayanlara göre daha yüksek altını ıslatma, yorgunluk ve iştahsızlık riskiyle ilişkili olduğu bilinmektedir. (Herge vd., 2016; He vd., 2022) Bruksizm, zorbalığa maruz kalan çocuklar arasında daha yüksek sayıda gözükmektedir. (Soares vd., 2022)

İntihar olgusu, zorbalığa maruz kalan ergenlerde fazla rastlanmaktadır. (Kowalski ve Limber 2013) Ergenlik döneminde deneyimlenen zorbalık, kendine zarar verme veya intiharı düşünme açısından yüksek risk barındırmaktadır (Lereya vd., 2013; Fisher vd., 2012) 9-13 yaş arasındaki gençler arasında yapılan bir araştırmada zorbalığı deneyimleyenlerin yüksek düzeyde psikolojik problem yaşadıkları görülmüştür. Bu araştırmaya göre, her beş öğrenciden biri kasıtlı olarak kendilerine zarar vermeye teşebbüs etmiş ve her dokuz gençten biri kendi

hayatlarına son vermeye teşebbüs ettiğini bildirmiştir. (Coggan vd., 2003) Çocukluk ve ergenlik döneminde mağdur olan yetişkinlerin psikotik deneyimler sergileme, intihar düşünceleri ve intihar girişimleri riski daha yüksektir. (Takizawa, R., ve ark. 2014)

9.3.Öğrenim Başarısına Etkisi

Zorbalığın öğrenim başarısındaki etkileri incelendiğinde; mağdurun okul notlarında düşüş görüldüğü ve devamsızlık yaptığı gözlenmektedir. Mağdur öğrencilerin okula konsantre olamadıkları ve okula devam problemleri yaşadıkları görülmüştür. (Murillo ve Román, 2011; Strom vd., 2013; Farrington ve Baldry, 2010) Avustralya’da yaklaşık 1400 lise öğrencisini kapsayan bir araştırmaya göre zorbalığın ciddi şekilde zorbalığa uğrayan öğrencilerin üçte birinin, zorbalık ve bununla ilişkili korku nedeniyle sınıfta konsantre olma ve dikkatini vermede ciddi zorluklar yaşadığını bildirmektedir. (Jan ve Husain 2008)

Araştırmalar, zorbalığa uğramanın çocuğun okuldaki akademik başarısını olumsuz etkilediğini, mağdurun okul ödevlerine konsantre olmada zorluk yaşadığını ve stres altında iyi öğrenemediklerini bildirmektedir. Çalışmalar zorbalık mağduru olan öğrencilerin diğer çocuklara göre okula daha fazla devamsızlık yaptığını göstermektedir. (Murillo ve Román, 2011; Strom vd., 2013; Farrington ve Baldry, 2010) Okulda zorbalığa uzun süre maruz kalan çocukların okul ortamından hoşlanmadıkları ve okuldan kaçmaya çalıştıkları görülmektedir. Bunun nedeni zorbalığa maruz kalmamak için okuldan ve sosyal etkileşimden kaçınmalarıdır. Sınıfta konuşarak dikkatleri üzerine çekmekten korkarlar. Bazı çocuklar, zorbalığa uğrama korkusu nedeniyle okulu bırakma noktasına gelebilmektedir. Araştırmalar zorbalığın mağdurların büyük bir kısmının okuldan kaçınmasına yol açtığı konusunda benzer sonuçlara ulaşmaktadır. (Pillay, 2007; Glew vd., 2005)

10.Hukuksal Boyut

Zorbalık suçu kapsamında genellikle tek bir eylem değil, birden fazla ve her biri farklı farklı suç teşkil eden eylemi kapsayabilmektedir. Yaralama, hakaret suçlarında zincirleme olarak tehdit suçu da işlenebilir. Siber zorbalık kapsamında hakaret, tehdit, şantaj, kişilerin huzurunu bozma, cinsel taciz, özel hayatın gizliliğini ihlal, kişisel verilerin kaydedilmesi, verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme gibi suç tipleri dikkate alınmaktadır.

Tablo 2: Akran zorbalık eylemlerinin yapılması sonucunda ortaya çıkabilecek suçlar

Sözel zorbalık kapsamında	Tehdit suçu (TCK m.106)
	Hakaret suçu (TCK m.125)
	Kişilerin huzur ve sükununu bozma (TCK m.123)
Sosyal zorbalık kapsamında	Nefret ve ayrımcılık (TCK m.122)
	Özel hayatın gizliliğini ihlal (TCK m.134)
	Şantaj Suçu (TCK m.107/2)
	Haberleşmenin gizliliğini ihlal (TCK m.132)
	İntihara yönlendirmek (TCK m.84)
Fiziksel zorbalık kapsamında	Kasten Yaralama (TCK m.86)
	Taksirle Yaralama (TCK m.89)
	Eziyet suçu (TCK m.96)
	Çocukların Cinsel İstismarı (TCK m.103),
	Kasten adam öldürme (TCK m.81)
	Taksirle öldürmek (TCK m.85)
	Cebir (TCK m.108)
	Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma (TCK m.109)
Siber zorbalık kapsamında	Bilişim Sistemine Girme Suçu (TCK m.243)

Kaynak: Türk Ceza Kanunu. 2004.

11.Önlemler

Bugüne kadar yapılan çalışmalarda öğrencilerin maruz kalınan zorbalık türleri, nedenleri veya sorunu çözebilmek için yapılan müdahale yöntemleri konusunda yetişkinlerin (ebeveynler ve öğretmenler) dahil edildiği sınırlı çalışmalar bulunmaktadır. (Holt ve ark., 2008; Houndoumadi, 2001)

Dünya Sağlık Örgütü (2019) okullarda zorbalık eylemlerinin önlenmesine yönelik hazırlanan raporunda; önlemede çocukların yaşam becerilerini geliştirmek, onlara güvenli davranışları öğretmek, zorbalığa teşvik eden sosyal ve kültürel normları değiştirmek için mücadele ve eşit ilişkilere teşvik olmak üzere üç temel strateji benimsenmiştir. Bu çalışmalar zorba, mağdur, ebeveynler ve öğretmenler gibi çeşitli alanlarda temellendirilmektedir.

Burada dünyada yaygın olarak kullanılan 3 temel önleme programına yer verilerek önlemenin nasıl yapılması gerektiği tartışılacaktır.

11.1.Videolu Sınıf Tartışması

Packman ve ark. (2005), öğretmenlerin çoğunun zorbalığın farkında olmaması ve öğretmenin önerdiği çözümleri öğrencilerin uygulamaması nedeniyle, zorbalıkla mücadele çabalarının öğrencinin eğitimine odaklı olması gerektiğini iddia etmektedir. (Packman ve ark., 2005)

‘Videolu Sınıf Tartışması’ çalışması, tüm okul düzeyinde kullanılabilen ve hem öğrenciler hem de öğretmenleri kapsayan bir uygulamadır. Öğretmenlerin öğrencileriyle etkileşimini artırarak zorbalık hakkında bilgi alışverişinde bulunmalarına yardımcı olmak amacıyla sınıfta ortamında öğretmenler tarafında gerçekleştirilen bir uygulamadır. Uygulama kapsamında sırasıyla ön test, video gösterimi, sınıf tartışması ve son test bulunmaktadır. Anketleri uygulayan öğretmenler, öğrencilere kişisel olarak belirlenen bir sisteme göre kimlik numarası vermiştir. Bu yöntem, hem araştırmacıların bir öğrenciye ait ön test son testin karşılaştırmasını sağlar hem de mahremiyet ve anonimlik güvencesi sağlandığı için öğrencilerin kendilerini güvende hissetmeleri ve zorbalığın kendilerinden intikam alma korkusu olmadan dürüstçe rapor vermelerine olanak tanır. Ön testin tamamlanmasını ardından video gösterimi yapılmaktadır. Videolu Sınıf Tartışması çalışmasında kullanılan videoların içeriklerinde öğrencilere yönelik hazırlanan zorbalığa yönelik temel bilgiler ve ilişkilerini etkileyebilecek örnek davranış kalıplarına yer verilmiştir. Teorik bilgi ve örnek davranış kalıplarının gösterildiği videonun ardından sınıfta örnek davranış kalıplarının değerlendirilmesi yapılmaktadır. Öğrenciler videonun içeriği hakkında öğretmen tarafından yönetilen 30-40 dk. arasında süren bir sınıf tartışması gerçekleştirmektedir. (Migliaccio ve Raskauskas, 2013)

Tartışma, zorbalığa dair ortak bir tanımın kullanılması, çocukları zorbalık konusunda bilinçlendirilmesi ve tartışmaya olanak sağladığı için önemli bir adım olarak görülmektedir. Öğrencilerin zorbalığın tanımını ve biçimlerini tanımlayabilmeleri açısından sözlü değerlendirmelerin önemli olduğu, bu şekilde dolaylı zorbalıklarında farkedebilecekleri vurgulanmıştır. (Migliaccio ve Raskauskas, 2013; Bradshaw ve ark., 2007; Espelage ve Swearer, 2003; Horne ve ark., 2004)

Videonun eğiticiğini ve bilgi alışverişini kolaylaştırmak için öğretmenin kullanabileceği bir kılavuz mevcuttur. Kılavuz öğretmenlere öğrencilerle tartışmalara öncülük etmede yardımcı olmak, ortaya çıkabilecek soruları yanıtlamak için videoya eşlik etmektedir. Bu kılavuz, öğretmenin zorbalık hakkında farkındalığının artırılması ve sınıfta yürütülen tartışmada öğretmene strateji belirlemede yardımcı olmaktadır. Video gösterimi ve tartışmanın ardından son test uygulanmaktadır. İlk test ve son

test karşılaştırılarak uygulamanın etkisinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. (Migliaccio ve Raskauskas, 2013)

‘Videolu Sınıf Tartışması’ çalışması ile öğretmen ve öğrenci arasındaki iletişimin artırılmasıyla akran zorbalığına uğrayan mağdur öğrencilerin öğretmenlerinden yardım istemede çekingenlik yaşamalarını önlemek hedeflenmektedir. Uygulama bir ders süresini kapsamaktadır. Sınıf içerisinde öğrencilere izletilen videonun odak noktası, zorbalık hakkındaki farkındalıklarını artırmakla birlikte mağduriyete ve zorbalığa şahit olanlar için müdahale stratejilerini belirlemede öğrenci katılımını kolaylaştırmaktır. (Migliaccio ve Raskauskas, 2013)

Bu uygulamayla üç ana soruya cevap aranmaktadır (Migliaccio ve Raskauskas, 2013):

- Öğrenciler video ve sınıf tartışması yoluyla zorbalığın tanımı ve etkileri konusunda farkındalıklarını arttırdılar mı?
- Öğrenciler, görgü tanıklarının zorbalığı önlemedeki rolüne ilişkin farkındalığı arttırdı mı?
- Öğrenciler, zorbalıkla karşılaştıklarında kullanılacak stratejiler konusunda farkındalıklarını arttırdılar mı?

Çalışma sonucunda, öğrencilerin zorbalık kavramını tanımlama, zorbalığın etkileri ve zorbalığa maruz kaldıklarında ya da şahit olduklarında nasıl strateji izleyecekleri konusunda önemli ölçüde gelişme gösterdikleri saptanmıştır. (Migliaccio ve Raskauskas, 2013)

11.2.Olweus Zorbalığı Önleme Programı (OBPP)

1983 yılında, Norveç'te üç ergen erkek çocuğun akranları tarafından yapılan şiddetli zorbalığın sonucunda intihar etmesinin ardından Norveç Eğitim Bakanlığı'nın okullarda zorbalık karşıtı eğitim kampanyasının başlatmasıyla Olweus Zorbalığı Önleme Programı geliştirilmiştir. OBPP, zorbalığın çocuklar ve gençler için sıradan bir deneyim olmaması gerektiği inancı üzerine inşa edilmiş bir programdır ve tüm boyutlarıyla zorbalığın analiz edilerek önlenmesine yönelik aşamalara işaret etmektedir. (Olweus & Limber, 2010)

OBPP'nin temel hedefleri:

- Okulda öğrenciler arasında var olan zorbalık problemlerini azaltmak,
- Yeni zorbalık problemlerinin gelişmesini önlemek,
- Okulda daha iyi akran ilişkileri sağlamaktır. (Olweus, Limber, & Mihalic, 1999)

OBPP'de akran zorbalığına karşı müdahale stratejileri toplumsal, okul, sınıf ve bireysel boyutta geliştirilmiştir. Topluluk boyutundaki müdahalelerden beklenen okul kurallarının desteklenmesi, toplumun katılmasını ve iş birliğinin sağlanmasıdır. Okullardaki faaliyetler zorbalığa karşı okul kurallarının belirlenmesi, komite toplantılarının gerçekleştirilmesi, personel eğitimini gerektirmektedir. Sınıflarda gerçekleştirilen faaliyetlerde zorbalığa karşı okulun kurallarına uygulanmasına ve grup içi ilişkileri tartışmak için düzenli sınıf toplantıları bulunmaktadır. Bireysel müdahalede ise zorbalık meydana geldiğinde bireysel ve personel desteğin sağlanmasına yöneliktir. (Demir ve Küçük, 2020) Farklı boyutlardaki faaliyetlerin bütün halinde yürütülmesi ile okul ortamının yeniden yapılandırılması, öğrencilerin zorbalığa karışma düzeylerinin azalması ve okul ortamında öğrenciler ve yetişkinler arasında bir topluluk duygusunun oluşturulması amaçlanmaktadır. (Limber, 2011)

Olweus Zorbalığı Önleme Programı dört temel ilkeye dayanmaktadır. Okuldaki yetişkinler;

- Öğrencilerine sıcak yaklaşmalı ve ilgi göstermeli,
- Kabul edilemez davranışlara kesin sınırlar konulmalı,
- Kurallar ihlal edildiğinde tutarlı bir şekilde, fiziksel olmayan, düşmanca tutum sergilemeden yaptırımında bulunulmalı,
- Otorite ve olumlu rol modeller kullanılmalı. (Olweus ve Limber, 2010)

Olweus Zorbalığı Önleme Programı ile antisosyal davranışlara (vandalizm, hırsızlık ve okuldan kaçma) ilişkin öz bildirimlerde azalma, öğrencilerin okul yaşamı memnuniyetlerinde artış, düzen ve disiplinde iyileşme, daha olumlu sosyalleşme, akran ilişkilerinde ve okula karşı daha olumlu tutum olmak üzere okulun sosyal ikliminde iyileşmeler görülmüştür. OBPP'nin okul sosyal iklimine etkisi ile öğrencilerin akademik başarısının artması ilişkili görülmüştür. (Olweus ve Limber, 2010)

11.3.KiVa

Finlandiya’da okullarda geniş çapta uygulanabilecek zorbalıkla mücadele programına ihtiyaç duyulması sonucunda Finlandiya Eğitim ve Kültür Bakanlığınca desteklenen KiVa (Kiusaamista Vastaan) geliştirilmiştir. (Juvonen vd., 2003) Zorbalıkların önlenmesi ve zorbalık vakalarının etkili bir şekilde ele alınması için geliştirilen KiVa çeşitli yaş gruplarını hedeflemektedir. Öğrenci, öğretmen ve ebeveynleri kapsayan bir müdahale programıdır. Program zorbalığı ne saldırgan düzeyinde ne de mağdur düzeyinde yaşamayan ancak olaya tanık olmuş görgü tanıklarının zorbalığa tanık olduklarında neler yapması gerektiği ana fikrine dayanmaktadır. Burada olaya tanık olan bu kişilerin verdikleri tepkinin zorbalığın sürdürülmesi ya da buna son verilmesi açısından çok önemli olduğu temel fikrine dayanmaktadır. (Persson vd., 2018) Bu çalışmadan alınan önemli mesaj, mağduriyeti azaltmak için mağdurları bir şekilde “daha az savunmasız” hale getiren ‘tanıkların’ tutumlarının önemli olduğudur. (Juvonen vd., 2003)

KiVa, belirli bir süre devam eden ve sonra biten bir proje değildir. Zorbalık karşıtı çabaların eğitim-öğretimin devam ettiği tüm süre zarfında okulun bir parçası olması amaçlanmaktadır. KiVa’nın hedefleri, zorbalığı önlemek ve zorbalık vakalarıyla etkin bir şekilde mücadele etmektir. Temel amaçları şu şekildedir:

- Devam eden zorbalığa son vermek,
- Yeni zorba-mağdur ilişkilerinin ortaya çıkmasını önlemek,
- Mağduriyetin olumsuz sonuçlarını en aza indirmektir.

KiVa programındaki bir öğrenci, zorunlu eğitimi boyunca eğitimlere üç kez katılmaktadır. Önce okul kariyerinin başlangıcında, daha sonra 4. sınıfta ve son kez ortaokuldan hemen sonra 7. sınıfta geçişinde bu eğitimleri almaktadır. Sınıf öğretmeni tarafından yürütülen eğitimler tartışma, grup çalışması, zorbalık hakkında kısa filmler ve rol yapma alıştırmalarını içermektedir. Derslerin içeriği; duygular, ilişkilerde saygının önemi ve grup baskısı gibi daha genel konulardan zorbalığa, zorbalığın mekanizmalarına ve sonuçlarına kadar ilerlemektedir. Birkaç ders, grubun zorbalığı sürdürmedeki veya buna son vermedeki rolünün önemiyle ilgilidir. Grup egzersizlerinde, zorbalığa uğrayan kurbanları desteklemek ve onlara yardım etmek için beyin fırtınası yapmayı ve bu becerileri uygulamayı içermektedir. (Persson vd., 2018)

KiVa programını uygulayan okullardaki yıllık öğrenci anketlerinden elde edilen veriler zorbalık mağduriyetinin önemli ölçüde azaldığını ortaya koymuştur. Zorbalık ve mağduriyet üzerindeki olumlu etkilerinin yanı sıra KiVa'nın okul ilgisini arttırdığı görülmüştür. Ayrıca KiVa programının zorbalık ve mağduriyeti azalttığı, mağdur akranlara karşı empatiyi ve onları savunmak için öz yeterliliği arttırdığı bulunmuştur. (Salmivali vd., 2013)

Okul temelli yapılan önleme programları incelendiğinde uygulamaların mağdur ve zorba arasında sınırlı kalmadığı hem yetişkinlerin (öğretmen ve ebeveynler) hem de çocukların dahil edilmesiyle kapsamlı bir yaklaşım benimsenmiştir. Ayrıca bu önleme programlarında zorbalık meydana gelmeden (yani zorbalığın ortaya çıkmasını önlemeye yönelik) gerçekleştirilen uygulamalar ile zorbalığın gerçekleşmesiyle birlikte müdahale edilebilecek uygulamalar birlikte kullanılmaktadır. Bu durum zorbalıkla mücadelede çocukları şiddetten korumada bütüncül yaklaşımın etkili bir yöntem olarak ön plana çıkmaktadır.

12.Öneriler

Sonuç olarak akranlar arası şiddet olgularının çok daha yoğun çalışılması ve önlemler alınması gereken bir konu olarak dikkatimizi çekmektedir. Özellikle siber zorbalığın ortaya çıkmasından sonra çok yaygınlaşan zorbalığın bu yaygınlaşmasında anonim kalabilme yani saldırganın kim olduğunun saklayabilme özelliğiyle beraber olgu sayısının çok arttığı gözlenmektedir.

Akranlar arası şiddet olgularının artmasının sonrasında psikolojik sorunların artışı ve okullarda intihar sayılarının ciddi oranlarda artması bu konuda önlem alınması gerekliliğini ve bunun da hızlı bir şekilde yapılmasının önemli olduğunu göstermektedir.

Akranlar arası şiddetin çocukluk ve ergenlik döneminde yaşanıyor olması şiddetin öğrenilen bir davranış modeli olmasına ve problem çözüm yöntemi olarak kullanılmasına neden olmaktadır. Bunun en önemli yansıması da günümüzde erişkinlerde görülen bireysel şiddet olgularında çok büyük artışların ortaya çıkması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aile içi şiddet olgularının kadına ve çocuğa yönelik şiddet olgularının artışında saldırganın çocuk ve adolesan döneminde yaşadığı şiddetin ne düzeyde etkilemiş olduğunun mutlaka araştırılması gerekmektedir. Şiddet aileden öğrenilir. Şiddete maruz kalan kadınların yaklaşık üçtebirinden fazlasının çocuklarına şiddet gösterirken şiddete maruz kalan bu çocukların da

gelecekte şiddet gösterme eğilimine aday olduğu yaşanan olaylardan anlaşılmaktadır. Görüldüğü gibi şiddet şiddeti doğurmaktadır. (Gülay Ogelman, 2022; Ayan, 2010)

Günümüzde şiddetin en çok tartışılan olgulardan olmasının sebepleri içerisinde mutlaka akranlararası şiddetinde dahil edilmesi ve tüm boyutlarıyla irdelenmesi gerekmektedir. Özellikle mağdur, saldırgan ve izleyici olmak üzere tüm aktörleri, dinamiklerinin multidisipliner bir yaklaşımla çalışılması ve değerlendirilmesi akranlar arası şiddetin önlenmesi ve şiddetin azalmasında dikkat çekici rol oynayacağı düşüncesindeyiz.

Kaynakça

Açıkgöz T. (2017). Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ile Okula Karşı Tutum, Kartepe İlçesi Örneği. (Yüksel Lisans Tezi). <https://acikerisim.sakarya.edu.tr/handle/20.500.12619/74330>

Aksaray S. (2011) Siber Zorbalık. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 20, Sayı 2, 2011, Sayfa 405-432

American Psychology Association (APA), (2022). Bullying. Retrieved August, 17, 2022 from <https://www.apa.org/topics/bullying>

Arslan, S. Ö., & Savaşer, S. (2009). Okulda zorbalık. *Milli Eğitim Dergisi*, 39(184), 218-227.

Attar-Schwartz S, Khoury-Kassabri M. Indirect and verbal victimization by peers among at-risk youth in residential care. *Child Abuse Negl.* 2015; 42:84-98. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2014.12.007>

Ayan S. (2010) Aile ve şiddet, aile içinde çocuğa yönelik şiddet. Ütopya yayınları. 1. Baskı. Ankara. Ss.99

Ayas, T. & Pişkin, M. (2011). Lise Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Olaylarının Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve Okul Türü Bakımından İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 10 (2), 550-568. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8592/106821>

Başaran A. G, Polat H. H. (2017). Rize İli Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Prevalansı ve Etkileyen Etmenler. *Sağlık ve Toplum*, 27(2), 37- 47.

Bender, D., & Lösel, F. (2011). Bullying at school as a predictor of delinquency, violence and other anti-social behaviour in adulthood. *Criminal behaviour and mental health*, 21(2), 99-106.

Berger, K. S. (2007). Update on Bullying at School: Science Forgotten? *Developmental Review*, 27, 90-126. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2006.08.002>

Boel-Studt, S., & Renner, L. M. (2014). Child and family-level correlates of direct and indirect peer victimization among children ages 6-9. *Child abuse & neglect, 38*(6), 1051–1060. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.10.026>

Borgen, N. T., Olweus, D., Kirkeboen, L. J., Breivik, K., Solberg, M. E., Frones, I., Cross, D., & Raaum, O. (2021). The Potential of Anti-Bullying Efforts to Prevent Academic Failure and Youth Crime. A Case Using the Olweus Bullying Prevention Program (OBPP). *Prevention Science: Official Journal of the Society for Prevention Research, 22*(8), 1147–1158. <https://doi-org.lproxy.yeditepe.edu.tr/10.1007/s11121-021-01254-3>.

Bowes, L., Arseneault, L., Maughan, B., Taylor, A., Caspi, A., & Moffitt, T. E. (2009). School, neighborhood, and family factors are associated with children's bullying involvement: a nationally representative longitudinal study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 48*(5), 545–553. <https://doi.org/10.1097/CHI.0b013e31819cb017>

Bowser, J., Larson, J. D., Bellmore, A., Olson, C., & Resnik, F. (2018). Bullying Victimization Type and Feeling Unsafe in Middle School. *The Journal of school nursing : the official publication of the National Association of School Nurses, 34*(4), 256–262. <https://doi.org/10.1177/1059840518760983>

Calvete, E., Orue, I., Estévez, A., Villardón, L., & Padilla, P. (2010). Cyberbullying in adolescents: Modalities and aggressors' profile. *Computers in Human Behavior, 26*(5), 1128-1135.

Cao Q., Xu X., Xiang H., Yang Y., Peng P., Xu S. (2020) *Bullying victimization and suicidal ideation among Chinese left-behind children: Mediating effect of loneliness and moderating effect of gender. Children and Youth Services Review. Volume 111, 104848*

Chrysanthou, G. M., & Vasilakis, C. (2020). Protecting the mental health of future adults: Disentangling the determinants of adolescent bullying victimisation. *Social science & medicine (1982), 253, 112942. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2020.112942*

Coggan, C., Bennett, S., Hooper, R., & Dickinson, P. (2003). Association between bullying and mental health status in New Zealand adolescents. *International Journal of Mental Health Promotion*, 5(1), 16-22.

Copeland WE, Wolke D, Angold A, Costello EJ. (2013) Adult Psychiatric Outcomes of Bullying and Being Bullied by Peers in Childhood and Adolescence. *JAMA Psychiatry*. 70(4):419–426. doi:10.1001/jamapsychiatry.2013.504

Copeland, W. E., Wolke, D., Lereya, S. T., Shanahan, L., Worthman, C., & Costello, E. J. (2014). Childhood bullying involvement predicts low-grade systemic inflammation into adulthood. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(21), 7570-7575. <https://doi.org/10.1073/pnas.1323641111>

Craig WM, Pepler DJ. (2003) Identifying and targeting risk for involvement in bullying and victimization. *The Canadian Journal of Psychiatry*; 48:577– 82.

Currie, Candace, Roberts, Chris, Settertobulte, Wolfgang, Morgan, Antony, Smith, Rebecca. et al. (2004). Young people's health in context : Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study : international report from the 2001/2002 survey / edited by Candace Currie ... [et al.]. World Health Organization. Regional Office for Europe. Retrived Agust 18 2022 from <https://apps.who.int/iris/handle/10665/107560>

Currie, Candace, Zanotti, Cara, Morgan, Antony, Currie, Dorothy, de Looze, Margaretha. et al. (2012). Social determinants of health and well-being among young people: Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2009/2010 survey. World Health Organization. Regional Office for Europe. Retrived Agust 18 2022 <https://apps.who.int/iris/handle/10665/326406>

Çalık, T. , Özbay, Y. , Özer, A. , Kurt, T. & Kandemir, M. (2009). İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Zorbalık Statülerinin Okul İklimi, Prososyal Davranışlar, Temel İhtiyaçlar Ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre İncelenmesi . *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* , 60 (60), 555-576 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/kuey/issue/10337/126668>

Çayırdağ N., (2006). İlköğretim 7. Ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Okul Kültürünü Algılayışları ile Zorbalık Eğilimleri ve Zorbalıkla Baş etme Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi.

Çelenk, T. E. A., & Yıldızlar, O. (2019). Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve mağduriyetinin incelenmesi. *Sağlık ve Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(2), 24-31.

Dane, A. V., Marini, Z. A., Volk, A. A., & Vaillancourt, T. (2017). Physical and relational bullying and victimization: Differential relations with adolescent dating and sexual behavior. *Aggressive behavior*, 43(2), 111–122. <https://doi.org/10.1002/ab.21667>

Demir K. Ve Küçük S. (2020) Akran Zorbalığı Önleme ve Müdahale Programlarında Güncel Yaklaşımlar ve Hemşirelik Rollerinin Current Approaches and Nursing Roles in Peer Bullying Prevention and Intervention Programs. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*. 3(2), 87-102

Dhabhar, F.S.(2014) Effects of stress on immune function: the good, the bad, and the beautiful. *Immunol Res* 58, 193–210. <https://doi.org/10.1007/s12026-014-8517-0>

Ditch the Label Survey, (2021). Retrieved August, 18, 2022 from <https://www.ditchthelabel.org/research-papers/the-annual-bullying-survey-2020/>

Due, P., Krolner, R., Rasmussen, M., Andersen, A., Trab Damsgaard, M., Graham, H., & Holstein, B. E. (2011). Pathways and mechanisms in adolescence contribute to adult health inequalities. *Scandinavian Journal of Public Health*, 39(6_suppl), 62–78. <https://doi.org/10.1177/1403494810395989>

Erden, İ. O. (2017). Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Davranışlarına İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 4 (1), 1-26. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ojtac/issue/30133/284612>

Ergün, N. (2015). Erken Ergenlerde Okul, Aile ve Demografik Değişkenlere Göre Akran Zorbalığının İncelenmesi. <http://hdl.handle.net/11655/1749>

Esteban, A. N. P., Contreras, C. C. T., Rodríguez, S. P. O., Aldana, M. S. C., Bueno, L. M. D., & Silva, B. A. D. P. N. (2020). Bullying in adolescents: role, type of violence and determinants. *Acoso escolar en adolescentes: rol, tipo de violencia y determinantes. Revista da Escola de Enfermagem da U S P*, 54, e03625. <https://doi.org/10.1590/S1980-220X2019026003625>

Farrington D.P. (1993). Understanding and Preventing Bullying. *Crime and Justice*. Vol. 17 (1993), pp. 381-458. Published by: The University of Chicago Press. <https://www.jstor.org/stable/1147555>

Farrington, D. and Baldry, A. (2010). Individual risk factors for school bullying", *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, Vol. 2 No. 1, pp. 4-16. <https://doi.org/10.5042/jacpr.2010.0001>

Fisher HL, Moffitt TE, Houts RM, et al. Bullying victimisation and risk of self harm in early adolescence: longitudinal cohort study. *BMJ* 2012;344:e2683. <https://doi.org/10.1136/bmj.e2683>

Fitzpatrick, S., & Bussey, K. (2011). The development of the Social Bullying Involvement Scales. *Aggressive behavior*, 37(2), 177–192. <https://doi.org/10.1002/ab.20379>

Foshee, V. A., Reyes, H. L. M., Vivolo-Kantor, A. M., Basile, K. C., Chang, L. Y., Faris, R., & Ennett, S. T. (2014). Bullying as a longitudinal predictor of adolescent dating violence. *Journal of Adolescent Health*, 55(3), 439-444.

Glew, G. M., Fan, M. Y., Katon, W., & Rivara, F. P. (2008). Bullying and school safety. *The Journal of pediatrics*, 152(1), 123-128. doi: [10.1016/j.jpeds.2007.05.045](https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2007.05.045)

Gan, S. S., Zhong, C., Das, S., Gan, J. S., Willis, S., & Tully, E. (2014). The prevalence of bullying and cyberbullying in high school: a 2011 survey. *International journal of adolescent medicine and health*, 26(1), 27–31. <https://doi.org/10.1515/ijamh-2012-0106>

Gökkaya, F. & Tekinsav Sütçü, S. (2020). Akran Zorbalığının Ortaokul Öğrencileri Arasındaki Yaygınlığının İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35 (1) , 40-54.

Gülay Ogelman, Hülya (2022) Küçük Çocuklarda Saldırganlık ve Zorbalık. Nobel Yayınları. 1.Basım. Ankara ss.111

Güven, M. & Aslan, S. (2010). Ergenlerde Ayrışma Bireyleşme ile Okul Zorbalığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi1 . İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , 11 (3) , 125-142 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/inuefd/issue/8701/108653>

Gür, N., Eray, Ş., Makinecioğlu, I., Siğirli, D., & Vural, A. P. (2020). Akran zorbalığı ile aile duygu dışı vurumu ve psikopatoloji arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 21(1), 77-86.

Gruber, J. E., & Fineran, S. (2008). Comparing the impact of bullying and sexual harassment victimization on the mental and physical health of adolescents. *Sex Roles: A Journal of Research*, 59(1-2), 1–13. <https://doi.org/10.1007/s11199-008-9431-5>

He, Y., Chen, S.-S., Xie, G.-D., Chen, L.-R., Zhang, T.-T., Yuan, M.-Y., Li, Y.-H., Chang, J.-J., & Su, P.-Y. (2022). Bidirectional associations among school bullying, depressive symptoms and sleep problems in adolescents: A cross-lagged longitudinal approach. *Journal of Affective Disorders*, 298(Part A), 590–598. <https://doi-org.lproxy.yeditepe.edu.tr/10.1016/j.jad.2021.11.038>

Herge, W. M., La Greca, A. M., & Chan, S. F. (2016). Adolescent peer victimization and physical health problems. *Journal of Pediatric Psychology*, 41(1), 15–27.

Hong J.S., Espelage D.L. (2012) A review of research on bullying and peer victimization in school: An ecological system analysis. *Aggression and Violent Behavior*. 17 (2012) 311–322

Holt, M. K., Kaufman Kantor, G., & Finkelhor, D. (2008). Parent/child concordance about bullying involvement and family characteristics related to bullying and peer victimization. *Journal of school violence, 8*(1), 42-63.

Houndoumadi, A. and Pateraki, L. 2001. Bullying and bullies in Greek elementary schools: pupils' attitudes and teachers'/parents' awareness. *Educational Review, 53*: 19–26

Juvonen, J., Graham, S., & Schuster, M. A. (2003). Bullying among young adolescents: the strong, the weak, and the troubled. *Pediatrics, 112*(6 Pt 1), 1231–1237. <https://doi.org/10.1542/peds.112.6.1231>

Jan A. & Husain S. (2008). Bullying in Elementary Schools: Its Causes and Effects on Students. *Journal of Education and Practice. Vol.6, No.19.*

Kağan, M. & Ciminli, A. (2016). Ergenlerde Sanal Zorbalık Ve Mağduriyetin Empati İle İlişkinin İncelenmesi . *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , 18* (2) , 1135-1150 . DOI: 10.17556/jef.66842

Karataş, M. & Ünalmiş, A. (2019). İlköğretim 6,7 ve 8. Sınıf öğrencileri arasında yaşanan akran zorbalığının farklı değişkenler açısından incelenmesi, Tokat Örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi , 6* (3) , 381-396 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ascad/issue/44114/537075>

Karakuş Şahbaz Y. (2019), Ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı: Adana İli Yüreğir İlçesi pilot çalışma. (Yüksek Lisans Tezi). Çağ Üniversitesi.

Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2013). Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. *Journal of adolescent health, 53*(1), S13-S20.

Kılıç, N., (2017). Ortaokul 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması, Konya ili Cihanbeyli ilçesi örneği. *Journal of Educational Reflections, 1*(2), 37-58.

Lamb, J., Pepler, D. J., & Craig, W. (2009). Approach to bullying and victimization. *Canadian family physician Medecin de famille canadien, 55*(4), 356–360.

Lei Chai, Jia Xue, Ziqiang Han, Excessive weight and academic performance among Chinese children and adolescents: Assessing the mediating effects of bullying victimization and self-rated health and life satisfaction, *Children and Youth Services Review*, Volume 119, 2020, 105586, ISSN 0190-7409, <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2020.105586>.

Lereya ST, Winsper C, Heron J, et al. Being bullied during childhood and the prospective pathways to self-harm in late adolescence. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 2013; 52:608–18.e2. DOI: 10.1016/j.jaac.2013.03.012

Limber, S. P. (2011). Development, evaluation, and future directions of the Olweus Bullying Prevention Program. *Journal of school violence*, 10(1), 71-87.

Migliaccio T., and Raskauskas J., 2013. Small-Scale Bullying Prevention Discussion Video for Classrooms: A Preliminary Evaluation. *Children & Schools* 35(2):71-81.

Modecki, K. L., Minchin, J., Harbaugh, A. G., Guerra, N. G., & Runions, K. C. (2014). Bullying prevalence across contexts: a meta-analysis measuring cyber and traditional bullying. *The Journal of adolescent health : official publication of the Society for Adolescent Medicine*, 55(5), 602–611. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2014.06.007>

Monks, C. P., & Coyne, I. (Eds.). (2011). *Bullying in different contexts*. Cambridge University Press.

Murillo, J., & Román, M. (2011). Latin America: School bullying and academic achievement. *Cepal Review*.

Nadali S., M. Murad A. A. Sharef , N. M., Mustapha A. and Shojaee S. (2013) "A review of cyberbullying detection: An overview," *2013 13th International Conference on Intelligent Systems Design and Applications*, pp. 325-330, doi: 10.1109/ISDA.2013.6920758

Naidoo, S., Satorius, B. K., de Vries, H., & Taylor, M. (2016). Verbal Bullying Changes Among Students Following an Educational Intervention Using the Integrated Model for

Behavior Change. *The Journal of school health*, 86(11), 813–822.
<https://doi.org/10.1111/josh.12439>

Nansel TR et al. Relationships between bullying and violence among US youth. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 2003, 157(4):348–353.

Navarro, R., Larrañaga, E., Yubero, S. (2022) Bullying-victimization problems and aggressive tendencies in Spanish secondary school students: The role of gender stereotypical traits. *Social Psychology of Education*. 14(4):457-473

Niemelä, S., Brunstein-Klomek, A., Sillanmäki, L., Helenius, H., Piha, J., Kumpulainen, K., Moilanen, I., Tamminen, T., Almqvist, F., & Sourander, A. (2011). Childhood bullying behaviors at age eight and substance use at age 18 among males. A nationwide prospective study. *Addictive behaviors*, 36(3), 256–260. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2010.10.012>

Olweus D (2013) School bullying: Development and some important challenges. *Annual Review of Clinical Psychology* 9(1): 751–780.

Olweus, D., Limber, S., & Mihalic, S. F. (1999). Blueprints for violence prevention, book nine: Bullying prevention program. *Boulder, CO: Center for the Study and Prevention of Violence*, 12(6), 256-273.

Olweus, D. (2012). Cyberbullying: An overrated phenomenon?. *European journal of developmental psychology*, 9(5), 520-538.

Oberst, E. Wegmann, B. Stodt, M. Brand, A. Chamarro (2017) *Negative consequences from heavy social networking in adolescents: The mediating role of fear of missing out* *Journal of Adolescence*, 55, pp. 51-60

Olweus, D., & Limber, S. P. (2010). Bullying in school: evaluation and dissemination of the Olweus Bullying Prevention Program. *American journal of Orthopsychiatry*, 80(1), 124. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2010.01015.x>

Özdemir, M. & Akar, F. (2011). Lise Öğrencilerinin Siber-Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi . Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi , 4 (4) , 605-626 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuvey/issue/10326/126601>

Packman, J., Lepkowski, W., Overton, C.C., & Smaby, M.H. (2005). We're Not Gonna Take It: A Student Driven Anti-Bullying Approach. *Education 3-13*, 125, 546.

Patchin J. & Hinduja S., (2006). "Bullies move beyond the schoolyard; a preliminary look at cyberbullying." Youth violence and juvenile justice. 4:2. pp 148-169. DOI: [10.1177/1541204006286288](https://doi.org/10.1177/1541204006286288)

Peled, Y. (2019). Cyberbullying and its influence on academic, social, and emotional development of undergraduate students. *Heliyon*, 5(3), e01393. DOI: [10.1016/j.heliyon.2019.e01393](https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2019.e01393)

Persson, M., Wennberg, L., Beckman, L., Salmivalli, C., & Svensson, M. (2018). The cost-effectiveness of the Kiva Antibullying Program: results from a decision-analytic model. *Prevention science*, 19(6), 728-737.

Pillay S. (2007) The effect of bullying on the primary schoollearner. <http://hdl.handle.net/10530/107>

Polat, F. & Sohbet, R. (2020). Ortaöğretim Öğrencilerinde Akran Zorbalığı . Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi , 15 (2) , 41-51 . DOI: [10.17517/ksutfd.608921](https://doi.org/10.17517/ksutfd.608921)

Polat O., (2021). *Şiddet*. Seçkin Yayınları. Ankara.

Polat O. (2022a). *Kriminoloji ve Kriminalistik Üzerine Notlar*. Seçkin Yayınları. Ankara.

Polat O. (2022b). *Adli Psikolojiye Giriş*. Seçkin Yayınları. Ankara.

Qiu, H.L. (2021) Explore the Factors of School Bullying from the Ecosystem Theory. *Open Access Library Journal*, 8, 1-10. doi: [10.4236/oalib.1108165](https://doi.org/10.4236/oalib.1108165).

Radford, L., Corral, S., Bradley, C., Fisher, H., Bassett, C., Howat, N., & Collishaw, S. (2011). Child abuse and neglect in the UK today.

Reed K.P., Nugent W., Cooper R.L. (2015) Testing a path model of relationships between gender, age, and bullying victimization and violent behavior, substance abuse, depression, suicidal ideation, and suicide attempts in adolescents. *Children and Youth Services Review*. Volume 55, Pages 128-137

Remond JJ., Kern L., Romo L. (2015). A cyberbullying study: Analysis of cyberbullying, comorbidities and coping mechanisms. 41(4):287-94. doi: 10.1016/j.encep.2014.08.003

Rigby, K. (1999). What harm does bullying do. In Children and Crime: Victims and Offenders Conference convened by the Australian Institute of Criminology and held in Brisbane.

Rigby, K. (2002). *New perspectives on bullying*. Jessica Kingsley Publishers.

Roland E. (2002) Bullying, depressive symptoms and suicidal thoughts. *Educational Research*, 44 (1). pp. 55-67

Roland, E., & Munthe, E. (Eds.). (2017). *Bullying (1989): An international perspective*. Routledge.

Salmivalli, C., Poskiparta, E., Ahtola, A., & Haataja, A. (2013). The implementation and effectiveness of the KiVa antibullying program in Finland. *European Psychologist*, 18(2), 79. DOI: 10.1027/1016-9040/a000140

Sevinç, B. & Kayaoğlu, M. (2015). Okullarda Zorbalık ve Mağduriyet : Amerika Birleşik Devletleri Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , (32) , . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4774/65735>

Schreier, A., Wolke, D., Thomas, K., Horwood, J., Hollis, C., Gunnell, D., Lewis, G., Thompson, A., Zammit, S., Duffy, L., Salvi, G., & Harrison, G. (2009). Prospective study of peer victimization in childhood and psychotic symptoms in a nonclinical population at

age 12 years. *Archives of general psychiatry*, 66(5), 527–536.
<https://doi.org/10.1001/archgenpsychiatry.2009.23>

Sigurdson JF, Wallander J, Sund AM. (2014) Is involvement in school bullying associated with general health and psychosocial adjustment outcomes in adulthood? *Child Abuse & Neglect*. Volume 38, Issue 10, October 2014, Pages 1607-1617

Sipahi, E. (2019). Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık ve akran zorbalığı eğilimlerinin örgütsel yabancılaşma ve örgütsel güven algılarına etkilerinin incelenmesi, Ankara ili örneği.

Soares, M. E. C., Ramos-Jorge, M. L., Gonçalves, B. A., Rodrigues, C. de O., Rodrigues, M. A., Fonseca, P. G., Drumond, C. L., & Galo, R. (2022). Bullying victimization is associated with possible sleep bruxism in school children. *Journal of Affective Disorders Reports*, 7. <https://doi-org.lproxy.yeditepe.edu.tr/10.1016/j.jadr.2021.100297>

Sourander A, Brunstein Klomek A, Kumpulainen K, et al. (2011) Bullying at age eight and criminality in adulthood: findings from the Finnish Nationwide 1981 Birth Cohort Study. *Social Psychiatry Psychiatric Epidemiology*. 46:(12)1211–19.

Stapinski, L. A., Bowes, L., Wolke, D., Pearson, R. M., Mahedy, L., Button, K. S., Lewis, G., & Araya, R. (2014). Peer victimization during adolescence and risk for anxiety disorders in adulthood: a prospective cohort study. *Depression and anxiety*, 31(7), 574–582. <https://doi.org/10.1002/da.22270>

Straub, R. H., & Cutolo, M. (2018). Psychoneuroimmunology developments in stress research. *Wiener Medizinische Wochenschrift*, 168(3–4), 76–84. <https://doi.org/10.1007/s10354-017-0574-2>

Strom, I. F., Thoresen, S., Wentzel-Larsen, T., & Dyb, G. (2013). Violence, bullying and academic achievement: a study of 15-year-old adolescents and their school environment. *Child abuse & neglect*, 37(4), 243–251. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2012.10.010>

Sun, J., & Cao, L. (2021). Explaining Physical Bullying in Chinese Middle Schools. *Journal of School*. <https://doi-org.lproxy.yeditepe.edu.tr/10.1080/15388220.2021.1985324>

Sullivan, K. (2010). *The anti-bullying handbook*. Sage. pp: 10-14

Tanrikulu, İ. , Kandemir Özdiñç, N. & Besnili, Z. N. (2021). Okul Öncesi Dönemde Akran Zorbalığı ve Okul Yapısı ile İlgili Değişkenlerin İncelenmesi . *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 23 (3) , 857-873 . DOI: 10.17556/erziefd.875930

Takizawa, R., Maughan, B., & Arseneault, L. (2014). Adult health outcomes of childhood bullying victimization: evidence from a five-decade longitudinal British birth cohort. *The American journal of psychiatry*, 171(7), 777–784. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2014.13101401>

The Health Behaviors In School-age Children (HBSC), (2016). İnternational Report From The 2013/2014 Survey, Growing up unequal: gender and socioeconomic differences in young people’s health and well-being. *Health Policy For Children And Adolescent No. 7* . Retrived Agust 18 2022 from https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0003/303438/HSBC-No.7-Growing-up-unequal-Full-Report.pdf

The Health Behaviors In School-age Children (HBSC), (2019a). Spotlight on adolescent health and well-being. Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report. Volume 1. Key findings. Retrived Agust, 18, 2022 from <https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289055000>

The Health Behaviors In School-age Children (HBSC), (2019b). Health Behaviors In School-age Children (HBSC) 2005/2006 Survey, School Report. Retrived Agust, 18, 2022 from https://www.nichd.nih.gov/sites/default/files/publications/pubs/documents/HBSC-2005_2006-Final.pdf

The Health Behaviors In School-age Children (HBSC), (2020). Spotlight on adolescent health and well-being. Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report. Volume 2. Key data. Retrived August, 18, 2022 from <https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289055017>

Topçu A.E. & Dönmez A., (2015) Bir Grup Süreci Olarak Akran Zorbalığı: Katılımcı Rollerinin Cinsiyet ve Sosyal Statü Açısından İncelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 30 (75), ss: 1-13.

Underwood K. 2003. *Social Aggression Among Girls*. New York: The Guilford Press.

UNESCO (2019) *Behind the numbers: ending school violence and bullying*. UNESCO Publishing. France.

UNESCO Türkiye Miili Komisyonu (2020). UNESCO Genel Direktörü Sayın Audrey Azoulay'ın Okulda Şiddet, Zorbalık ve Siber Zorbalığa Karşı Uluslararası Güne İlişkin Mesajı. <https://www.unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/4593> Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2022.

UNESCO (2022). International day against violence and bullying at school including cyberbullying. <https://www.unesco.org/en/articles/international-day-against-violence-and-bullying-school-including-cyberbullying>

Vandebosch H. & Van Cleemput K. (2008). Defining cyberbullying: a qualitative research into the perceptions of youngsters. *Cyberpsychol Behav.* 11(4):499-503.

Vanderbilt, D., & Augustyn, M. (2010). The effects of bullying. *Paediatrics and child health*, 20(7), 315-320.

Van der Wal, M. F., de Wit, C. A., & Hirasing, R. A. (2003). Psychosocial health among young victims and offenders of direct and indirect bullying. *Pediatrics*, 111(6 Pt 1), 1312–1317. <https://doi.org/10.1542/peds.111.6.1312>

Yaman E., Erođlu Y. & Peker A (2011) *Başaçıkma Stratejileriyle Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık*. Kaknüs Yayınları. İstanbul

Yang B., Wang B., Sun N., Xu F., Wang L., Chen J., Yu S., Zhang Y., Zhu Y., Dai T., Zhang Q., Sun C. (2021) The consequences of cyberbullying and traditional bullying victimization among adolescents: Gender differences in psychological symptoms, self-harm and suicidality. *Psychiatry Research*. Volume 306, 114219

Yöndem Z.D. & Totan T., (2007). Ergenlerde Zorbalığın Anne Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi (8) 2: 53–68*.

Yu-Hsien Sung. (2018). Book Review of Cyber Bullying Approaches, Consequences and Interventions. *International Journal of Cyber Criminology*, 353–361. <https://doi-org.lproxy.yeditepe.edu.tr/10.5281/zenodo.1467944>

Zhang, A., Liu, C., Bornheimer, L. A., Solomon, P., Wang, K., & Morrow, S. (2019). The indirect effect of bullying on adolescent self-rated health through mental health: A gender specific pattern. *Children and Youth Services Review*, 104. <https://doi-org.lproxy.yeditepe.edu.tr/10.1016/j.chilyouth.2019.104385>

Wachs, S., Bilz, L., Fischer, S. M., Schubarth, W., & Wright, M. F. (2018). Students' Willingness to Intervene in Bullying: Direct and Indirect Associations with Classroom Cohesion and Self-Efficacy. *International journal of environmental research and public health*, 15(11), 2577. <https://doi.org/10.3390/ijerph15112577>

Ward NL, Linke LH. (2011) Commentary: understanding adolescent health-risk behaviors from a prevention science perspective. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law.*, 39(1):53–56.

Watts, L.K.; Wagner, J.; Velasquez, B.; Behrens, P.I. (2017) Cyberbullying in higher education: A literature review. *Comput. Human Behav.*, 69, 268–274.

Willard, N. (2007). Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats, and Distress.

Williams, M. L., & Pearson, O. (2016). Hate crime and bullying in the age of social media.

Wolke D, Lereya ST. (2015) *Arch Dis Child*, 100:879–885. doi:10.1136/archdischild-2014-306667.

World Health Organization. (2019). School-based violence prevention: a practical handbook. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/324930>

World Health Organization. Regional Office for Europe. (WHO) (2020). Spotlight on adolescent health and well-being. Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report. Volume 2. Key data.. World Health Organization. Regional Office for Europe. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/332104>. License: CC BY-NC-SA 3.0 IGO

İNSAN TİCARETİ SÜRECİ: TACİRLER VE YÖNTEMLERİ

Güngör ÇABUK¹

Öz:

İnsan ticareti, bireyin çıkar veya ticari amaçlı sömürülmesidir. İnsan tacirleri dezavantajlı konumdaki bireyleri sömürerek yüksek kazanç sağlamaktadırlar. Bu kazancı elde tutmak ve özgür kalarak daha çok sayıda bireyi sömürmek için toplumdaki en zayıf bireyleri tercih etmekte, bu kişilere şiddet uygulayarak denetimler altında bulundurmakta, böylece suçlu saklayarak mağdurların görünür olmasını engellemektedirler.

Bu çalışmada, insan tacirlerinin mağdurları ikna etmesinden başlayarak sömürü süreci dâhil, kullandıkları yöntemler, aralarındaki ilişkiler, aldıkları sorumluluklar ile genel özelliklerinin belirlenebilmesi amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden gömülü teorinin (Grounded Theory) “yapılandırmacı deseni” kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme tekniği ile veri toplamada döküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmada, Ukrayna ve Türkmenistan’dan Türkiye’ye getirilen altı kadının cinsel amaçlı sömürülmesi süreci insan tacirleri açısından incelenmiştir. İnsan ticaretinin unsurları dikkate alınarak ikna-seyahat-sömürü olmak üzere süreç üç aşamadan oluşturulmuştur. Mağdurların ikna edilmesinde kadın tacirlerin etkili olduğu, mağdurlara güvenli iş ortamı ve yüksek kazanç vaat ettikleri, seyahat gideri ve pasaport işlemlerine yardımcı oldukları, süreci hızlandırdıkları belirlenmiştir. Hedef ülkeye ulaştıktan sonra da zaman kaybetmeden mağdura şiddet uygulayarak direncini kırarak sömürmektedirler.

Anahtar sözcükler: İnsan ticareti, İnsan Taciri, Sömürü, Organize Suç, Mağdur

---

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Antalya Akev Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Programı, Antalya/Ankara, gungorcabuk@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8804-3766

Makale gönderim tarihi: 02.02.2023

Makale kabul tarihi: 10.02.2023

Künye Bilgisi: Çabuk, G. (2023), “İnsan Ticareti Süreci: Tacirler ve Yöntemleri”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 83-105.

The Process of Human Trading: Traders and Their Methods

Abstract

Human trafficking is the exploitation of an individual for profit or commercial purposes. Human traffickers gain high profits by exploiting disadvantaged individuals. In order to keep this gain and to exploit more individuals by remaining free, they prefer the weakest individuals in the society, keep these people under control by applying violence, so they prevent the victims from being visible by hiding the crime.

In this study, the "constructivist pattern" of the grounded theory, one of the qualitative research methods, was used in order to determine the methods used by traffickers, including the exploitation process, the relations between them, the responsibilities they took, and their general characteristics, starting from persuading the victims. The document review method was used in data collection with the purposeful sampling technique.

In the study, the sexual exploitation of six women brought to Turkey from Ukraine and Turkmenistan was examined in terms of human traffickers. Considering the elements of human trafficking, the process was composed of three stages: persuasion-travel-exploitation. It has been determined that female traffickers are effective in convincing the victims, they promise a safe work environment and high income to the victims, they help with travel expenses and passport transactions, and accelerate the process. After reaching the target country, they exploit the victim by breaking their resistance by applying violence without losing time.

Keywords: Human Trafficking, Human Trafficker, Exploitation, Organized Crime, Victim

1. GİRİŞ

İnsan ticareti, kazanç veya fayda elde etmek üzere insanın sömürülmesidir. Bireyin doğuştan sahip olduğu insanlık onurunun göz ardı edilerek, işkenceye varan düzeyde istismar edildiği, temel hak ve özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı önemli bir insan hakkı ihlalidir (Arslan 2006, Yenidünya 2007, Sayın 2018). İnsan ticaretindeki asıl amaç, bireylerin çaresizliğini fırsat bilerek, çıkar amaçlı kazanç sağlamak üzere sömürmektir. İnsan ticaretinin karşımıza çıkan en yaygın çeşidi cinsel istismar ve işgücü sömürsüdür (Kocasakal 2003).

Akademisyenler ve uluslararası kuruluşlar insan ticaretinin oluşum nedenlerini daha çok arz ve talep durumuna veya itici ve çekici faktörlere göre açıklamaktadırlar (Sayın 2018). Yaşanan çatışmalar, toplumsal ve ekonomik krizler insanların yaşam koşullarını zorlaştırmakta; dolayısıyla hayatta kalabilmek için iş bulabilmek üzere mevcut ortamlarından uzaklaşıp kendilerine çözümler aradıkları sırada insan ticaretinin mağduru olabilmektedirler (Sigmon 2008). İnsanların yaşadıkları sorunlar nedeniyle ortamdan uzaklaşmaları itici faktörler; sorunlarının çözümü için tacirlerin mağdurlara vaatler sunmaları da çekici faktörler olarak adlandırılmaktadır (Sayın 2018).

Roby (2005) insan ticaretinin gerçekleşmesinde ulusal ve uluslararası düzeyde yaşanan krizleri, giderek derinleşen yoksulluğu, gelir dağılımındaki adaletsizliği, kültürel özellikleri, etnik yapı vb. durumları *makro düzeyde sorunlar* olarak açıklamaktadır. Parçalanmış veya zayıflamış aile ilişkilerini, çocukların ihmal ve istismarını, sağlığa ve eğitime erişememeyi, ebeveynlerin madde kullanımını, çocukların evsiz kalmasını; böylece sokağın risklerine açık hale gelmelerini vb. *mikro düzeyde sorunlar* olarak bildirmektedir. Bu durumların insan ticareti mağduru olmayı kolaylaştırdığını da belirtmektedir.

Birleşmiş Milletlerin 2000 yılında İtalya'nın Palermo şehrinde düzenlemiş olduğu konferansta Palermo Protokolü metninde insan ticaretinin en çok kabul gören tanımı yapılmıştır. Aynı tanım 2006 yılında kabul edilen Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi'nde de bir değişiklik yapılmadan kullanılmıştır (IOM 2009). Türkiye'nin de taraf olduğu bu iki uluslararası sözleşmenin yanı sıra Türk Ceza Kanununun (TCK) 80. Maddesinde de bu tanım kullanılmıştır. Göç İdaresi Başkanlığı'nın, 2020 yılı İnsan Ticaretiyle Mücadele Raporu'nda yer alan bu tanım şöyledir (GİGM 2020);

“Kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma, kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınmasıdır.”

Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğüne göre, insan ticaretinin sömüren tarafında yer alan insan tacirinin tanımı ise şöyledir;

“istismar amacıyla kandırma, fiziksel veya psikolojik olarak zorlama suretiyle insanlardan ekonomik ya da başka bir kâr edinmek amacıyla onların hareketini sağlayan aracı kişi. Tacirin niyeti en baştan itibaren kişiyi sömürerek bundan kâr veya avantaj sağlamaktır”.

Aynı kaynakta insan ticareti mağduru *“İnsan ticareti suçuna maruz kalan her türlü gerçek kişi”* olarak tanımlanmıştır (IOM 2013).

İnsan ticaretinin türleri konusunda farklı gruplandırmalar yapılmıştır. ABD insan ticaretini zorla çalıştırma ve cinsel sömürü olmak üzere iki grupta toplamıştır (US Department of State 2022). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) insan ticaretini zorla çalıştırılma ve zorla evlendirilme olmak üzere iki grupta toplamıştır. En yaygın rastlanan cinsel sömürüyü de zorla çalıştırılma içerisinde yer vermiştir (ILO 2021). Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) tespit edilmiş olan insan ticareti mağdurlarını istismar edilme biçimine göre (1) cinsel sömürü, (2) zorla çalıştırma, (3) suçta kullanma, (4) dilendirilme, (5) zorla evlendirilme, (6) organların alınması, (7) çocuk satışı olmak üzere yedi grupta toplamıştır (UNODC 2020). Türkiye’de de tespit edilmiş olan mağdurlar istismar biçimine göre (1) cinsel sömürü, (2) işgücü sömürüsü, (3) zorla dilendirme, (4) zorla evlendirme, (5) çocuk satışı ve (6) organ-doku ticareti olmak üzere altı gruba ayrılmıştır (GİGM 2020).

İnsan tacirleri dezavantajlı durumdaki bireyleri sömürerek yüksek kazanç sağlamak ve elde tutabilmek için, çeşitli tedbirler almaktadırlar. Özgür kalarak çok sayıda bireyi sömürebilmek için, dezavantajlı konumdaki bireyleri tercih etmekte, bu kişilere şiddet uygulayarak denetimleri altında bulundurmakta, böylece suçu saklamakta ve mağdurların görünür olmasını engellemektedirler (Sever ve ark 2012, Çabuk ve Çavuşoğlu 2015). Bu nedenle insan ticareti mağdurlarının sayıları konusunda gerçek rakamları bilmek hiçbir zaman mümkün olamamaktadır. ILO, 2016 yılında insan ticareti mağdurlarının sayısını tahmini olarak 40.3 milyon olarak açıklamış; 2021 yılında ise bu sayının 50 milyona yükseldiğini belirtmiştir.

UNODC ise, 2016 yılında 142 ülkede resmi olarak tespit edilmiş mağdur sayısının 225 bin olduğunu açıklamıştır. Elde edilen bu iki bilgidен hareketle her 1680 mağdurdan sadece birine ulaşılabildiği, tacirlerin bu suçtu hangi boyutta gizleyebildiklerinin kanıtıdır.

Türkiye’de insan ticareti mağdurlarıyla ilgili idari işlemler ve hizmetler 2004-2013 yılları arasında Emniyet Genel Müdürlüğü, Yabancılar Daire Başkanlığı (EGMYDB) tarafından yürütülmüştür. Bu hizmetler 2014 yılından itibaren de Göç İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. 2004-2013 yılları arasında tespit edilen insan ticareti mağduru sayı 1327; 2014-2022 yılları arasında ise bu sayı 2017’ye çıkmıştır (Çavuşoğlu 2014, GİGM 2023).

İnsan tacirlerinin kazanç miktarı konusunda, Hodge (2014) bir çalışmasında yıllık küresel kazancın yaklaşık 44.3 MİLYAR \$ olduğunu; ILO, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Walk Free işbirliğinde hazırlanan 2021 Yılı Tahmini Raporu’na göre; bu kazancın yıllık 150 MİLYAR \$ olduğu ve her geçen gün tacirlerin kazançlarının arttığı belirtilmiştir (ILO 2021).

İnsan ticaretinde, suçun failleri olan ve çıkar sağlayan, sürecin arz tarafında bulunan tacirler insan ticareti sorununun önemli aktörlerindedir. İnsan tacirlerinin yaygın ağları ve ileri seviyede örgütlenen suç grupları bulunmakta; üyeleri çeşitli ülkelerden ve etnik gruplardan oluşmakta; daha çok sınır ötesi faaliyetlerde bulunmaktadır (Shelley 2010). Bu güne kadar yapılmış olan çalışmalar tacirlerin daha çok cinsel sömürü biçimiyle ilgilendikleri, farklı cinsiyette ve farklı kademelerde yer aldıkları anlaşılmıştır. Surtees (2008) bir çalışmasında, insan ticareti sürecinde kadın tacirlerin, daha çok sömürülecek kadınların belirlenmesinde ve onlara ulaşarak ikna edilmesinde; erkeklerin ise çoğunlukla sömürü aşamasında yer aldıklarını belirtmiştir. Bazı kadınların aynı zamanda seks işçisi olduğunu veya daha önce insan ticareti suçunun mağduru olduklarını bildirmiştir. IOM (2004) tarafından yapılmış bir çalışmaya göre, tacirlerin kullandıkları yöntem, mağdurları sınırlardan geçirirken kullandıkları yöntem, suç alanlarının büyüklüğü ve kendi aralarındaki ilişki biçimlerine göre üst, orta ve alt düzey olarak gruplandırılmıştır (IOM 2004’den akt. Erdal 2008).

İnsan ticaretinin hukuksal tanımı dikkate alınarak bir kişinin insan ticareti mağduru olarak değerlendirilebilmesi için üç temel unsur belirlenmiştir. Mağdurların bu üç temel unsorda belirtilen göstergelerin her birinden en az bir tanesine maruz kalmış olması gerekmektedir. Bu unsurlar;

(1) Suç eylemi (Asıl fiiller) insan ticaretinin gerçekleşebilmesi için hangi fiillerin gerçekleştirildiği, diğer bir ifadeyle neler yapıldığı ile ilgilidir. Bunlar; bireyi ülkeye sokmak, ülke dışına çıkarmak, tehdit etmek, kaçırmak, bir yerden başka bir yere götürmek, sevk etmek ve barındırmaktır.

(2) Kullanılan yöntem (araç fiiller) insan ticaretinin yapılma yöntemleriyle ilgilidir. Bunlar; bireyi aldatmak, hile, tehdit baskı, cebir, şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kişiler üzerinde denetim olanaklarını kullanmak veya çaresizliğinden yararlanmaktır.

(3) Sömürü amacı (amaç fiiller) ise, kişilerin hangi amaç için sömürüldükleridir. Bunlar; zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, köle ve benzeri uygulamalara maruz bırakmak, fuhuş yaptırmak, vücut organlarını almak ve diğer istismar biçimleri için sömürmektir (Sagut, 2020 ve Çabuk, 2021).

Türk Ceza Kanununun (TCK) 80. Maddesinde, insan ticareti suçunun yaptırımı "sekiz yıldan on iki yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezasıdır". İnsan ticareti suçunda hapis cezasının üst sınırının on yıldan fazla olması nedeniyle ağır ceza mahkemeleri görevlidir. Ayrıca insan ticareti suçu resen kovuşturulan bir suç türü olduğu için suçtan zarar gören kişinin şikâyeti aranmaz (Sagut, 2020).

Emniyet Genel Müdürlüğü, Yabancılar Daire Başkanlığı döneminde, Türkiye sınırları içerisinde belirlenen insan tacirlerinin istatistikleri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Türkiye'de 2004-2013 Yılları Arasında Belirlenen İnsan Tacirlerinin Uyruklarına Göre Dağılımı

Uyruklar	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Toplam
Türkiye	184	333	375	264	212	257	73	90	70	57	1915
Özbekistan	-	4	5	4	12	8	16	8	3	-	60
Azerbaycan	13	6	7	7	3	4	2	1	2	1	46
Rusya	14	2	10	10	1	5	1	2	1	-	46
Moldova	4	10	12	10	4	1	2	-	1	-	44
Kırgızistan	2	5	5	4	4	5	8	3	2	-	38
Türkmenistan	1	-	1	1	4	5	4	2	4	1	23
Gürcistan	2	3	3	2	5	6	1	-	-	-	22

Romanya	1	1	-	3	1	2	-	-	-	1	9
Belarus	1	2	-	-	-	-	1	-	-	-	4
Ermenistan	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Diğer ülkeler	5	2	-	2	1	2	-	1	1	-	14
Toplam	230	368	418	307	247	295	108	107	84	60	2224

Tablo 1, Çavuşoğlu (2014) verileri kullanılarak araştırmacı tarafından düzenlenmiştir. Ayrıca doküman incelemesi sırasında, EGMYDB’ne ait verilere Derneğin arşivinde de rastlanmıştır.

Ülkemizde insan tacirleriyle ilgili diğer bir veri ise, Sagut’un (2020) Yargıtay Dairelerindeki dosya sayılarıyla ilgili çalışması olup; Tablo 2’de 2011-2018 yılları arasında insan ticareti dava dosyası sayıları bulunmaktadır.

Tablo 2. Yargıtay Dairelerinde 2011-2018 Yılları Arasında Görülen Dava Sayısı

Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Dava sayıları	82	132	113	74	41	27	57	26

Her iki tabloda da (Tablo1-2) insan taciri sayılarında yıllar içerisinde dalgalanmalar olduğu; ancak çoğunlukla sayılarının giderek azaldığı görülmektedir.

Tüm bu literatür ışığında bu çalışma; başka ülkelere Türkiye’ye getirilerek insan ticaretine maruz bırakılan insan ticareti mağdurlarının, ikna edilme sürecinden başlanarak, taşınma ve sömürülme aşamalarda, insan tacirlerinin kullandıkları yöntemler, aldıkları sorumluluklar ve üstlendikleri roller ile tacirlerin özelliklerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada, insan tacirlerinin insanları sömürmek üzere kullandıkları yöntemler, aralarındaki ilişkiler, aldıkları sorumluluklar ile genel özelliklerinin belirlenebilmesi amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden gömülü teorisinin (Grounded Theory) “yapılandırmacı deseni” kullanılmıştır.

Daha çok sosyal bilimler alanında kullanılan gömülü teori, işlenmemiş verilerde “gömülü” halde bulunan kategorileri bulup ortaya çıkarmak, davranışların nedenlerini belirlemek, dolayısıyla verilerden hareket edip teori üretmek gibi özellikleri bulunan nitel araştırma

desenidir (Creswell, 2013). Yapılandırmacı / İnşacı yaklaşım Gömülü teorinin üç farklı alt deseninden biri (Bryant ve Charmaz 2007'den akt. Çelik ve Ekşi 2015) olup, Charmaz'a (2006) göre bu desen, yüzeyde görülen sebeplerle değil, verilerin içerisindeki açık ya da örtük konumda bulunan, inançlar ve değerleri anlamaya çalışmaktadır. Bu desenin odağında, araştırmacı ve katılımcının beraberce yol alması; araştırmacının **girişimci** rolü üstlenmesi vardır. Bu desenin seçimindeki asıl neden, araştırmacının önceden insan ticaretiyle ilgili çalışmanın içerisinde yer almış olmasıdır. Bu durum tacirlerin anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.

2.1. Araştırmanın evren ve örnekleme:

Bu çalışmada “amaçlı örnekleme” tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, zengin verileri olduğu öngörülen olgu ve olayların ayrıntılı olarak incelenmesiyle, bilgiye dayalı veri setinin oluşturulmasına olanak sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2018).

Araştırmanın evrenini, Aile Danışmanları Derneği'nin, Kasım 2009- Haziran 2016 tarihleri arasında hizmet verdiği, başka ülkelerden Antalya'ya getirilerek sömürülen, insan ticareti mağdurlarının bilgileri oluşturmaktadır. Dernekte, her mağdurun tüm bilgilerini içeren bir dosyası bulunmaktadır. Bu kayıtlar içerisinde insan tacirlerinin eksiksiz olarak bilgileri bulunan, ikisi Ukrayna dördü Türkmenistan uyruklu altı insan ticareti mağduruna ait dosya bu araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

2.2. Verilerin Toplanması

Nitel çalışmada en çok kullanılan üç çeşit veri toplama aracı bulunmaktadır. Bunlar görüşme, gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesidir. Yıldırım ve Şimşek (2018) çalışmada hedeflenen olgularla ilgili bilgileri içeren yazılı kayıtların analiz edilmesi olduğunu, incelenecek dokümanların ise araştırmanın sorusuna göre belirlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Akturan (2008), araştırma sorusuna göre yazılı ve görsel belgelerin incelenmesi, zengin ve kapsamlı bir çıkarımda bulunulabilmek için oldukça önemli olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada veri toplama aracı olarak, Aile Danışmanları Derneği'nin hizmet verdiği altı insan ticareti mağduruna ait arşiv kayıtları incelenmiştir. Bu dokümanların içerisinde (1) mağdurların kendilerini ifade ettikleri mülakat raporları, (3) kolluk birimlerinin kayıtları ve (3) meslek elemanlarının raporları kullanılmıştır.

2.3. Araştırmanın Etik Boyutu

Araştırma öncesi Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Komitesi'nden (28.04.2022 tarih ve EKK21-22/14/002) Etik Kurul Onayı alınmıştır. Ayrıca Aile Danışmanları Derneği Yönetim Kurulundan arşiv incelemesine ilişkin izin alınmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Gömülü teoriyi oluşturanlar, verilerin analizi ile ilgili olarak, sürece toplanan ilk verinin analiziyle başlanıp, verilerin eş zamanlı olarak toplanması; yani bir yandan araştırmanın verilerini toplarken aynı zamanda verilerin analiz edilmesiyle ilerleme sağlanması olup bu sürecin araştırma tamamlanmaya kadar devam etmesidir (Corbin ve Strauss 1990, Glaser 1992, Charmaz 2006). Akturan ve Hatemoğlu (2008), gömülü teorideki veri analizini, gerçek veriler, notlar ve teoriler arasındaki sürekli etkileşimi içeren bir münazara olarak değerlendirmektedir. İnsan ticareti mağdurlarına ait tüm belgeler önce araştırmacı tarafından okunmuş, ilk aşamada içerisinde insan tacirlerine ilişkin veri bulunmayan 38 dosya elenmiş, ardından ikna-seyahat-sömürü aşamalarında insan tacirlerine ilişkin bilgiler bulunan 14 dosya değerlendirilmeye alınmıştır. Akturan ve Hatemoğlu'nun (2008) belirttiği gibi, detaylı çıkarımda bulunabilmek ve veri çeşitliliği sağlamak üzere tacirlerin ilişkileri ve ülke durumları da dikkate alınarak toplam 66 dosyadan altı mağdur dosyası belirlenmiştir.

Bu çalışmada insan ticareti mağdurlarının kaynak ülkelerinden başlayarak, Türkiye'ye getirilmeleri, sömürülmeleri ve kurtarıldıktan sonra ülkelerine dönünceye kadar iletişim içerisinde oldukları tüm tacirlerin bilgileri incelenmiştir. Dolayısıyla tacirlerin Türkiye'deki ve başka ülkelerdeki durumuna yer verilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırmanın bulguları insan ticareti mağdurlarına ait dokümanlar içerisinde, insan ticaretinin üç temel unsuru dikkate alınarak, her bir unsur için tacire ait bilgileri içeren altı mağdur dosyası kullanılmıştır. Tacirlerin ilişki ağı dikkate alınarak iki ülke belirlenmiştir. Buna göre elde edilen veriler, araştırmanın amacına uygun olarak iki ana tema ve üç alt tema altında toplanmıştır. Ortaya çıkarılan temalar: **Tema 1:** İnsan ticaretinin aşamaları ve tacirlerin kullandıkları yöntemler, Alt temaları: (1) İkna

aşaması, (2) Seyahat aşaması, (3) Sömürü aşaması; **Tema 2:** Tacirlerin sayıları, cinsiyetleri ve ilişki ağlarıdır.

3.1 İnsan Ticaretinin Aşamaları ve Tacirlerin Kullandıkları Yöntemler

İkisi Ukrayna, dördü Türkmenistan uyruklu olmak üzere altı insan ticareti mağdurunu sömüren insan tacirlerine ilişkin bilgiler, her bir mağdurun yaşam deneyimi üzerinden üç aşamada (ikna-seyahat-sömürü) belirtilmiştir. Mağdurlar K harfiyle, tacirler ise isimlerinin baş harfiyle kodlanmıştır.

3.1.1. K1'in ikna, seyahat ve istismar aşamaları

(1) İkna aşaması: K1 ülkesinde dans ederek gelir elde etmektedir. K1 kendi ülkesindeyken Z isminde bir kadın arkadaşının aracılığıyla Türkiye'de yaşayan Belarus'lu V adındaki bir kadınla telefonla konuşmuş, sonrasında internetten yazışmışlar. Z ve V Türkiye'de aynı gazinoda çalışmaktadırlar. V K1'e Türkiye'de kendisinin de çalıştığı gazinoda dans ederek çok yüksek gelir elde edebileceğini söylemiş ve bu gazinonun adını mesaj olarak göndermiştir. K1 internetten gazinonun özelliklerini öğrenmiş ve web sayfasındaki iş kontratını doldurmuş, imzalamış, arkadaşı Z'ye gazinoya götürmesi için teslim etmiştir. Arkadaşı Z yaklaşık bir ay sonra K1'in iş kontratını ilgili gazinonun işveren temsilcisi olan M'ye (erkek) teslim etmiştir. M ve V K1'in resmi işlemlerini yaklaşık üç ayın sonunda tamamlamışlar ve K1'in uçak biletini alarak K1'e göndermişlerdir.

(2) Seyahat aşaması: K1 Türkiye'ye gelmek üzere havaalanına gittiğinde kendisi gibi dans eden üç kız arkadaşıyla karşılaşmış, sohbet ettiklerinde aynı gazinoda çalışacaklarını öğrenmiştir. Uçakla hep beraber Türkiye'ye gelmişler. Onları V ve M karşılamış, bir minibüsle hep beraber çalışacakları gazinonun alt katında bulunan dans eden kadınların kaldığı misafirhaneye yerleştirmişler.

(3) Sömürü aşaması: K1, ilk bir hafta dans ederek çalışmış, haftalık 420TL ücret almıştır. K1 çalıştığı gazinodaki tüm kadınların dansçı olarak çalışma izinlerinin bulunduğunu, sayılarının yaklaşık 40 olduğunu, birçok kadının aynı zamanda erkeklerle birlikte olarak para kazandıklarını öğrenmiştir. İlerleyen günlerde V K1'e konsomatris olarak (müşterilerin masasına oturması, onların dokunmasına izin vermesi, cinsel ilişkiye girmesi) çalışmasını

söylemiş, ancak K1 asla kabul etmediğini belirtmiştir. Ay sonuna doğru V ve M, K1'le yeniden konuşarak erkeklerin özellikle kendisini beğendiğini ve istediğini, bu nedenle hem dansçı hem de konsomatris olarak çalışması gerektiğini belirtmişler ve K1 karşı çıkınca elindeki telefonunu ve pasaportunu almışlar, dans ettiği zamanın dışında misafirhaneden çıkmasına izin vermemişlerdir. K1 üç gün bu şekilde çalıştıktan sonra oda arkadaşının telefonunu kullanarak gizlice 157 acil yardım hattını arayarak yardım istemiş. Polislerin gelmesiyle kurtarılmıştır.

3.1.2. K2'in ikna, seyahat ve istismar süreci

(1) İkna aşaması: K2 üniversitenin aşçılık bölümünden mezundur ve iş buldukça aşçı olarak çalışmaktadır. K2 ülkesindeyken dört yıl önce tanışıp arkadaş olduğu S isimli kadınla ara sıra görüşüyorlarmış, ancak samimi değillermiş. S sıklıkla başka ülkelere giderek çalışmaktadır. S K2'ye "...hep çalışıyorsun ancak gelirin çok az, ben Türkiye'de kuyumcуда çalışıyorum, tercümanlık yapıyorum, sen de gel kuyumcуда aşçı olarak çalışırsın, kuyumcуда çalışan sayısı 20 kişi. Hem yorulmazsın da" demiştir. K2 bu teklife olumlu bakmış, ne kadar kazanacağını, nerede kalacağını sormuştur. S telefon edip Türkiye'deki işverene soracağını söylemiştir. Birkaç saat sonra patronuyla görüştüğünü söyleyerek "aşçılık işiyle beraber işyerinin temizliğini de yapman gerekecek ve aylık 2000 Dolar kazanacaksın, benimle aynı evde kalacaksın ve kira ödemeyeceksin" demiştir. K2, S'ye teklifi kabul ettiğini söylemiş, beş gün içerisinde pasaportunu hazırlamışlar, S'nin işvereni her ikisinin de uçak biletini almıştır.

(2) Seyahat aşaması: K2 ve S birlikte havaalanına gelmişlerdir. S, uçakta oturma yerlerinin ayrı olmasını istemiş, K2 durumu yadırgamış ancak irdelememiş. Aynı uçakta yolculuk yaparak Türkiye'ye gelmişler. K2 ve S bir taksiye binerek bir gecekondu mahallesinde bahçe içerisinde yüksek girişi olan tek katlı bir eve gitmişler.

(3) Sömürü aşaması: Evde S'nin işvereni/patronu gerçek adı N olan ve takma adı C olan erkek NC, NC ile beraber çalışan başka bir erkek D, Ukraynalı Y isminde bir kadın ve Gürcistanlı P isminde başka bir kadın varmış. S, K2'yi evdekilerle tanıştırmış ve birlikte S'nin odasına geçmişler. S, K2'ye "...gördüğün ve anladığın gibi bu evdeki kadınlar, ben de dâhil olmak üzere erkeklerle cinsel ilişkiye girerek kazanç sağlıyoruz. Burada hiç kimse aşçılık ve temizlik yaparak 2000 Dolar kazanamaz. Ancak bu yolla bu kadar para kazanılır. Bu akşam misafirsin yarın çalışmaya başlarsın" demiştir. K2 bunu kabul etmeyeceğini söyleyerek

arkadaşına saldırmıştır, S bağıırıp yardım istemiş ve NC elinde sopayla içeriye girerek doğrudan K2'yi dövmeğe başlamıştır. Kısa sürede K2'in kafası kanamaya başlamış, kolu/sırtı, bacağı sopanın şiddetiyle patlamış ve kanamıştır. K2 neye uğradığını şaşırır ve korkudan sessizce ağlamıştır. Aynı gece NC, K2'ye tecavüz etmiştir. K2 sonraki üç gün eve gelen müşterilerle cinsel ilişkiye girmek zorunda kalmıştır. Dördüncü gün D, P ile beraber K2'yi de alarak evlerine yakın bir otele müşteriye götürmüşler (K2 eve yakın bir yerde postane olduğunu fark etmiş), D otele geldiklerinde K2'yi P'ye teslim etmiş ve kendisi dışarda beklemiştir. P, K2'yi bir odaya götürmüş, müşteriye teslim etmiştir. K2 müşterinin İngilizce bildiğini öğrenince telefonundan ailesini aramak istediğini söyleyerek yardım istemiş, müşteri yardımcı olmak istememiştir. İşleri bitip eve döndüklerinde, D K2'nin müşteriden telefon istediğini öğrendiğini ve asla müşterilerden böyle istekleri olmaması gerektiğini belirterek yine aynı sopayla dövmeğe başlamıştır. K2 dayak sonrası bayılmış, birkaç saat sonra kendisine gelebilmiştir. Dayaktan sonra K2 üç gün hasta yatmış, bu süre içerisinde ceza olsun diye evin bodrumuna bırakılmış, her gün sadece yarım ekmek verilmiştir. Üçüncü günün sonunda NC borçlarının biriktiğini ve daha fazla çalışması gerektiğini söyleyerek odasına geçmesine izin vermiştir. K2 itiraz etmeden çalışacağını söyleyerek kaçabileceğini düşünmüş; D'ye ve NC'ye diğer kızlar gibi gönüllü çalışacağını söylemiş ve öyle davranmaya başlamıştır. Bir hafta kadar sonra P ile beraber markete gitmişler, eve döndüklerinde izin verirlerse marketten çikolata almak üzere tekrar gitmek istediğini söylemiş, S ile birlikte gitmesine izin vermişlerdir. Markete kadar beraber gidip S markette diğer ürünlere bakarken K2 koşarak postaneye gitmiş ve polise telefon ederek yardım istemiş, güvenlik görevlisine de kendisini saklamasını söylemiş, görevli K2'yi müdürün odasına götürmüş, kısa sürede polis gelmiş ve K2 kurtarılmıştır.

3.1.3. K3 ve K4'ün ikna, seyahat ve istismar süreci (K3 ve K4 iki kız kardeşir)

(1) İkna aşaması: K3 ve K4 iki kız kardeş olup, K3 ülkesindeyken ailesinin bulunduğu köyden ayrılıp şehir merkezinde çalışmaya başlamıştır. Bir süre sonra bulunduğu şehirde O isminde bir Türk vatandaşı erkekle tanışmış, birlikte yaşamaya başlamışlar; O, vize süresi dolunca Türkiye'ye dönmüş, bu arada K3 hamile kalmış, ailesi bu durumu onaylamadığı için bağları kopmuştur. K3 O'yu telefonla arayarak 6 aylık hamile olduğunu ve Türkiye'ye gidip kendisiyle evlenmek istediğini söylemiştir. O kabul etmiş ve L isimli bir Türk kadın arkadaşını K3'ü Türkiye'ye getirmesi için K3'ün ülkesine göndermiştir. Bu sırada K3 ablası K4'e

gelişmeleri anlatmıştır. K4 ise kız kardeşinin önceki anlatımlarından yola çıkarak yaşananların normal olmadığını düşünerek, kendisi de K3'e eşlik etmek istediğini, aynı zamanda Türkiye'de çalışmak istediğini söyleyerek seyahat sürecine katılmak istemiştir. L K4'e evde yaşlı bakıcılığı işi yaparak 1500 Dolar aylık kazancı olan iş ayarladıklarını belirtmiştir. Böylece ikna edilme süreci K3 için evlenme, K4 için yaşlıya bakmak olarak başlamıştır.

(2) Seyahat aşaması: K3 ve K4'ün pasaport ve uçak biletleri S tarafından karşılanmış, hazırlıklar bir hafta içerisinde tamamlanmış, seyahat sırasında yanlarında bulundurmaları gereken 500 Dolar L tarafından her ikisine de verilmiştir. K3, K4 ve L beraber havaalanına gitmişler. L havaalanındayken kendi uçak biletinde bir sorun çıktığını, bir sonraki gün geleceğini belirterek onları havaalanında karşılayacak kişinin adının A olduğunu söyleyerek fotoğrafını göstermiş *"bu kişi sizi alacak; O'ya götürecektir"* demiştir. K4 bu durumdan rahatsız olarak O ile telefonla konuşmak istediğini söylemiş ve aramıştır. O *"sizi arkadaşım A havaalanından alıp bana getirecek, merak edecek bir şey yok"* demiştir. İki kardeş uçakla Türkiye'ye gelmişlerdir. A iki kız kardeşi havaalanından alarak özel arabasıyla bir otele götürmüş, yolda O'nun kendilerine sürpriz hazırladığını ve bir sonraki sabah otele geleceğini belirtmiştir. K3 hamile olduğu için A dinlenmesi gerektiğini bahane ederek otel kaydı için pasaportlarını istemiş ve onları odaya göndermiş, birkaç saat sonra da odaya yemek getirmiştir.

(3) Sömürü aşaması: Ertesi sabah A, kız kardeşlerin odasına gelerek *"ben sizi 1700 Dolara satın aldım. Bundan sonra benim için çalışarak borcunuzu ödeyeceksiniz, yani erkeklerle cinsel ilişkiye gireceksiniz"* demiş ve çantalarını ellerinden alarak yatağın üzerine boşaltmıştır. Her ikisinin çantasındaki toplam 1500 Doları, ikisinin de cep telefonunu ve tanıdıklarının telefon numaralarının yazılı olduğu kâğıdı almıştır. K3 ve K4 bunu asla kabul etmediklerini belirtmiş, ancak A, K4'e fiziksel şiddet uygulamıştır. Kabul etmemeleri durumunda K3'ün karnını tekmeleyerek bebeği anne karnında öldüreceğini, dolayısıyla annenin de zehirlenerek öleceğini vurgulamıştır. Kapıyı üzerlerinden kilitleyerek çıkmıştır. İki saat sonra tekrar odaya gelerek her ikisine de yeni kıyafetler getirmiş (renkli iç çamaşırı, tül den üst kıyafet, şort vb.). Bu defa K3 kabul etmediklerini söyleyerek karşı çıkmış ve A, K3'e tokat atmış, cebinden çıkarttığı çıplak, ölmüş ve bedeni şişmiş bir kadın fotoğrafı göstererek *"fotoğraftaki kadını, bana karşı çıktığı için öldürdüm. Sizi de aynı şekilde öldürürüm, polis arkadaşlarım var, benim ülkemde kimse size inanmaz ve önemsemez zaten"* demiştir. Banyo yapmalarını, yeni

getirdiği kıyafetleri giymelerini ve odaya bıraktığı poşete ülkelerinden getirdikleri tüm kıyafetleri koymalarını söyleyerek kapıyı üzerlerinden kilitleyerek çıkmıştır. Akşam olduğunda tekrar odaya gelerek yiyecek getirmiş, bu defa güzel sözler söylemiş ve yemekten sonra her ikisini de kuaföre götüreceğini belirtmiştir. Akşam saat 22.00 gibi ikisini de otelin yaklaşık 50 metre uzağındaki kuaföre götürmüştür; saçlarını sarıya boyatmış, biraz kısaltmış; kuafördeyken parfüm ve çamaşır satıcısı gelmiş, kuaförün yönlendirmesiyle alış veriş yapılmıştır. Kuaförde oldukları süre içerisinde A başka bir erkekle birlikte kuaförün önünde beklemişlerdir. İşleri bitince A iki kardeşi de alarak otele götürmüştür. A aynı gece K4'ün kız kardeşinin yanında (kendi odalarında) zorla iki erkekle cinsel ilişkiye girmesini sağlamıştır. A sonraki sabah M adındaki Kırgızistan uyruklu bir kadınla tekrar kız kardeşlerin kaldığı odaya gelerek *“dün akşam sizin için 2000 Dolar daha masraf ettim borcunuz çoğaldı; bundan sonra aynı otelde farklı odalarda benim gönderdiğim erkeklerle birlikte olacaksınız, M ne yapmanız gerektiğini size öğretecek”* diyerek odadan ayrılmıştır. Sonraki üç gün, K3 günde 3-4 erkekle cinsel ilişkiye girmiş (özellikle hamile kadınları tercih edenler tarafından); ablası K4' de günde 6-10 erkekle cinsel ilişkiye girmiştir. Dördüncü gün gece yarısı polisler otele gelerek ikisi ve kendileri gibi üç kadını daha kurtarmışlardır.

3.1.4. K5'in ikna, seyahat ve istismar süreci

(1) **İkna aşaması:** K5 ülkesinde bir kafede çalışırken, İ adındaki bir kadınla tanışmış, sohbet etmişler, kadın K5'e Türkiye'de çalıştığını, ev temizliği yaparak çok kazandığını söylemiştir. Sonraki birkaç gün kafeye çok sık gelmeye devam etmiş ve her defasında sohbet etmişlerdir. İ, K5'şe *“iki hafta sonra Türkiye'ye döneceğim, sen de gel, ben patronumla konuşurum, sana da iş ayarlarız, merak etme rahat edeceğin bir ev buluruz, hem de komşu oluruz, birbirimize destek oluruz”* demiştir. K5 düşünmüş, çalıştığı kafeden çok az kazandığı için olumlu değerlendirmiş ve İ'ye patronuyla konuşmasını söylemiştir. İ, K5'in yanındayken Türkiye'deki erkek patronu M'yi aramış, telefonun sesini de açmış, K5'den bahsederek iş konusunda yardım istemiştir. İ'nin patronu da komşularının ihtiyacı olduğunu söylemiş, konuşup tekrar arayacağını belirtmiştir. Bir sonraki gün İ kafeye gelmiş ve K5'e *“patronum aradı, komşumuz seni kabul etmiş, aylık 1200 Dolar maaş verecekmış ve hemen gitmeni istemişler”* demiştir. K5 ailesiyle görüşmüş, kabul edip sevinmişler. K5 işlemler için pasaportunu İ'ye vermiş. M, İ'ye para göndermiş, İ ise, kendisine ve K5'e uçak bileti almış ve

birlikte havaalanına gitmişlerdir. İ, havaalanına gider gitmez “*tüm işlemlerimizi ayrı ayrı yapalım, uçakta ayrı yerlere oturalım, böylesi daha iyi olur*” demiş. K5 birlikte yapmak istemiş, İ “*ben daha önce vize sorunu yaşadım, beni sınır dışı etmişlerdi, bu nedenle ben bir sorun yaşarsam sana bir şey olmasın*” demiştir. K5, İ’nin kendisini koruduğunu düşündüğü için rahatlamıştır. Bu sırada İ, K5’e bir telefon kartı vererek “*Türkiye’ye gittiğinde telefon kartını telefonuna tak, patronun seni arayacak ve gelip seni alacaklar. Ben de eve taksitle geçeceğim. Evde görüşürüz*” demiştir.

(2) Seyahat aşaması: K5 işlemlerini tamamlayıp uçağa geçmiş, İ’nin de kendisiyle aynı uçağa bindiğini görmüş, farklı koltuklara oturmuşlar, ancak Türkiye’ye geldiğinde İ’yi görmemiştir. Telefonuna yeni kartı takmış, söylendiği gibi patronu aramış, dışarıda beklediklerini üzerinde siyah kıyafeti ve başında kırmızı mavi renkte şapkası olduğunu söylemiştir. Dışarıda buluşmuşlar, M’nin özel arabasıyla bir eve gitmişlerdir.

(3) Sömürü aşaması: Gittikleri evde sadece ikisi varmış, M kapıyı içeriden kilitlemiş, K5’e “*sen burada ne iş yapacağını biliyor musun?*” diye sormuş, K5 de “*Evet biliyorum. Komşunuzun ev işlerini....*” K5 cümlesini bitirmeden M tekme tokat dövmeye başlamış. “*Burada sadece erkeklerle cinsel ilişkiye girerek para kazanacaksın, bana olan 3000 Dolar borcunu ödeyeceksin ve başka da bir işin olmayacak. Ben seni satın aldım, uçak biletini ödedim*” demiştir. K5, M’ye asla bu işleri yapmayacağını söylediğinde, M bu defada elektrik kablosuyla rastgele vurmaya başlamış. K5’in tüm vücudu kablo izleriyle kızarmış, açık yaralar olmuş. “*Yarım saate kadar hazırlan, bir müşteri gelecek, onunla cinsel ilişkiye gireceksin*” diyerek K5’şe banyoyu göstermiştir. K5 aynı gün içerisinde iki farklı erkekle cinsel ilişkiye girmek zorunda kalmıştır. K5 bu şekilde dört ay süreyle günde ortalama 4-6 farklı erkekle cinsel ilişkiye girmek zorunda kalmıştır. Buldukları ev çok katlı site içerisinde bir apartman dairesi olup; K5 çoğu zaman aynı site içerisinde dört farklı dairede; bazen otelde bazen de araba içerisinde cinsel sömürüye maruz kalmıştır. Bu süre içerisinde K5’i hiçbir zaman yalnız bırakmamışlardır. K5’i gidilmesi gereken yerlere çoğu zaman M götürmüş, diğer zamanlarda M’nin sevilisi olan Kırgızistanlı kadın Y, bazen de M’nin birlikte çalıştığı iş arkadaşı A (Erkek) götürüp getirmiştir. Bu süre içerisinde K5, M ve A’nın kendisi gibi çok sayıda kadın çalıştırdığı, bunun için farklı yerlerde kiralık evleri olduğunu öğrenmiştir. Ara sıra çalıştırılan diğer kadınları aynı araba ile işe götürülürken ya da aynı evde başka bir odada müşteriyle cinsel sömürüye maruz kaldığı sırada görmüştür. Bir gün K5 evde uyuduğu bir sırada polislin

düzenlemiş olduğu operasyonla kurtarılmış, karakola gittiklerinde M'nin ve A'nın takma isim kullandığını, kendisi gibi 22 kadının daha çalıştırıldığını, bunların çoğunluğunun seks işçisi olduğunu öğrenmiştir.

3.1.5. K6'nın ikna, seyahat ve istismar süreci

(1) İkna aşaması: K6 ülkesindeyken iki yıl Türk firmasında çalışmış ve Türkçe öğrenmiştir. Annesi ölünce felç geçirmiş olan babasının yanına dönmüş, bir kafede çalışmaya başlamıştır. Yaklaşık bir ay sonra kafede çalıştığı sırada, İ adındaki bir kadınla tanışmış (burada sözü edilen kadın K5'deki kadınla aynıdır ve ikna etme süreci benzer şekilde ilerlemiştir) ve sohbet etmişlerdir. İ, kafeye sık sık gelmeye başlamış, K6'ya Türkiye'de kafede çalışarak aylık 1000 dolar kazanabileceğini, bu konuda kendisine yardımcı olabileceğini söyleyerek ikna etmiştir. İ, K6'nın yanında Türkiye'den M'yi arayarak *"K6'nın işe ihtiyacı var, yakın arkadaşım, burada kafede garson olarak çalışıyor, bu işi çok iyi yapıyor, K6'ya Türkiye'de iş bulabilir misin?"* demiş. M'de kardeşinin kafesi olduğunu ve garson ihtiyacı bulunduğunu, görüşüp kendilerine haber vereceğini söylemiştir. Aynı gün birkaç saat içerisinde İ kafeye gelerek K6'ya işinin olduğunu, 1500 Dolar maaş vereceklerini ve hemen gitmesi gerektiğini söylemiştir. K6 ailesiyle tekrar görüşmüş, babasını komşu köyde evli olan ablasının yanına yerleştirmişler, M giderler için para göndermiş, İ işlemlerin tamamlanmasına yardımcı olmuş, dört gün içerisinde K6'nın pasaportunu çıkarttırıp, uçak biletini de almışlardır.

(2) Seyahat aşaması: K6 ve İ havaalanına birlikte gelmişler, İ, K6'ya telefon sim kartı vermiş ve M'nin fotoğrafını kendi cep telefonundan göstermiş, Türkiye'ye gittiğinde kendisinin verdiği sim kartını telefonuna takmasını ve kısa süre sonra M'nin kendisini arayarak alacağını söylemiştir. K6 uçağa binerek Türkiye'ye gelmiş, söylenenleri yapıp sim kartını telefonuna takmış, telefon çalmış ve M ile konuşmuşlar, M yolda olduğunu, dışarıya çıkıp beklemesi gerektiğini söylemiş, yarım saat sonra arayarak beyaz minibüse gelmesini söylemiştir. K6 minibüse bindiğinde kendisiyle aynı uçaktan inen başka bir kadının da olduğunu fark etmiş, K6'yı karşılamaya M ve sevgilisi Y'de gelmiş. Yolda konuşmuşlar, ismi G olan diğer kadına da İ isimli kadının yardımcı olduğunu öğrenmiştir. Eve dört kişi olarak dönmüşler.

(3) Sömürü aşaması: Eve gittikleri sırada evde kendilerinden başka kimse yokmuş. Y ikisini de aynı odaya alarak *"bu oda sizin, sizi İ'den satın aldık, uçak biletlerinizi biz karşıladık, burada erkeklerle cinsel ilişkiye girerek para kazanacaksınız ve bize olan 3000Dolar*

borcunuzu ödeyeceksiniz” demiştir. Her ikisi de neye uğradığını şaşırarak, itiraz etmişler, sesler yükselmiş, Y bağırarak M’yi çağırarak, M de elektrik kablosunu alarak içeriye girmiş ve her ikisini de kablo ile dövmüştür. İkisi de bitkin düşmüş, yüzünde, kolunda, elinde yaralar açılmış. Y, her ikisini de odada bırakarak, *“siz akıllanıncaya kadar burada kalacaksınız”* deyip odadan çıkmış ve odanın kapısını kilitlemiştir. G bayılmış, K6 çok korkmuş ve donup kalmıştır. Yaklaşık üç saat sonra kapıyı açıp salona gelmelerini ve yemek yemelerini söylemişler, bu sırada K5 ve başka bir kadın daha eve gelmişler. Hep beraber masaya oturmuşlar ancak o akşam G, K5 ve K6 yemek yememişler. M, K6’ya ve G’ye hazırlanmaları gerektiğini bir saat içerisinde başka bir dairede erkeklerle birlikte olacaklarını söylemiş ve iki saat sonra K6 ve G bir alt kattaki daireye götürülmüş ve farklı odalarda erkeklerle cinsel sömürüye maruz bırakılmışlardır. K6 bu şekilde iki gün daha günde 4 erkekle cinsel sömürüye maruz kalmış ve gece evde uydukları sırada polis operasyonu (K5’le aynı zamanda) kurtarılmışlardır.

3.2 Tacirlerin Sayıları, Cinsiyetleri ve İlişki Ağları

Her bir insan ticareti mağdurunu sömüren çok sayıda insan taciri olduğu, bunların cinsiyetinin çoğunlukla kadın olduğu, insan ticaretinin üç aşamada gerçekleştiği, sömürü aşamasına kadar mağdurların cinsel sömürüye maruz kalacaklarından haberdar olmadıkları, hatta kuşkulananlar olsa da ikna edildikleri öykülerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca tacirler birbirleriyle karşılaşmalar dahi aralarında güçlü bir iletişim olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4. Tacirlerin Sayıları, Cinsiyetleri, Uyrıkları ve Hangi Aşamada Görev Aldıkları

Sayı	Mağdur Kodu	Tacir Kodu	Cinsiyet	Uyrığı	İkna	Seyahat	Sömürü
1	K1	Z	K	Ukrayna	X		
2	K1	V	K	Belarus	X		X
3	K1	M	E	Türkiye			X
4	K2	S	K	Ukrayna	X	X	X
5	K2	NC	E	Türkiye			X
6	K2	D	E	Türkiye			X
7	K2	P	K	Gürcistan			X
8	K3 ve K4	O	E	Türkiye	X		

9	K3 ve K4	L	K	Türkiye	X	X	
10	K3 ve K4	A	E	Türkiye			X
11	K3 ve K4	M	K	Kırgızistan			X
12	K5 ve K6	İ	K	Türkmenistan	X		
13	K5 ve K6	M	E	Türkiye			X
14	K5 ve K6	Y	K	Kırgızistan			X
15	K5 ve K6	A	E	Türkiye			X

Tacirlerin ve sömürdükleri mağdurların özelliklerine bakıldığında; K3 ve K4'ün kız kardeş olduğu, bu kişilerin aynı zamanda aynı kişiler tarafından sömürüldükleri; K5 ve K6'nın farklı zamanlarda sömürüldükleri ancak sömürenlerin aynı kişiler olduğu; mağdurları sömürenlerin 8'inin kadın, 7'sinin erkek olmak üzere toplam 15 kişi olduğu anlaşılmıştır. Mağdurların uyrukları Ukrayna ve Türkmenistan olmasına rağmen, tacirlerin uyrukları bu iki ülkeye ek olarak Belarus, Gürcistan, Kırgızistan ve Türkiye'dir. Mağdurları ikna edenlerin kadın ve daha çok mağdurla aynı uyruktan olduğu, sömürenlerin ve karar verici olanların daha çok erkek ve Türk vatandaşı oldukları belirlenmiştir.

4. TARTIŞMA

Bu çalışmada insan ticareti mağdurlarının mağduriyet süreçleri üç unsur dikkate alınarak değerlendirilmiş ve ikna edilme, seyahat ve sömürü olmak üzere üç aşamada incelenmiştir. Sayın (2018) bir çalışmasında insan ticaretinin unsurlarını bir süreç olarak görmüş ve bu suçun evrelerini “başlangıç”, “gelişme” ve “sonuç” olarak değerlendirmiştir. Başlangıç aşaması bu çalışmada ki “ikna aşaması” ile benzerlik göstermektedir. Tacirlerin bu aşamada yasal yollarla yüksek gelirli işler bulduklarını söyleyerek ikna ettikleri, kalacak yer ve mükemmel çalışma ortamı sundukları; seyahat belgelerinin hazırlanmasında, uçak biletinde kolaylık sağladıkları görülmektedir. Bu çalışmadaki tüm mağdurlara sağlanan olanaklar ve vaatler benzerlik göstermektedir. Diğer yandan Sayın'ın (2018) “gelişme” ve “sonuç” olarak nitelendirmiş olduğu aşamalar, bu çalışmada seyahat ve sömürü aşamalarıyla benzerlik göstermektedir. Mağdurların kendi ülkelerinden sömürüldükleri ülkelere yasal ya da yasal olmayan yollarla götürüldüklerini, son aşamada ise tacirin amacı doğrultusunda sömürüldüğünü, bu aşamada mağdurun özgürlüğünün kısıtlandığını, kendisiyle ilgili karar almasının engellendiğini,

borçlandırılmanın katlanarak devam ettiğini, telefon, pasaport ve seyahat belgelerine el konduğunu, tecrit edildiğini, yabancı olduğu ortamda korunmasız bırakıldığı, tacirin koşullarına göre hareket ettirildiği ve kendilerine itaat ettirildiği belirtilmiştir. Bu çalışmada da mağdurlar hedef ülkeye vardıkları gün kısıtlanarak, şiddet görerek cinsel sömürüye maruz bırakılmışlardır.

Tacirlerin özellikleri ile kullandıkları yöntemler konusunda Çabuk'un (2021) yapmış olduğu bir çalışmada, tacirlerin acımasız, her türlü şiddeti uygulayan, uyuşturucu ve diğer suçlarla ilişkili, genellikle şebeke halinde çalışan, hedef ve kaynak ülkeler arasında bağlantıları bulunan bireyler olarak açıklanmıştır. Bu çalışmada da insan tacirlerinin hayatı tehdit eden düzeyde fiziksel şiddet uyguladıkları, ilk günden mağdurun direncini kırıp, mağdur üzerinde şok yaratıp devamında peş peşe cinsel sömürüye maruz bırakıldıkları arasında benzerlik bulunmaktadır.

Laczko (2005), insan ticareti suçunun gizli işlendiğini bu nedenle mağdurlara erişmenin neredeyse imkânsız olduğunu belirtmiş olup bu çalışmada da mağdurların görünürlüğünü önlemek için yalnız bırakmadıkları, kapalı mekânlarda tutarak çoğu zaman müşterileri mağdurun bulunduğu yere getirdikleri, kadınları kuaföre götürürken geceyi tercih etmeleri ve sadece mağdurların kuaförden yararlanmalarının sağlanması vb. bu bilgiyi doğrulayan örneklerdendir.

Bu çalışmada yer alan mağdurların aile ilişkilerinin zayıf, yoksulluğun yüksek olduğu çok açık olup bu durum onları insan ticaretine açık hale getirmektedir. Aynı şekilde Roby (2005), bireylerin insan ticaretine açık olma risklerini parçalanmış aile ilişkileri, çocukların ihmal ve istismarı, ruh sağlığı rahatsızlıklarının olması, madde kullanımı, evsiz kalması, bireylerin insan ticareti mağduru olmalarını kolaylaştıran etmenler arasında yer aldığını belirtmiştir.

Çabuk (2021) bir çalışmada tacirlerin görev dağılımı konusunda yönetici olan tacirin daha çok erkek ve Türk vatandaşı olduğu, sürecin bütünü yönettiği (ikna ve ulaşım dâhil) mağdurları ikna eden tacirlerin daha çok kadın ve mağdurların menşei ülkesinden olduğu, mağdurları ikna edenlerin ve seyahatine eşlik edenlerin daha çok kadın olduğunu belirlemiştir. Bu çalışmada da benzer durum söz konusudur.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada insan ticaretinin sınırları aşan suç boyutuyla ilgili olarak Ukrayna ve Türkmenistan'dan Türkiye'ye getirilen kadınların cinsel amaçlı sömürülmesi sürecinde insan tacirlerinin eylemlerini nasıl gerçekleştirdikleri, hangi yöntemleri kullandıklarına ilişkin süreçleri incelenmiştir. Burada insan ticaretinin unsurları dikkate alınarak ikna-seyahat-sömürü olmak üzere süreç üç aşamada oluşturulmuştur.

İkna aşamasında aktif görev alan tacir kadınların zor durumda bulunan mağdurları seçip, onları ikna etmek için çaba gösterdikleri, işin doğasına uygun olmayan ancak mağdurun hayallerini ve çıkmazlarını değiştirecek kadar yüksek kazançlı iş ve güvende kalabilecekleri yer sunmaları, seyahat giderlerini karşılamaları, teklifi kabul etmelerini kolaylaştırmıştır. Mağdurun ikna olması durumunda vaz geçme olasılığını dikkate alarak olabildiğince hızlı biçimde işlemlerini tamamlayarak hedef ülkeye ulaştırmışlardır.

Tacirler çoğunlukla seyahat aşamasına eşlik etmemiş, eşlik edenler ise muhtemelen herhangi bir biçimde yakalanmanın gerçekleşmesi durumunda havaalanı kamera kayıtlarının inceleneceğini düşünerek bir arada olmamaya özen göstermişlerdir. Seyahate eşlik etmeyenler ise havaalanına kadar birlikte gelmişlerdir. Muhtemelen bu durum mağdurun seyahat etmesini garanti etmek ve güven kaybını önlemek içindir.

Bu süreçte en belirgin unsur hedef ülkeye ulaştıktan sonra zaman kaybetmeden cinsel sömürüye uygun kıyafetler alarak, mağdurun kapalı bir alanda muhafaza altına alınması, yaşam riskine varacak düzeyde şiddet uygulayıp aynı gün defalarca cinsel sömürüye maruz bırakıp direncini kırarak sömürmektir.

Bu çalışmada tacirlerin özellikleri ile ilgili ulaşılan diğer sonuç da, kendi aralarında katı ve sıkı bağları bulunduğu, 15 tacirden sekizinin kadın olduğu, kadınların daha çok mağdurun güvendiği ve mağdurun ülkesinden kişiler olduğu, bunların ikna etmek, işi öğretmek ve onların müşteriye götürülüp getirilme konularında görev aldıkları; erkeklerin daha çok yönetici konumda olduğu, mağdurların sömürü sürecine dâhil olmaları için şiddet uygulanmasında, müşteriye götürülüp getirilmesinde ve finansmanla ilgili işlerde sorumluluk aldıkları belirlenmiştir.

Diğer yandan bu çalışmadaki mağdurların kaynak ülkesi Ukrayna ve Türkmenistan, hedef ülkesi Türkiye olmasına rağmen Gürcistan, Kırgızistan ve Belarus'tan kadınların tacir grubu içerisinde yer aldığı tacirlerin çok geniş ağlara sahip olduğunu düşündürmüştür.

İnsan ticaretiyle mücadele edebilmenin kilit noktası, tacirlerin kimler oldukları, hangi yöntemleri nasıl kullandıklarının bilinmesidir. Sürekli yeni yöntemler kullanan tacirlerin anlaşılması kolay olmamaktadır. Bu gerçek dikkate alınarak kanıta dayalı bilgiye olan ihtiyaç, ancak insan ticaretine maruz kalan mağdurlardan temin edilebilir. Bunun için insan ticareti mağdurlarının güvenliğinin yüksek düzeyde sağlanması ve mağduru merkeze alan politikanın benimsenmesi, bilgi akışını sağlayabilecektir. Önemli olan başka bir konu da, gelen her yeni bilginin bir veri tabanı oluşturularak toplanması, takip edilmesi ve bu bilginin ilgililer tarafından kullanılabilmesidir.

Kaynakça

- Akturan U, 2008. 9. Bölüm doküman incelemesi, Nitel araştırma yöntemleri NVivo 7.0 ile nitel veri analiz, (Editör Baş T ve Akturan U), Ankara, Seçkin yayınevi, (s. 117-23)
- Akturan U, Hatemoğlu G, 2008. 4. Bölüm alt teori, Nitel araştırma yöntemleri NVivo 7.0 ile nitel veri analiz, (Editör Baş T ve Akturan U), Ankara, Seçkin yayınevi, (s. 63-81)
- Arslan S, 2006. Women trafficking in Turkey: International cooperation and intervention / Türkiye’de insan ticareti: Uluslararası işbirliği ve mücadele, Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Creswell JW, 2013. Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni, Çeviri Demir SB. Ankara, Siyasal Kitapevi.
- Charmaz K, 2006. Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis. Los Angeles, CA: Sage.
- Corbin J, Strauss A, 1990. Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria. *Qualitative Sociology*, 13 (1), 2-21.
- Çabuk G, 2021. İnsan ticareti kapsamında cinsel sömürüye maruz bırakılan kadınların mağduriyet süreçleri. Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü, Konya
- Çabuk G, Çavuşoğlu T, 2015. İnsan Ticareti Mağdurları ve Korku, *Gündelik Hayat Sosyolojisi Açısından Suç ve Suç Korkusu*, (Editörler Adem S, Öner S), Birinci baskı, Ankara, HEGEM V Yayınları: 51 Bilimsel ve Popüler Eserler Dizisi, (s.206-21).
- Çelik H, Ekşi H, 2018. Nitel desenler: gömülü teori, ikinci baskı, İstanbul, Edam Yayın No:255
- Erdal H, 2008. Organize bir suç türü olarak insan ticareti ve Türkiye örneği. *Polis Bilimleri Dergisi*, 10(2), 79-91.
- GİGM (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü), 2020. 2020 Türkiye insan ticaretiyle mücadele yıllık raporu. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Yayın No:361, Haziran 2020. Ankara
- GİGM (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü), 2023 İstatistikler Erişim adresi. <https://www.goc.gov.tr/insan-ticareti-ile-mucadele-istatistik>, Erişim tarihi 25. 01. 2023.
- Glaser BG, 1992. Basics of grounded theory analysis. Mill Valley, CA: Sociology pree.
- Hodge DR, 2014. Assisting victims of human trafficking: Strategies to facilitate identification, exit from trafficking, and the restoration of wellness. *National Association of Social Workers*. 59(2), 111–118.
- ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü), 2021. Global Estimates of Modern Slavery, Cenevre, Erişim adresi, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_854733.pdf, Erişim tarihi. 10.012023
- IOM (Uluslararası Göç Örgütü), 2009. Türk Hukukunda İnsan Ticareti El Kitabı. Ankara
- IOM (Uluslararası Göç Örgütü), 2013. Göç Terimleri Sözlüğü, 2. Baskı No:31 Ankara (s 16, 30,37, 41,46,61,63,77,83,90,103,104)

- Kocasakal Ü, 2003. İnsan Ticareti Suçu (TCK 201/b), GSÜHFD, Sayı. 2, (s.39-79)
- Laczko F, 2005. "Introduction" in Data and recerch on human trafficking: A global survey; Offprint of the Special Issue of International Migration, Vol. 43 (1/2), ed, by Frank Laczko and Elzbieta Gozdziaak, IOM.
- Roby JK, 2005. Women and children in the global sex trade: Toward more effevtive policy. International Social Work, 48(2), 136–147.
- Sagut R, 2020 Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı "Kadın Alanında Çalışan Mesleki Personelin İnsan Ticaretiyle Mücadelede Kapasitesinin Artırılması Projesi (SHİFT) Ders notları. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) ve Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi'nin (ICMPD) hazırlamış olduğu kılavuz kitap. Editörler Çabuk G. 2020 Ankara.
- Sayın H, 2018. Modern Kölelik Olarak Meta-Göçmen İnsan Ticareti Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2), 79-102.
- Sever M, Demir OÖ, Kahya Y, 2012. Türkiye'de insan ticareti mağduru tespit sürecinin değerlendirilmesi. IOM ve UTSAM, Polis Akademisi ortak yayını, Ankara. (s 19-20, 81).
- Sigmon J, 2008. Combating modern-day slavery: Issues in identifying and assisting victims of human trafficking worldwide. Victims and Offenders, 3, 245–257.
- Shelley L, 2010. Human trafficking. A global perspective. Cambridge, UK: Cambridge University Press. (s 45).
- Surtees R, 2008. Traffickers and trafficking in Southern and Eastern Europe: Considerig, 5, 39-68.
- US Department of State, 2021. Trafficking in persons report 2016. Erişim adresi: <https://www.state.gov/reports/2021-trafficking-in-persons-report/>, Erişim tarihi: 05. 01.2023.
- UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime), 2020. Global report on trafficking in persons 2020, Erişim adresi : https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/2021/GLOTiP_2020_15jan_web.pdf Erişim tarihi, 05. 01. 2023.
- Yenidünya AC, 2007. İnsan Ticareti Suçu (TCK m80), Birinci baskı, Ankara, Turhan Kitapevi, (s.10).
- Yıldırım A, Şimşek H, 2018. Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. 11. baskı. Ankara. Seçkin yayınevi

Araştırma Makalesi

IS THE DIGITALISATION OF WELFARE CREATING NEW SOCIAL RISKS? THE CASES OF THE UK, FINLAND AND SWEDEN

Didem KOCA¹

Abstract

Existing social policy literature does not adequately explain how welfare states are changing today in the digital age. However, we are witnessing how digitalisation is fundamentally shifting the policy paradigms of welfare states in today's living conditions. The transition to data-driven systems, especially in public administration, has been one of the important agenda items of many countries for some time. Such a landscape has provided a suitable ground for discussing some opportunities and challenges for traditional welfare states. The main theme of these debates is centred around the question "are traditional welfare states transforming?". This article traces the course of digitalisation in social policy and analyses the opportunities and challenges faced by countries implementing digital social policy today in a descriptive manner. The article is organised in three main parts. In the first part, the digital welfare state is conceptually analysed by discussing the course of digitalisation in social policy and the turning points on the road to digitalisation. In the second part, the opportunities, risks and dilemmas of the digital welfare state are discussed. In the last section, the digital welfare state practices of the UK, Finland and Sweden are analysed. The findings of the research indicate that digital welfare systems bring serious dilemmas and risks as well as advantages. The research shows that digital welfare systems tend to create "new social risks".

Key Words: *Social Policy, Digital Welfare, Welfare State, Digital Inequality.*

JEL Codes: I3, I30, I38,

---

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Zübeyde Hanım Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Niğde/Türkiye, dkoca@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5236-2677

Makale gönderim tarihi: 23.08.2023

Makale kabul tarihi: 12.09.2023

Künye Bilgisi: Koca, D.. (2023), "Is the Digitalisation of Welfare Creating New Social Risks? The Cases of the UK, Finland and Sweden", *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 106-132.

Refahın Dijitalleşmesi Yeni Sosyal Riskleri mi Ortaya Çıkıyor? İngiltere, Finlandiya ve İsveç Örnekleri

Öz:

Mevcut sosyal politika literatürü, refah devletlerinin dijital çağda bugün nasıl değiştiğini yeterince açıklamıyor. Ancak günümüz yaşam koşullarında dijitalleşmenin refah devletlerinin politika paradigmasını nasıl temelden değiştirdiğine tanık oluyoruz. Özellikle kamu yönetiminde veri odaklı sistemlere geçiş, bir süredir birçok ülkenin önemli gündem maddelerinden biri. Böyle bir manzara, geleneksel refah devletlerine yönelik bazı fırsatların ve zorlukların tartışılması için uygun bir zemin hazırlamıştır. Bu tartışmaların ana teması “geleneksel refah devletleri dönüşüyor mu?” sorusu etrafında yoğunlaşıyor. Bu makale, sosyal politikada dijitalleşmenin seyrini takip etmekte ve günümüzde dijital sosyal politikayı uygulayan ülkelerin karşılaştığı fırsatları ve zorlukları betimsel bir şekilde analiz etmektedir. Makale üç ana bölüm halinde düzenlenmiştir. İlk bölümde sosyal politikada dijitalleşmenin seyri ve dijitalleşme yolundaki dönüm noktaları tartışılarak dijital refah devleti kavramsal olarak analiz ediliyor. İkinci bölümde dijital refah devletinin fırsatları, riskleri ve ikilemleri tartışılıyor. Son bölümde ise İngiltere, Finlandiya ve İsveç'in dijital refah devleti uygulamaları analiz edilmektedir. Araştırmanın bulguları, dijital refah sistemlerinin avantajların yanı sıra ciddi ikilemleri ve riskleri de beraberinde getirdiğini göstermektedir. Araştırma, dijital refah sistemlerinin "yeni sosyal riskler" yaratma eğiliminde olduğunu gösteriyor.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal Politika, Dijital Refah, Refah Devleti, Dijital Eşitsizlik.*

JEL Codları: I3, I30, I38,

Introduction

Existing social policy literature does not adequately explain how welfare states are changing today in the digital age. However, we are witnessing how digitalisation is fundamentally shifting the policy paradigms of welfare states in today's living conditions. Although the digitalisation of the welfare state has recently been a topic of interest in the international academic literature, these studies lack theoretical reflections and perspectives on digital welfare states. Researchers studying social policy find it challenging to determine what constitutes a digital welfare state and how far welfare states have advanced toward a fundamentally different condition of existence as a result of this neglect. However, the modernization of welfare states has included utilization of a significant amount of digitalization and information and communication technology for many years. For instance, welfare and population management in the Nordic nations are largely based on administrative databases that are standardized in accordance with citizens' needs, allowing for the determination of the merit and equitable distribution of public resources (Dencik and Kaun, 2020, p. 2; Larsson and Haldar, 2021). Moreover, the early 21st century has seen the implementation of digitised welfare (welfare policy delivered through technological means) in many countries, notably the UK and the US, and other countries, such as Australia, have also launched digital welfare policy initiatives. Digitised welfare is typically only part of a broader welfare reform programme (Coles-Kemp et al., 2020). In this context, Crato and Paruolo (2019) emphasise that national registries (and/or data) are crucial for "evidence-based policy" in the evaluation of public policy and interventions in the public administration and social policy research tradition.

Digitalization's triggering of total social change, the change of new forms of production and consumption, the structural transformation of demography, uncertainties about the future, and the inadequacy of social policy instruments in many countries during the Covid-19 pandemic have brought traditional welfare models into discussion again. Governments are attempting to harness technology advancements to boost their productivity as a result of the increased digitalization of information. As a result, the majority of western nations have progressively embraced the idea of "digitalization" to simplify and rationalize their public administrations. As a result, in recent years, the usage of digital technology in public administration has greatly increased. While some nations have conducted reform attempts and approved new policy measures in this context, a more thorough discussion on how the welfare state could be

changed and a more comprehensive rethinking of its social fabric are still required (Hemerijck, 2017).

The article is organised in three main parts. In the first part, the digital welfare state is conceptually analysed by discussing the course of digitalisation in social policy and the turning points on the road to digitalisation. In the second part, the opportunities, risks and dilemmas of the digital welfare state are discussed. In the last section, the digital welfare state practices of the UK, Finland and Sweden are analysed. The main purpose of selecting these countries is that they reflect each model that Esping-Andersen (1990) divided into three in his classification of welfare states according to their degree of decomodification. In this context, the UK is a liberal welfare state, Finland is a conservative welfare state and finally Sweden is an example of a social democratic welfare state model.

Footsteps of Digitalisation in Social Policy and the Concept of Digital Welfare State

The welfare state is widely acknowledged as a vital institution within modern societies, with the primary objective of ensuring a reasonably satisfactory standard of living for its populace. A welfare state can be broadly characterized as a governance paradigm wherein the government assumes the primary role in ensuring the provision of comprehensive welfare services to its populace. According to Therborn's (1984) classical definition, welfare states can be understood as state-driven institutions that aim to address the welfare requirements of households. According to Offe (1984), classical studies claim that welfare states encompass a clear responsibility of the government to provide assistance to individuals with distinct needs and vulnerabilities. The term "welfare state" was initially employed in the Beveridge Report 1942. The initial foundations of social protection in Western Europe were established throughout the latter part of the 19th century. The emergence of the modern welfare state, as it is currently conceptualized, may be traced back to the early 1940s, with significant development occurring in the post-war era, roughly spanning from 1950 to 1970. During the late 19th century and early 20th century, national governments progressively expanded their social protection and social responsibilities to encompass a broader scope of hazards and services. It is therefore necessary to point to a number of turning points in the emergence of the welfare state. Undoubtedly, it is possible to trace the period 1880 and before back to "The Poor Law Act" that came into force in England in 1601. Subsequently, the Gilbert's Act of 1782, which stipulated the provision of financial assistance to all poor individuals, is also

mentioned in the literature as the pioneering practices of the social welfare state steps (Esping-Andersen and Korpi, 1986).

While there is still no clear consensus in the literature on the origin of the welfare state, it can be stated that the general opinion is the regulation of working hours and working conditions in factories in England. On the other hand, while defining the welfare state, it should not be overlooked that one of the leading countries is Germany. The social security regulations prepared by the German chancellor Otto Von Bismarck in 1871 is another milestone of the welfare state (Arıcı, 1999, p. 235). However, social welfare reforms decreased significantly with the World War I. Due to the increase in public expenditures as a result of the destruction caused by the war, it was seen that the state could not struggle in many areas, especially in areas such as health, housing, pensions, rehabilitation and housing (Tuz, 2010, p.39). After the First World War, the global crisis, which started on the day called "Black Thursday" in the USA, affected the whole world (Galbraith, 1954, p.114). The economic depression that started in 1929 and lasted for many years interrupted the welfare state practices at the beginning, but it started to mature over time (Gümüş, 2019, p.37).

1945-1970s are known as the "Golden Age" of the welfare state. During this period, states (USA, Canada, France, Germany, Italy, Japan and UK) significantly increased their social expenditures, social rights were expanded and the welfare state concept gained an institutional structure (Gökbunar et al., 2018). Nevertheless, the advent of financial globalisation in the 1970s presented a formidable obstacle to the welfare state, as Esping-Andersen (1990) noted. According to Greener (2022), the advent of globalization has led to a significant transformation of post-war welfare states, resulting in the emergence of increasingly unequal societies.

In the latter part of 1970, a shift in the conceptual underpinnings of the welfare state commenced. The primary factors contributing to this transformation encompass the disintegration of the socialist alternative, the ascendancy of the liberal perspective, the globalization of the economy, and ultimately, the erosion of the nation-state paradigm (Özdemir, 2009, p.62). The personalization of social risk has been accompanied by the transformation of traditional forms of work, such as part-time or fixed-term contracts, into non-standardized forms due to the liberalization of the labor market (Taylor-Gooby, 2004). Consequently, certain nations have implemented a labor market division whereby individuals actively participating in the labor market are granted complete access to social benefits

contingent upon their full-time job status, while those who are not engaged in the labor market are excluded from such entitlements. Insecurity in the labour market and family structures has transformed the nature of social risks into "new social risks" (Bonoli, 2007). According to Beck (1992), the aforementioned changes might be characterized as the emergence of a "risk society," wherein individuals generate novel social dangers that surpass their capacity to control and are considerably more intricate compared to earlier epochs. According to Choi et al. (2022), contemporary social risks encompass several factors such as single motherhood, insufficient or obsolete skills, and inadequate social security institutions. In light of emerging societal hazards, welfare states have undertaken significant reforms to their welfare policies with the aim of enhancing the employability of individuals. These reforms involve the provision of social services that specifically cater to the needs of dual-income families, while operating within the framework of active labor market policies. Simultaneously, the phenomenon of demographic ageing has led to an escalation in traditional social risks, such as those related to pensions, health, and poverty. Additionally, emerging social hazards have emerged, compounding the overall social risk faced by individuals (Larasati, 2022). Gulliver et al. (2021) claim that the emergence of ancient social risks can be attributed to the process of industrialisation, while new social risks arise from demographic challenges. Furthermore, contemporary social hazards are primarily associated with the phenomenon of digitalisation. The examination of the economic recession experienced during the 1970s, subsequent rise of neoliberalism and globalization as prevailing ideologies in the Western hemisphere, holds significance in assessing the evolution of the welfare state. The changing dynamics have been significantly influenced by the emergence of information and communication technologies (ICT). The emergence of large data collection, automation, and artificial intelligence has prompted more scrutiny of the welfare state (Petropoulos et al., 2019). The establishment of databases and the surveillance of individuals has constituted a pivotal aspect of the welfare state since its inception, serving as a crucial mechanism for evaluating societal requirements and determining the distribution of resources (Rule, 1973; Scott, 1994). The aforementioned system plays a significant role in promoting social engineering and discerning between individuals deemed "deserving" and "undeserving" under the fundamental characteristics of the contemporary welfare state (Dencik and Kaun, 2020). According to Pasi and Misuraca (2020, p.165), digital challenges traditional welfare states.

One of the important areas affected by the digitalisation of welfare is the labour market. The inadequacy of the inclusiveness of the Bismarck and Beveridge models in terms of welfare state financing is discussed due to the changing labour market structure with digitalisation. In the realm of welfare state finance, Europe has historically established two primary approaches. One perspective to consider is the Bismarck model, which offers security and benefits to individuals who pay to its funding through job contributions (Titmuss, 1975). In contrast, the Beveridgean model, as elucidated by Clasen and Clegg (2011), is funded through tax revenues collected by the government and provides coverage to the entire populace. The existing body of literature indicates that contemporary welfare states exhibit a combination of both divergent and convergent characteristics. This trend towards convergence is particularly notable in light of the ongoing process of European integration (Clasen and Clegg, 2011). The digital transformation has led to and intensified the emergence of flexible work arrangements, skills obsolescence, and fragmented career trajectories. These aspects necessitate a paradigm shift in the operation of the labor market and bring about a fundamental transformation in its essence (Gonzalez Vazquez et al., 2019). In the existing and future societies, the efficacy of welfare state finance mechanisms, such as the Bismarck model that relies on social insurance contributions, is compromised and unable to adequately sustain the operations of welfare states. Furthermore, it is evident that labor marketplaces are seeing a growing polarization, as technological advancements are gradually supplanting numerous middle-skilled occupations with both high-skilled and low-skilled alternatives. Consequently, the reduction in the proportionate quantity of occupations requiring intermediate-level skills frequently results in the deterioration of the socioeconomic group known as the middle class (OECD, 2019). In this context, as in the Beveridgean model, a welfare state financing mechanism based on general tax revenues will face significant backlash if the main tax revenue base is eroded or "compressed". Thus, the digital transformation affecting labor markets and the middle class is a key force that puts more pressure and heavily opposes the soundness of the financial foundations of welfare systems.

In the light of all these reasons, the "digital welfare state", which is coming to light, can be explained with various definitions. According to Larasati et al. (2022), "the digital welfare state is a system that provides welfare services by the state based on the use of technology and data". According to Alston (2019, p.1), "digital welfare states can be defined as a phenomenon wherein social protection and support systems are progressively influenced by digital data and

technologies, which are utilized for purposes such as automation, prediction, identification, surveillance, detection, targeting, and punishment.” Moreover, the digital welfare state leverages data that has been digitized by both public and commercial entities, afterwards subjecting it to algorithmic and artificial intelligence analysis. This process enables the development of policies pertaining to social services that are not only effective but also efficient. The primary objective of implementing the digital welfare state is to achieve alignment between the intended beneficiaries of social assistance services and the government's efforts in redistributing social welfare.

Jorgensen (2021) outlines a three-stage process for the provision of social assistance within the context of the digital welfare state. The process of digitalization commences by transforming analogue data into digital format, encompassing many types of information such as people's national identity data, education data, health data, employment data, and other relevant datasets. Typically, the acquisition of data utilized by the government for the purpose of welfare service provision involves the exchange, purchase, and sale of data between the public sector and commercial entities (Jorgensen, 2021). After the acquisition of data, the subsequent stage involves the process of digitisation. Within the contemporary framework of the prevailing inclination towards digitalized welfare state services, this particular measure can be comprehensively delineated as the extensive utilization of digital technology to facilitate and mechanize the procedures involved in welfare decision-making (van Lancker & van Hoyweghen, 2021). During the process of digitalisation, the utilization of technology and digitized data can be employed to allocate welfare services to beneficiaries based on their unique features and requirements, similar to the approach taken in healthcare intervention targeting (Verhoef et al., 2021). This concept aligns with the underlying principles of digital transformation, which seeks to enhance service quality by leveraging data obtained from the digital ecosystem. Additionally, it intends to deliver suitable welfare services to citizens, with a particular focus on marginalized populations.

According to Larsson (2019), the concepts of digitalisation and digital transformation hold significant value in elucidating the various alterations and ramifications brought about by digital technology throughout societal domains. In essence, intelligent algorithms play a pivotal role in enhancing the efficiency of everyday tasks, often rendering it difficult to conceive of their absence and the subsequent challenges that would ensue in their absence. Currently, there is a significant and accelerating adoption of artificial intelligence and robots.

In pursuit of this objective, the concept of digitizing welfare and the public sector is regarded as a means to offer a more streamlined and economically advantageous approach to address the escalating needs of the populace. The public sector faces significant pressures due to societal concerns, including the expansion and aging of the population, the increasing prevalence of chronic diseases, and ongoing economic restrictions. Consequently, there is a need to explore innovative approaches to delivering public services while maintaining cost-effectiveness. The contention posits that the integration of technology within welfare services can contribute to the sustained economic stability of the welfare state. Also, another possibility provided by digital well-being is that the public sector will become more interconnected. Sharing information across the public sector is essential to shorten lead times, ensure transparency, and ensure the right care is delivered to the right citizen (Larsson, 2019).

Opportunities, Risks and Dilemmas of the Digital Welfare State

The utilization of digital technology in the public sector is now in its nascent stages. Hence, a state of ambiguity persists in nations over the appropriate methods for gathering and utilizing personal data. While several governments, like the United Kingdom, exhibit a stronger inclination towards utilizing data in decision-making processes, there remains a lack of consensus over the optimal utilization of data. The presence of an interpretative gap arises from the inherent challenge of effectively elucidating the specific domains and methodologies in which data-driven systems are employed. Consequently, the adoption of these technologies has engendered a multitude of discussions and controversies, as evidenced by the scholarly work of Dencik et al. (2019). Undoubtedly, the extensive body of worldwide literature serves as the most compelling evidence in support of this claim. The absence of a consensus among scholarly authors regarding the advantages, drawbacks, and ethical quandaries associated with the digital welfare state accounts for this situation. Hence, this component of the research incorporates critiques pertaining to the activities of the "digital welfare state". The issue of the potential emergence of new disparities within the digital welfare state, commonly referred to as digital inequality, digital divide, or digital poverty, is a topic of significant scholarly discourse.

According to Günther et al. (2017), the utilization of big data in the business sector facilitates growth and enhances competitive advantage. Furthermore, the authors assert that big data can provide substantial value in diverse social policy domains. The integration of big data into healthcare processes has been demonstrated to facilitate patient-centered services, early

detection of disease spread, monitoring of hospital quality, and enhancement of treatment methods (Archenaa and Anita, 2015). This is achieved through the implementation of e-health integrated platforms (Black et al., 2014). Furthermore, the utilization of Information and Communication Technologies (ICTs) fosters enhanced accountability and transparency, hence bolstering the democratic legitimacy of welfare systems through the establishment of more intimate and reliable connections with citizens (Pasi and Misuraca, 2020). In contrast, Mergel et al. (2019) underscore the significance of cultural shifts, organizational changes, and alterations in relationship dynamics that accompany the process of digital transformation. According to Mergel et al (2019), this transformation is evidenced by the changing interaction between citizens and authorities. Citizens will be asked to upload the necessary documents to the welfare management systems to be processed with technology in order to determine their right to access social services. Thus, the digital transformation in welfare services will erode the direct interaction between citizens and social workers through technology.

The rise of new social dangers poses a significant issue within the context of the digital welfare state (Choi et al., 2022). Gough (2013, 2016) has recognized climate change, Covid-19, and digital concerns as emerging social risks. The present hazards coexist within a shared domain alongside preexisting and emerging risks, hence engendering a multitude of uncertainty for individuals. The concept of "old risk" encompasses longstanding issues of inequity, including but not limited to poverty, limited access to education, inadequate healthcare facilities, and a dearth of human capital. The digital age has introduced a novel sort of social risk associated with the application of welfare, distinct from traditional social concerns. One of the most significant factors in this context stems from the availability of data. The enhanced availability of data to governmental entities for the purpose of monitoring and forecasting individuals' conduct might give rise to potential hazards, including the potential for discrimination or stigmatization. The aforementioned power imbalance might be interpreted as a novel form of colonialism, referred to as data colonialism, when individuals are subjected to normalization through the utilization of their data for the advantage of those who possess and control the data (Couldry and Mejias, 2018; Varon and Pena, 2021). Technological advancements can have a transformative impact on governance, leading to consequential shifts in policy results. Digitalization has the potential to marginalize individuals through the utilization of undisclosed factors in automated decision-making systems, hence exacerbating disparities in access, utilization, and advantages associated with digital technology (van Dijk, 2008; Schou

and Pors, 2019; Helsper, 2021). Digitalisation can lead to significant digital challenges for the welfare state. These challenges, e.g. the need to develop the individual skills and abilities required by future jobs with digitalisation, may result in new social inequalities and digital divide in the welfare state (Buhr et al., 2017, p.4). Various studies show that digital technologies also have the potential to (re)produce and reinforce social disadvantage. People who are already disadvantaged may be further excluded from full participation in society with digital technologies (Notley and Foth, 2008; Kim et al., 2009). This situation brings digital inequalities to the agenda.

The most important risk that the digital welfare state may create in the labour market is the increase in technological unemployment. The literature emphasises that the disappearance of routine tasks with technological transformation may bring higher risks among low-skilled people (Eichhorst and Rinne, 2017; Thewissen and Rueda, 2019; Lim, 2020). Although new estimates no longer suggest the concept of a "end of work" or complete replacement of humans by machines (Frey and Osborne, 2017), they do acknowledge that digitalization is leading to the creative destruction of jobs and will significantly alter the fundamental characteristics of labor. It is anticipated that the aforementioned issues would necessitate the implementation of more efficient public policy measures in the domains of education and training policy, as well as social protection and care policies (Greve, 2019; Palier, 2019; Dermont and Weisstanner, 2020; Valenduc and Vendramin, 2017, p.132). According to Degryse (2016), certain experts argue that the existence of digital labor markets poses a threat to the overall efficacy of welfare states and labor markets.

There are several examples of inequalities and problems experienced in countries within the scope of digital welfare practices. One of them originated from the social assistance system (SyRI) in the Netherlands (Bekker, 2021). More than 10 thousand families receiving childcare assistance in the Netherlands were accused of being "cheaters" by state officials. The court found that the problem stemmed from the digital surveillance system of social benefits and ordered this practice to be stopped as soon as possible. The Dutch government resigned following this accusation. Reactions have generally been that such "digital welfare states", developed without consultation and run in secret, spy on the poor, violate norms of privacy and human rights, and unfairly punish the most vulnerable (Henley and Booth, 2020).

The current discourse around digital social policy mostly centers on the examination of legal, ethical, political, and power-related concerns. Additional prominent illustrations that might

be provided in this context are as follows: The algorithm implemented by OfQual in the United Kingdom in 2020 (Kelly, 2021), Australia's Online Compliance Intervention (OCI) system, commonly known as 'robodebt' (Carney, 2019; Mann, 2020), the utilization of COMPAS in parole and sentencing decisions within the criminal justice systems of the United States (Kehl and Kessler, 2017; Hannah-Moffat, 2019; Hartmann and Wenzelburger, 2021), Alleghany County's Family Screening (Vaithianathan et al, 2017), China's social credit system (Dai, 2018), and the Electronic Visit Verification (EVV) system employed by the United States Medicaid for caregivers of individuals with disabilities (Mateescu, 2021). Conversely, a significant number of impoverished households in India were deprived of access to food handouts due to their inability to meet the prerequisites of digital identification. According to Toh (2019), the substitution of case workers with automated systems for the purpose of processing social assistance claims by municipal governments in the United States and Canada resulted in an escalation of underpayments and benefit denials. All these examples have emerged as a result of integrating digitalization into social policy practices. Therefore, one of the biggest impediments of the digital welfare state stems from the fact that the ethical and legal infrastructure of most of the beneficiary countries has not yet been adequately developed.

Digital Welfare State Reflections from the UK, Finland and Sweden

United Kingdom

The United Kingdom is widely regarded as a suitable illustration of significant patterns that arise from the convergence of technical infrastructures and the welfare state. In the United Kingdom, there was a notable rise in the proportion of houses equipped with home internet connectivity, with an increase from 76% to 89% seen during the period spanning from 2011 to 2020. This suggests that before the pandemic (March 2020), 11 per cent of UK households remain digitally excluded from home internet access. Ofcom's latest data shows that the number of households without home internet access is now 6 per cent (Ofcom, 2022). However, the 'digital divide' is still a growing concern in the UK, where access to technology and the internet remains unequal across the country. This inequality affects individuals, communities and businesses, leading to unequal growth and opportunity. There are also large inequalities in digital connectivity and broadband infrastructure between regions. For example, 30 per cent of rural commercial premises and 17 per cent of rural residential properties do not have superfast broadband of 30 Mbit/s or more. Fibre networks are critical

to bridging the digital divide in the UK. For this reason, the UK has been trying to close the digital divide with investments in fibre infrastructure in recent years (STL, 2023).

In the UK, digital connectivity is not a luxury but a daily necessity, as every aspect of life, from job search to healthcare, has moved to the internet. Against the backdrop of the worst cost of living crisis in the UK for forty years, a new concern, now known as digital poverty, has been added to the debate about fuel and food poverty. Data from a survey of low-income households reveals the extent of digital poverty in the UK. It also shows that existing fixes, including social tariffs targeted at the poorest in society, are not effectively addressing this critical issue (IDS, 2022).

In his investigation of the UK in 2018, Philip Alston, the UN Special Rapporteur on extreme poverty and human rights, emphasized the significant role that digital technology currently assume in the administration of welfare (Alston, 2019). According to Toh (2019), the report conducted by Professor Philip Alston in 2019 cautions about the gradual erosion of the British welfare state, which is being overshadowed by the prevalence of digital platforms and automated decision-making systems. The Universal Credit System holds significant significance since it is widely recognized as the inaugural digital policy introduced by the UK government. Its primary objective is to streamline and restructure the provision of social welfare benefits to claimants through the implementation of a unified and integrated platform. The "Universal Credit System" was implemented by the government in 2012, offering a consolidated monthly payment for six social security benefits (Toh, 2019). One crucial aspect of this reform is to the prioritization of automation as a policy goal, alongside the utilization of entirely digital methods for claims processing (Dencik, 2022). According to the Department for Work and Pensions, which is responsible for the administration of the Universal Credit System, the implementation of online delivery of benefits is expected to enhance accessibility and cost-efficiency. In practical implementation, the introduction of Universal Credit exposes a discrepancy between the government's digital ambitions and the protection of certain marginalized individuals inside the nation. According to Toh (2019), the United Nations report revealed that those who lack proficiency in digital literacy or face financial constraints in accessing the internet encounter challenges in exercising their rights through online platforms. According to Alston's research, the aforementioned circumstances have resulted in the perpetuation of injustice, marginalization, and a dearth of avenues for seeking remedy. The aforementioned situation has resulted in significant ramifications for human and social rights,

namely pertaining to the entitlement of social protection. The presence of digital divides, encompassing both access and literacy, together with issues such as inadequate design and a lack of transparency, have contributed to the impoverishment of individuals. These factors indicate a deliberate incorporation of conditional requirements within the framework of welfare provision (Dencik, 2022).

Another example of an application is the study conducted by the "Data Justice Lab." This study involves the implementation of citizenship scoring. Citizenship scoring pertains to the utilization of data analytics within the governmental context for the purposes of categorization, evaluation, and prognostication at both the individual and societal levels (Dencik et al., 2019). These practices are part of a broader trend towards data-driven organizations that allegedly operate efficiently and, more importantly, without human bias and error. For municipalities and local authorities facing significant cuts, it is particularly attractive to promote data-driven systems as a way to reduce costs and increase efficiency and effectiveness (Beer, 2019).

The Department of Health and Social Care in England has designated the digital transformation of healthcare as the foremost goal for the national health system, commonly known as the NHS. The establishment of appropriate digital infrastructure is crucial for ensuring the enduring viability of health and social care in England. Nevertheless, it is imperative for the government to assume a significant part in tackling the underlying factors that contribute to individuals' exclusion from or voluntary disengagement with digital services. These factors include challenges related to technological accessibility, proficiency in digital abilities, self-assurance in utilizing digital services, and the inclination to engage with them. Individuals who are marginalized from accessing health services through digital means are also more prone to experiencing frequent instances of digital exclusion. Consequently, the government intends to uphold a comprehensive approach by offering both digital and non-digital services in order to ensure that individuals are not deprived of their right health services (NHS, 2023).

The UK stands out with The Universal Credit System, Data Justice Lab and digital health applications. The UK advocates the encouragement of the development of data-driven public service delivery, while digital health applications are still being discussed for the access of vulnerable groups.

Finland

According to the Digital Economy and Society Index (DESI) 2022 study, Finland achieved the top ranking among the 27 member states of the European Union. Furthermore, it is worth noting that Finland has successfully achieved the Digital Decade objective of ensuring that 80 percent of its population possesses a minimum level of digital proficiency, as reported by DESI (2022a). According to DESI (2022a), Finland is in a favorable position to achieve the goal of digitizing all essential public services and surpass the Digital Decade target for 2030 ahead of the projected timeframe.

The year 2017 witnessed the initiation of the AuroraAI initiative by Finland, which serves as a comprehensive national strategy in the field of artificial intelligence (AI). The primary objective of this program is to enhance the quality of public services and bolster the competitive edge of the nation. The primary objective of AuroraAI is to enhance the facilitation of contact and data exchange among various services and platforms by consolidating all public institutions inside a unified network. As stated in the national AI plan, Finland is well-positioned to develop top-tier services in the era of artificial intelligence (Ministry of Economic Affairs and Employment, Finland, 2017, p.14). The objectives of AuroraAI are to optimize the functioning of daily life by facilitating seamless integration of various services, mitigating the existence of isolated sectors within the service industry, and fostering economic efficiency. Finland is actively striving to become a frontrunner in the field of digitalization, as stated by the Ministry of Economic Affairs and Employment (2021).

Governments are expeditiously implementing the digitalisation of public services with the aim of enhancing the cost-efficiency of the public sector. The digitalization of public service delivery is perceived by Western countries as a strategy to address the issue of reducing the scale of the public sector and enhancing cost-effectiveness (Schou and Hjelholt, 2018, 2019; Tangi et al., 2021). According to Pissin (2020), policy makers argue that prioritizing citizens as the focal point of services is the primary means of achieving effective digitalisation.

Finland has initiated the implementation of extensive digitalization initiatives aimed at revolutionizing public health and social welfare services, namely. Initially, the Finnish Social Insurance Institution (Kela) implemented a digitalisation process for the submission of applications pertaining to fundamental social benefits. The aforementioned provisions encompass fundamental social safeguards, such as child benefit, income assistance, basic pension, basic unemployment insurance, housing benefit, disability benefit, and rehabilitation support. In Kela's procedures, innovation is regarded as a strategic domain. One of the

objectives is to identify strategies for minimizing the necessity of customers reaching out to customer service. Kela possesses a substantial volume of data pertaining to its clientele, which is in line with the customary practice observed by social security organizations. The population of Finland is estimated to be over 5.5 million individuals, whereas Kela's electronic services recorded roughly 64.4 million instances of user logins in the year 2020 (Kela, 2020).

The subsequent initiative is referred to as the My Kanta portal. The present platform serves as a digital rendition of individuals' personal health records and medication prescriptions. Furthermore, several municipalities have implemented digital appointment booking systems, service chats, and remote consultation services via this platform (Buchert, 2022). In recent years, there has been a significant surge in the adoption and utilization of electronic health records (EHRs) within the healthcare system of Finland (Wildenbos et al., 2018). Electronic Health Records (EHRs) have been identified as a significant information and communication technology (ICT)-driven solution within the healthcare industry (Comandé, 2015, p.195).

Heponiemi et al. (2021) examined how online public services in Finland are perceived by adults. The research results show that those with mostly offline resources make less use of online services. Therefore, it is important to improve internet infrastructures and develop digital skills policies so that digital well-being practices can be adopted by everyone.

Sweden

According to the Digital Economy and Society Index (DESI) 2022 report, Sweden is positioned as the fourth highest-ranking country out of the 27 member states in the European Union. Sweden has demonstrated commendable performance in this particular domain, particularly in recent times. In this particular procedure, despite a decrease in pace compared to previous periods, it consistently maintains a performance level that surpasses the average observed across the European Union. Sweden is making progress in its efforts to reach the Digital Decade goal of ensuring that 80 percent of the population possesses fundamental digital skills (DESI, 2022b).

The Swedish government has established a comprehensive plan to assume a leadership role in the global expansion of digitisation within the public sector. In the year 2016, an agreement was reached between the government and the Swedish Association of Local Authorities and Regions (SALAR) regarding a collective vision known as Vision e-Health 2025. This vision

aims to position Sweden as the leading nation in harnessing digitalization in the domains of health and social services by the year 2025 (Germundsson, 2022).

Sweden's telemedicine service, often known as e-health, is notable within the realm of digital welfare applications. Through the utilization of smartphone applications, patients are able to engage in direct video communication with healthcare professionals by simply pressing a button. This eliminates the need for patients to endure prolonged waiting periods, spanning days or even weeks, for non-urgent consultations at physical healthcare facilities. Furthermore, apart from the reduction in waiting times, this advancement has several additional advantages, including the elimination of the inconvenience associated with patient travel and the mitigation of transmission risks within care facilities (Mohr et al., 2018). Nevertheless, this method also entails certain limitations. According to Blix and Jeansson (2018), the provision of substantial governmental subsidies for primary care appointments, along with notable enhancements in accessibility, may lead to an escalation in costs that is not financially viable for taxpayers. Furthermore, it is noteworthy that the most severe criticisms of telemedicine originate from within the medical field. The critique of telemedicine in Sweden can be succinctly outlined through three key points, as identified by Andersson et al. (2017) (i) A diagnosis cannot be accurately determined solely through a video call; a physical examination is necessary for an accurate assessment. (ii) Online doctors have a tendency to prescribe drugs excessively, particularly antibiotics. (iii) This leads to the promotion of excessive utilization of healthcare services, resulting in a significant number of unnecessary or unwarranted virtual visits, which may detract from the care provided to patients with more complex medical requirements.

Another digital welfare program that is available in Sweden is known as PSS (Personal Social Services). In the context of the Swedish Public Service Sector (PSS), the utilization of automated decision support systems has predominantly revolved around the application of Robot Process Automation (RPA) in outreach activities. Consequently, academic investigations have primarily concentrated on this particular area. Social assistance (SA), commonly known as the final social safety net under the Swedish welfare model, is administered locally by the municipal personal social services (PSS). The primary regulatory framework for the Personal Support Services (PSS) is the Social Services Act. This legislation is intended to grant towns a significant level of autonomy in terms of establishing their PSS and determining the procedures used for income assessment (Hussénius, 2019). Consequently, the evaluation of an individual client's appropriateness for SA is influenced by both city

policies and the local organizational structure and culture (Stranz et al., 2017). In recent times, there has been the emergence of a digitally automated decision support system known as Robot Process Automation (RPA). This system has been designed with the objective of enhancing the efficiency, transparency, fairness, and professionalism of SA evaluations within the administrative framework of Personal Social Services (PSS). Has emerged as a tool. RPA is occasionally denoted as a form of "limited artificial intelligence" (Ranerup and Henriksen, 2020). Robot Process Automation (RPA) is a technology that operates in conjunction with rule-based software, as described by Lindgren et al. (2019). This software is specifically designed to execute repeated operations within or across established digital interfaces. Although the utilization of Robotic Process Automation (RPA) in Swedish Public Service Sectors (PSS) remains somewhat constrained, its implementation and possible ramifications have generated intense public discourse. One of the primary concerns pertains to the legality of granting automated systems the authority to function autonomously as official decision-makers. Furthermore, critics highlight the occurrence of data breaches within public organizations, the inadequately trained algorithms, and instances where citizen support is unjustly denied. The issue of making the personal data of residents accessible to the public is subject to ongoing debate.

Swedish digital welfare state practices are manifested in the field of health and social services. As in other countries, Sweden's digital health applications have caused hesitations in terms of the inclusiveness of accessibility. In addition, the effectiveness of e-health applications is also discussed. In terms of social assistance applications, concerns that citizens may be unfairly rejected due to inadequately trained algorithms lead to various ethical debates.

Conclusion and Recommendations

The phrase "digital transformation" holds significant utility and importance in elucidating the various changes and profound influence brought about by digital technology inside society. In essence, intelligent algorithms facilitate the completion of our routine activities, rendering them more convenient, and in numerous instances, it becomes very challenging to conceive of how we might navigate these chores in their absence. In pursuit of this objective, the concept of digitizing welfare and the public sector is regarded as a means to offer a more streamlined and economically viable approach to address the continuously escalating needs of the populace. The public sector is facing significant pressure to develop innovative approaches for delivering public services at reduced prices due to various societal concerns, including an

expanding and aging population, the increasing prevalence of chronic diseases, and persistent financial restrictions. The primary justification is in the utilization of technology within welfare services, since it enables the welfare state to safeguard its ongoing economic stability. Also, another advantage of digital well-being is that the public sector becomes more interconnected. Thus, it is stated that information sharing across the public sector is essential to ensure transparency and ensure that the right citizen is given the right care. However, current practices and research show that digital welfare systems bring serious dilemmas, risks, and advantages.

As a result of the research, it has been seen that digital welfare systems tend to create “new social risks”. Emerging societal perils encompass climate change, the Covid-19, and digital hazards. The present-day social hazards are situated within a shared domain encompassing both traditional and emerging risks, hence engendering several uncertainties for individuals. Multiple research findings indicate that digital technologies possess the capacity to both regenerate and strengthen socioeconomic disadvantage. Individuals who are already experiencing disadvantages within the prevailing circumstances may encounter additional barriers that impede their complete engagement in society due to the presence of digital technologies. In the context of the digital age, vulnerable populations can be understood as encompassing not only people lacking access to essential welfare services such as education, health, and employment, but also individuals who lack internet connectivity and proficiency in digital technologies. Conversely, the implementation of digital transformation in welfare services is anticipated to diminish the extent of face-to-face engagement between citizens and social workers, as technology assumes a more prominent role. The most important risk that the digital welfare state may pose in the labor market is the increase in technological unemployment. As a matter of fact, the literature emphasizes that the disappearance of routine tasks with technological transformation may bring higher risks among low-skilled people.

The debates about the digital welfare state basically draw attention to legal, ethical, political and power issues. The most important problem that arises as a result of integrating digitalization into social policy practices and has been proven by various countries is ethical violations during the sharing of citizens' data. Therefore, one of the biggest impediments of the digital welfare state stems from the fact that the ethical and legal infrastructure of most of the beneficiary countries has not been developed sufficiently yet. Therefore, there are significant risks associated with the safe integration of big data into social policy. At the start of each

project, policymakers need to research from first principles what infrastructure resources are available, what technical requirements are needed to securely integrate big data into their projects, and what benefits and risks will arise.

Various turning points in the transformation of welfare states in the historical process are included in the text in detail. However, perhaps the most important of these turning points is the Covid-19 pandemic. Digital technologies, which are almost at the center of daily life during the pandemic period, bring to mind the concept of "creative destruction" by the famous economic thinker Schumpeter. The question to be asked here is "Have digital technologies led to new creative steps?" The question is still being debated today. The digital transformation of public services is generally portrayed as a "disruptive" development, as it fundamentally changes the way individuals in society receive welfare services and the way welfare providers provide them. The main concern here is how social problems are defined and how they are tried to be solved in response. Designing digital technology for social policy and social policy for digital technology not only needs to involve multiple perspectives, but social policy researchers and advocates need to engage people in identifying digital technologies that address the needs of social policy buyers – for example, people with disabilities who have long focused on their own experience (like creating alternative technologies). In the light of all these benefits, risks and deadlocks, the points to be considered in digital welfare state applications can be summarized as follows:

- Providing high quality and affordable broadband access for all, in order to prevent the emergence or deepening of digital inequalities,
- Empowering individuals with the skills needed to succeed in a digital economy and society.
- Fundamental rethinking of education systems, promoting digital skills and lifelong learning for all age groups,
- Carrying out comprehensive studies specific to societies' own social fabrics in the execution of digital welfare state policies.
- Ensuring that no one's personal data is damaged by paying maximum attention to ethical and privacy rules at the point of access to data,
- Digital social welfare practices should be prevented from causing new social risks due to data breaches and accessibility.

References

- Alston, P. (2019). Report of the Special rapporteur on extreme poverty and human rights, <https://www.apc.org/en/news/extreme-poverty-and-digital-welfare-new-report-un-special-rapporteur-extreme-poverty-raises>
- Andersson, O., Sjögren, J., & Åsberg, H. (2017). Nätläkarbolagen dränerar en underfinansierad primärvård, <https://www.dn.se/debatt/natlakarbolagen-dranerar-en-underfinansierad-primarvard/>
- Archana, J., & Anita, E. M. (2015). A Survey of big data analytics in healthcare and government. *Procedia Computer Science*, 50, 408–413. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2015.04.021>
- Arcı, K. (1999). Sosyal güvenlik dersleri. Ankara: Sarfin Ofset.
- Beck, U. (1992). From industrial society to the risk society: Questions of survival, social structure and ecological enlightenment. *Theory, Culture & Society*, 9(1), 97–123. <https://doi.org/10.1177/026327692009001006>
- Black, A., Sahama, T., & Gajanayake, R. (2014). eHealth-as-a-Service (eHaaS): A data-driven decision making approach in Australian context. In *E-Health-For Continuity Of Care* (pp. 915-919). IOS Press.
- Blix, M., & Jeansson, J. (2018). *Telemedicine and the welfare state*, <https://www.ifn.se/media/oavp05tg/2019-blix-jeansson-telemedicine-and-the-welfare-state.pdf>
- Bonoli, G. (2007). Time matters: Postindustrialization, new social risks, and welfare state adaptation in advanced industrial democracies. *Comparative Political Studies*, 40(5), 495-520.
- Buchert, U., Kemppainen, L., Olakivi, A., Wrede, S., & Kouvonen, A. (2022). Is digitalisation of public health and social welfare services reinforcing social exclusion? The case of Russian-speaking older migrants in Finland. *Critical Social Policy*, 43(3), 375–400. <https://doi.org/10.1177/02610183221105035>
- Buhr, D. (2017). What about welfare 4.0?. In *CESifo Forum* (Vol. 18, No. 4, pp. 15-24). München: ifo Institut-Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung an der Universität München.
- Carney, T. (2019). Robo-Debt Illegality: The seven veils of failed guarantees of the rule of law?. *Alternative Law Journal*, 44(1), 4-10.
- Choi, Y. J., Kühner, S., & Shi, S. J. (2022). From “new social risks” to “Covid social risks”: The challenges for inclusive society in South Korea, Hong Kong, and Taiwan Amid the Pandemic. *Policy and Society*, 41(2), 260-274.

- Clasen, J., & D. Clegg. (2011). *Regulating the risk of unemployment: National Adaptations to Post-Industrial Labour Markets in Europe*. Oxford University Press.
- Coles-Kemp, L., Ashenden, D., Morris, A., & Yuille, J. (2020). Digital welfare: Designing for more nuanced forms of access. *Policy Design and Practice*, 3(2), 177-188.
- Comandé, G., Nocco, L., & Peigné, V. (2015). An empirical study of healthcare providers and patients' perceptions of electronic health records. *Computers in Biology and Medicine*, 59, 194-201.
- Couldry, N., & Mejjias, U. A. (2018). Data colonialism: Rethinking big data's relation to the contemporary subject. *Television & New Media*, 20(4), 336-349. <https://doi.org/10.1177/1527476418796632>
- Crato, N., & Paruolo, P. (2019). *Data-driven policy impact evaluation: How access to microdata is transforming policy design* (p. 346). Springer Nature.
- Dai, X. (2018). Toward a reputation state: The social credit system project of China. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3193577>
- Degryse, C. (2016). Digitalisation of the economy and its impact on labour markets. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2730550>
- Dencik, L. (2022). The Datafied Welfare State: A perspective from the UK. In *new perspectives in critical data studies: The Ambivalences of Data Power*. Cham: Springer International Publishing.
- Dencik, L., & Kaun, A. (2020). Datafication and the welfare state. *Global Perspectives*, 1(1). <https://doi.org/10.1525/gp.2020.12912>
- Dermont, C., & Weisstanner, D. (2020). Automation and the future of the welfare state: basic income as a response to technological change? *Political Research Exchange*, 2(1), 1757387. <https://doi.org/10.1080/2474736x.2020.1757387>
- DESI. (2022a). Digital economy and society index (DESI) 2022 Finland, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-finland>
- DESI. (2022b). Digital economy and society index (DESI) 2022 Sweden, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-economy-and-society-index-desi-2022>
- Eichhorst, W., Hemerijck, A., & Scalise, G. (2020). Welfare states, labor markets, social investment and the digital transformation. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3631602>
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press.

- Esping-Andersen, G., & Korpi, W. (1986). From poor relief to institutional welfare states: The development of Scandinavian social policy. *International Journal of Sociology*, 16(3-4), 39-74. <https://doi.org/10.1080/15579336.1986.11769910>
- Frey, C. B., & Osborne, M. A. (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation? *Technological Forecasting and Social Change*, 114, 254-280. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.08.019>
- Galbraith, J. K. (1954). *The great crash, 1929*. New York: Houghton Mifflin Company.
- Germundsson, N. (2022). Promoting the digital future: the construction of digital automation in Swedish policy discourse on social assistance. *Critical Policy Studies*, 16(4), 478-496. <https://doi.org/10.1080/19460171.2021.2022507>
- Gonzalez Vazquez, I. G., Milasi, S., Gomez, S. C., Napierala, J., Bottcher, N. R., Jonkers, K., & Vuorikari, R. (2019). *The changing nature of work and skills in the digital age*. JRC Science for Policy Report.
- Gough, I. (2013). Climate change, social policy, and global governance. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 29(3), 185-203.
- Gough, I. (2016). Welfare states and environmental states: A Comparative Analysis. *Environmental Politics*, 25(1), 24-47.
- Gökbunar, R., Özdemir, H., & Alparslan, U. (2008). Küreselleşme kıskacındaki refah devletinde sosyal refah harcamaları. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(2), 158-173.
- Greener, I. (2022). *Welfare states in the 21st century: The new five giants confronting societal progress*. Edward Elgar Publishing.
- Greve, B. (2019). The digital economy and the future of European welfare states. *International Social Security Review*, 72(3), 79-94.
- Gulliver, R., Fahmi, M., & Abramson, D. (2021). Technical considerations when implementing digital infrastructure for social policy. *Australian Journal of Social Issues*, 56(2), 269-287.
- Gümüş, İ. (2018). Tarihsel perspektifte refah devleti: Doğuş, yükseliş ve yeniden yapılanma süreci. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 1(1), 33-66.
- Günther, W. A., Mehrizi, M. H. R., Huysman, M., & Feldberg, F. (2017). Debating big data: A literature review on realizing value from big data. *The Journal of Strategic Information Systems*, 26(3), 191-209.
- Hand, L. C., & Ching, B. D. (2020). Maintaining neutrality: A Sentiment analysis of police agency Facebook pages before and after a fatal officer-involved shooting of a citizen. *Government Information Quarterly*, 37(1), 101420.

- Hannah-Moffat, K. (2019). Algorithmic risk governance: Big data analytics, race and information activism in criminal justice debates. *Theoretical Criminology*, 23(4), 453-470.
- Hartmann, K., & Wenzelburger, G. (2021). Uncertainty, risk and the use of algorithms in policy decisions: A case study on criminal justice in the USA. *Policy Sciences*, 54, 269-287.
- Helsper, E. (2021). The digital disconnect: The social causes and consequences of digital inequalities. *The Digital Disconnect*, 1-232.
- Hemerijck, A. (Ed.). (2017). *The uses of social investment*. Oxford University Press.
- Henley, J., & Booth, R. (2020). *Welfare surveillance system violates human rights, Dutch court rules*. The Guardian. <http://www.theguardian.com/technology/2020/feb/05/welfare-surveillance-system-violates-human-rights-dutch-court-rules>
- Heponiemi, T., Gluschkoff, K., Leemann, L., Manderbacka, K., Aalto, A. M., & Hyppönen, H. (2023). Digital inequality in Finland: Access, skills and attitudes as social impact mediators. *New Media & Society*, 25(9), 2475-2491.
- Hussénius, K. (2021). Intersectional patterns of social assistance eligibility in Sweden. *Nordic Social Work Research*, 11(1), 19-33.
- IDS. (2022). Digital poverty in the UK, <https://www.ids.ac.uk/publications/digital-poverty-in-the-uk-accessible-version/>
- Jørgensen, R. F. (2021). Data and rights in the digital welfare state: The case of Denmark. *Information, Communication & Society*, 1-16.
- Kehl, D. L., & Kessler, S. A. (2017). Algorithms in the criminal justice system: Assessing the use of risk assessments in sentencing, https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/33746041/2017-07_responsivecommunities_2.pdf
- Kela (2020). Kela's annual report 2020, <https://www.kela.fi/documents/10180/17802081/Kelan+vuosi+2020.pdf/0e40794f-3a1c-4d13-9d40-a8661c434f00>
- Kelly, A. (2021). A tale of two algorithms: The appeal and repeal of calculated grades systems in England and Ireland in 2020. *British Educational Research Journal*, 47(3), 725-741.
- Kim, E., Lee, B., & Menon, N. M. (2009). Social welfare implications of the digital divide. *Government Information Quarterly*, 26(2), 377-386.
- Larasati, Z. W., Yuda, T. K., & Syafa'at, A. R. (2023). Digital welfare state and problem arising: An exploration and future research agenda. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 43(5/6), 537-549.

- Larsson, A. (2019). A Journey of a thousand miles: An introduction to the digitalization of labor. *The Digital Transformation of Labor*. Routledge.
- Larsson, K. K., & Haldar, M. (2021). Can computers automate welfare? Norwegian efforts to make welfare policy more effective. *Journal of Extreme Anthropology*, 5(1), 56-77.
- Lim, S. (2020). Embedding technological transformation: The welfare state and citizen attitudes toward technology. *European Political Science Review*, 12(1), 67-89.
- Lindgren, I., Madsen, C. Ø., Hofmann, S., & Melin, U. (2019). Close encounters of the digital kind: A research agenda for the digitalization of public services. *Government Information Quarterly*, 36(3), 427-436.
- Mann, M. (2020). Technological politics of automated welfare surveillance: Social (And Data) justice through critical qualitative inquiry. *Global Perspectives*, 1(1).
- Mateescu, A. (2021). Electronic Visit Verification: The Weight of Surveillance and the Fracturing of Care. Available at SSRN 4181895.
- Mateescu, A. (2021). Electronic visit verification: The weight of surveillance and the fracturing of care. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4181895>
- Mergel, I., Edelmann, N., & Haug, N. (2019). Defining digital transformation: Results from expert interviews. *Government Information Quarterly*, 36(4), 101385.
- Ministry of Economic Affairs and Employment, Finland. (2017). Finland's age of artificial intelligence: turning Finland into a leading country in the application of artificial intelligence: Objective and recommendations for measures, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160391/TEMrap_47_2017_verkkojulkaisu.pdf
- Ministry of Finance. (2020). Digitalization of the public administration (julkisen hallinnon digitalisaatio), <http://www.vm.fi/digitalisaatio>
- Mohr, N. M., Young, T., Harland, K. K., Skow, B., Wittrock, A., Bell, A., & Ward, M. M. (2018). Emergency department telemedicine shortens rural time-to-provider and emergency department transfer times. *Telemedicine and e-Health*, 24(8), 582-593.
- NHS. (2023). Digital transformation in the NHS, <https://committees.parliament.uk/publications/40637/documents/198145/default/>
- Notley, T., & Foth, M. (2008). Extending Australia's digital divide policy: An examination of the value of social inclusion and social capital policy frameworks. *Australian Social Policy*, (7), 87-110.
- OECD. (2019). Under pressure: The squeezed middle class. Paris: OECD Publishing.

- Ofcom. (2022). Digital exclusion a review of ofcom's research on digital exclusion among adults in the UK, https://www.ofcom.org.uk/_data/assets/pdf_file/0022/234364/digital-exclusion-review-2022.pdf
- Offe, C. (1984). *Contradictions of the welfare state*. Cambridge.
- Özdemir, S. (2009). Küreselleşme ve refah devletleri üzerindeki etkileri. *Journal of Social Policy Conferences*, 57(1), 55-86.
- Palier, B. (2019). Work, social protection and the middle classes: What future in the digital age?. *International Social Security Review*, 72(3), 113-133.
- Pasi, G., & Misuraca, G. (2020). Welfare 2.0: Future scenarios of social protection systems in the digital age. *Policy Design and Practice*, 3(2), 163-176.
- Petropoulos, G., Marcus, J. S., Moës, N., & Bergamini, E. (2019). *Digitalisation and European Welfare States*. Brussels: Bruegel.
- Pissin, A. (2020). Digital welfare for children in China: Human needs and sustainability. *Critical Social Policy*, 40(4), 505-525.
- Ranerup, A., & Henriksen, H. Z. (2022). Digital discretion: Unpacking human and technological agency in automated decision making in Sweden's social services. *Social Science Computer Review*, 40(2), 445-461.
- Rule, J. B. (1973). *Private lives. Public Surveillance: Social Control in the Information Age*. London: Allen Lane.
- Schou, J., & Hjelholt, M. (2018). Digital citizenship and neoliberalization: Governing digital citizens in Denmark. *Citizenship Studies*, 22(5), 507-522.
- Schou, J., & Hjelholt, M. (2019). Digitalizing the welfare state: Citizenship discourses in Danish digitalization strategies from 2002 to 2015. *Critical Policy Studies*, 13(1), 3-22.
- Schou, J., & Pors, A. S. (2019). Digital by default? A qualitative study of exclusion in digitalised welfare. *Social policy & administration*, 53(3), 464-477.
- Scott, J. C. (2020). *Seeing like a state: How certain schemes to improve the human condition have failed*. Yale University Press.
- STL. (2023). Bridging the digital divide in the UK, <https://stl.tech/blog/bridging-the-digital-divide-in-the-uk/>
- Stranz, H., Karlsson, P., & Wiklund, S. (2017). The wide-meshed safety net. Decision-making on social assistance eligibility in Sweden. *European Journal of Social Work*, 20(5), 711-723.

- Tangi, L., Benedetti, M., Gastaldi, L., Noci, G., & Russo, C. (2021). Mandatory provisioning of digital public services as a feasible service delivery strategy: Evidence from Italian local governments. *Government Information Quarterly*, 38(1), 101543.
- Taylor-Gooby, P. (Ed.). (2004). *New risks, new welfare: The Transformation of the European welfare state*. OUP Oxford.
- Therborn, G. (1984). Classes and states welfare state developments, 1881–1981. *Studies in Political Economy*, 14(1), 7-41.
- Thewissen, S., & Rueda, D. (2019). Automation and the welfare state: Technological change as a determinant of redistribution preferences. *Comparative Political Studies*, 52(2), 171-208.
- Titmuss, R. M. (1975). *Social policy: An introduction*. New York: Pantheon Press.
- Toh, A. (2019). The disastrous roll-out of the UK's digital welfare system is harming those most in need, <https://www.hrw.org/news/2019/06/10/disastrous-roll-out-uks-digital-welfare-system-harming-those-most-need>
- Tuz, A. N. (2010). *Küreselleşme sürecinde refah devletinin dönüşümü ve sivil toplum kuruluşlarının rolü*, (yayınlanmamış doktora tezi), Marmara, İstanbul.
- Vaithianathan, R., Putnam-Hornstein, E., Jiang, N., Nand, P., & Maloney, T. (2017). Developing predictive models to support child maltreatment hotline screening decisions: Allegheny county methodology and implementation. *Center for Social Data Analytics*.
- Valenduc, G., & Vendramin, P. (2017). Digitalisation, between disruption and evolution. *European Review of Labour and Research*, 23(2), 121-134.
- Van Lancker, W., & Van Hoyweghen, I. (2021). Targeting in social security and healthcare: The promises and pitfalls of digital technologies, <https://socialprotection.org/es/discover/publications/targeting-social-security-and-healthcare-promises-and-pitfalls-digital>
- Varon, J., Peña, P. (2021). Artificial intelligence and consent: A feminist anti-colonial critique. *Internet Policy Review*, 10(4), 1-25. <https://doi.org/10.14763/2021.4.1602>
- Verhoef, P. C., Broekhuizen, T., Bart, Y., Bhattacharya, A., Dong, J. Q., Fabian, N., & Haenlein, M. (2021). Digital transformation: A multidisciplinary reflection and research agenda. *Journal of business research*, 122, 889-901.
- Wildenbos, G. A., Maasri, K., Jaspers, M., & Peute, L. (2018). Older adults using a patient portal: registration and experiences, one year after implementation. *DIGITAL HEALTH*, 4, 205520761879788. <https://doi.org/10.1177/2055207618797883>

Yazar Rehberi / Guide for Author

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (HÜSBD) aşağıda belirtilen ilkeler doğrultusunda yayın yapmaktadır:

1. Dergi, yayın politikası gereğince, sosyal bilimler alanında nicel ve nitel araştırma makaleleri ile tarama makalelerine, kısa bildiri yazılarına ve kitap kritiklerine yer vermektedir.
2. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir.
3. Dergiye gönderilen makalelerin başka bir yerde yayınlanmamış veya yayınlanmak üzere aynı anda başka bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, yayınlanmak üzere kabul edilen makalelerin tüm yayın haklarına sahiptir.
4. Dergi; yılda 2 (iki) defa Şubat ve Ağustos aylarında yayımlanan hakemli, akademik, açık erişimli elektronik bir dergidir.
5. Makalelerde belirtilen düşünce ve görüşlerden yazar/yazarlar sorumludur. Kabul edilen makalelerin tüm yayın hakları süresiz olarak Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimler Meslek Yüksekokulu'na aittir.
6. Dergiye gönderilecek makaleler yazım kurallarımıza uygun bir şekilde hazırlanarak e-dergi sistemine kayıt sekmesinden kayıt olduktan sonra <http://dergipark.gov.tr/husbdergi> adresindeki sisteme kaynakçalar dahil eksiksiz olarak yüklenmelidir.
7. Dergiye gönderilen yazılar Editör ve Yayın Kurulu tarafından ön incelemeden geçirilir. Ön incelemede uygun bulunan makaleler hakemlere gönderilir. Ön incelemede aşağıdaki noktalar göz önünde bulundurulur:
  - a) Yayın etiğine uygunluğu,
  - b) Dergi yayının ilkelerine uygunluğu,
  - c) Çalışmanın konusunun bilimsel açıdan özgünlüğü ve güncelliği,
  - d) Çalışma konusunun sosyal ve beşeri bilimlere katkısı,
  - e) Yazım kurallarına ve şablona uygunluğu.
8. Ön inceleme sonucunda uygun olduğuna karar verilen çalışmalar bilimsel açıdan değerlendirmesi için hakemlere gönderilir. Hakem raporlarına dayalı olarak makalelerin yayınlanıp yayınlanmayacağına Yayın Kurulu karar verir. Gerek duyulması durumunda çalışmalar, hakemlerden gelen eleştiri ve öneriler doğrultusunda, gözden geçirilmesi veya önerilen düzeltmelerin yapılması için yazarlara geri gönderilir.
9. Dergiye kabul edilen yazılar Dergi Yayın Kurulu tarafından yayının sırasına alınır.
10. Yazar(lar)la hakemler arasındaki iletişimi sadece Editörler sağlar.
11. Dergiye yayın kurallarına uygun olarak gönderilen makaleler alanında uzman iki hakeme gönderilmektedir. Makaleler hakeme gönderilirken yazarların adları gizlenmekte, böylelikle hakemin makaleyi tarafsız değerlendirmesi amaçlanmaktadır. Yazarlara gönderilen hakem raporlarında da hakemlerin ismi bulunmamaktadır. Makaleyi değerlendiren iki hakemden birisinin olumlu diğerinin olumsuz rapor vermesi durumunda makale üçüncü hakeme gönderilmektedir.
12. Yayına kabul edilen makalelerin elektronik ortamda yayınlanması için, yazar(lar) tarafından başka dergide yayınlanmadığı, yayınlanmak üzere gönderilmediği ve tüm etik kurallara ilişkin sorumluluğun kendisine ait olduğuna ilişkin taahhüt formunun imzalanması gerekmektedir.
13. Hakemlerden gelen dönüşler ve eş editörlerin kararına bağlı olarak dergiye gönderilen makalelerin

hakem değerlendirme sürecinin yaklaşık olarak 6-8 hafta sürmesi öngörülmektedir.

14. Yayına kabul edilen ve son biçimi verilen makaleler üzerinde yazar(lar) değişiklik yapamaz.

15. Yayınlanan makalenin içeriğinden (kaynakların ve alıntılarının doğruluğundan, ileri sürülen görüşlerden ve telif hakkı olan çizelge, resim ve diğer görsellerden) yazar(lar) sorumludur.

16. Her bir sayıda basılacak olan makaleler sosyal bilimlerin farklı alanları dikkate alınarak yayın kurulu tarafından belirlenmektedir.

17. Yayına kabul edilen makaleler için yazar(lar)a ve hakemlere ücret ödenmez.

18. Açık erişim politikası gereğince, dergi sayıları ve makaleler derginin web sayfasında yer alır ve makalelerin tam metinlerine pdf dosyası olarak erişilebilir.

19. Dergimizin intihal politikası gereği; gelen makaleler iThenticate programında taratılmaktadır ve intihal raporundaki oranın %20' yi geçmemesi halinde hakem değerlemesine alınmaktadır.

Yazım Kuralları:

1. Gönderilen makale önceden yayınlanmamış ve herhangi bir dergide değerlendirilme sürecinde olmamalıdır.

2. Makale metninde yazı tipi olarak Times New Roman, **11 punto ve 1,5 satır aralığı** kullanılmalıdır. Ana başlık **14 punto**, bütün harfleri büyük ve ortalı olarak, diğer başlıklar ise **12 punto** ve ilk harfi büyük olmak üzere küçük harflerle sola yaslı olarak yazılmalıdır. Türkçe yazılmış makalelerde Türkçe ana başlığın altına İngilizce, İngilizce yazılmış makalelerde İngilizce ana başlığın altında Türkçe başlığa yer verilmelidir. Makale, kaynakça ve son notlar dahil, **9.000 kelimeyi** geçmemeli, A4 boyutunda Word dosyasına soldan 3,5 cm, sağdan 3 cm, üstten 4,5 cm ve alttan 4 cm olacak şekilde düzenlenmelidir.

Çalışmanın yazarının adı soyadı **10 punto**, soyadı büyük harflerle ve ortalı olarak, yazar birden fazla ise, adlar çalışmaya katkılarına göre alt alta sıralı yazılmalıdır. Yazar(lar)ın unvanıyla birlikte, çalıştığı yerin açık adı, şehir-ülke ve e-posta adresi, başlığın altındaki yazar ismi ya da isimleriyle eşleştirilmiş (*) işareti ile belirtilmeli ve makalenin ilk sayfasının altındaki dipnotta yer almalıdır.

Çalışma herhangi bir bilimsel etkinlikte bildiri olarak sunulmuş ise, makalenin başlığına (*) konularak, makalenin ilk sayfasının altında etkinliğin adı, yeri ve tarihi belirtilmelidir. Çalışma herhangi bir araştırma kurumu ya da fonu tarafından desteklenmiş ise, makalenin başlığına (*) konularak, desteği sağlayan kuruluşun adı, projenin numarası ve tamamlandığı tarih ilk sayfanın altında belirtilmelidir. Çalışma lisansüstü tezlerden üretilmiş ise, makalenin başlığına (*) konularak, tezin adı, danışmanın adı ve tamamlandığı tarih ilk sayfanın altında belirtilmelidir. Dip notlardaki tüm bilgiler **9 punto** olmalıdır.

3. Makale, Türkçe veya İngilizce olabilir. Her makalede, ana başlığın hemen altında, makalenin amaç ve önemini, uygulanan metodolojiyi, temel bulgular ve muhtemel tavsiyelerini içeren Türkçe ve İngilizce olmak üzere **200 kelimeyi aşmayan** öz/abstract yer almalıdır.

Özet, tek sütun ve iki yana yaslı olarak yazılmalıdır. “Öz” metni içinde kaynak verilmemelidir.

Öz/Abstract altında, makalenin yazındaki yerine dair yönlendirmede bulunacak en az üç ve en çok altı anahtar sözcükler/keywords bulunmalıdır. Makale, Ana Başlık, Öz/Abstract, Anahtar Sözcükler/Keywords, Makale Metni, Notlar ve Kaynakça sırası ile kaleme alınmış olmalıdır.

4. Dergide **Journal of Economic Literature (JEL Clasification) kodlaması** uygulamaktadır. Yayınlanmak üzere gönderilen makalelerde yazarların JEL kodunu belirtmesi gerekmektedir. Türkçe ve yabancı dilde belirtilen anahtar kelimelerin alt kısmına JEL kodu yazılmalıdır.

5. Tablo ve şekillere başlık ve numara verilmeli, başlıklar tablo, şekil ve grafiklerin üzerinde yer almalı, kaynaklar ise tablo, şekil ve grafiklerin altına yazılmalıdır. Rakamlarda ondalık kesirler nokta ile

ayrılmalıdır. Denklemlere verilecek sıra numarası parantez içinde sayfanın sağında yer almalıdır. Denklemlerin türetilişi, yazıda açıkça gösterilmemişse, hakemlerin değerlendirmesi için, türetme işlemi bütün basamaklarıyla ayrı bir sayfada verilmelidir.

6. Makale, Dergi'nin <http://dergipark.gov.tr/husbdergi> adresinden DergiPark'a üye olunarak, yazar(lar)ın isim(ler)i eklenmeden ve makalede yazar(lar)ı belli edecek ibareler içermeyecek şekilde gönderilmelidir.

7. Yazar(lar), makalenin kabul edilmesi ve yayımlanması durumunda, telif haklarının Hacettepe Üniversitesi'ne devredilmesini kabul etmiş sayılır, yazar(lar)a telif ücreti ödenmez.

8. Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olmalıdır. Araştırmada "Etik Kurul Onayı" alınması gerekli ise; makalenin "Gereç ve Yöntem" bölümünde Etik Kurul onayına ilişkin bilgiler (etik kurulun adı, onay belgesinin numarası ve tarihi) belirtilmelidir.

9. Yazar(lar) makalenin güncel durumunu DergiPark üzerinden takip edebilir(ler).

10. Makalede atıflar APA (Amerikan Psikoloji Derneği) kurallarına göre yapılmalıdır. Bu nedenle; kaynaklara göndermeler, metin içinde açılacak ayraçlarla yapılmalıdır. Ayraç içindeki sıra şöyle olmalıdır: Yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı, sayfa numaraları.

Karşılaşılabilecek farklı durumlar şöyle örneklenebilir:

.....ifade edilmiştir (Giddens, 2008).

.....ifade edilmiştir (OECD, 2016).

.....belirtmiştir (Giddens, 2008: 88-89).

.....Rifkin (1996a: 15-20) ileri sürmektedir.

.....(Tokol *vd.*, 2018: 126-153).

.....(Watson, Hassett, 2003: 399-432; Wollmann, Marcou, 2013: 15-23).

11. Metinde gönderme yapılan bütün kaynaklar, kaynakçada belirtilmeli, gönderme yapılmayan kaynaklar, kaynakçaya konmamalıdır. Kaynaklar, ayrı bir sayfada soyadına göre alfabetik sırayla yazılmalıdır. Dergi ve derlemelerdeki makalelerin sayfa numaraları belirtilmelidir.

Kaynakçada, aşağıdaki örneklenen biçim kurallarına uyulmalıdır:

Kitaplar: Tokol, A., Y. Alper (2018), *Sosyal Politika*, Dora Yayınları:Bursa.

Dergiler: Rifkin, J.(1996), "The End Of Work: The Decline Of The Global Labor Force And The Dawn Of The Post-Market Era", *Harvard Journal Of Law & Technology*, 9(1), 27-37.

Derlemeler: Krugman, P. (1995), "The Move Toward Free Trade Zones", in P. King (ed.), *International Economics and International Economic Policy: A Reader*, New York: McGraw-Hill, Inc., 163-182.

Diğer Kaynaklar: Bowles, J. *The computerisation of European jobs — who will win and who will lose from the impact of new technology onto old areas of employment?*, <http://bruegel.org/2014/07/the-computerisation-of-european-jobs/>, E.T. 21.05.2018.

OECD (2018), *Good Jobs for All in a Changing World of Work*, 4 December, 2018, <http://www.oecd.org/employment/good-jobs-for-all-in-a-changing-world-of-work-9789264308817-en.htm>, E.T.: 15.02.2019.